

Anders
Lohne Lie

Politiets bruk av **fysisk makt**

POLITIHØGSKOLEN

PHS Forskning 2010:2

Politiets bruk av fysisk makt

Anders Lohne Lie

© Politihøgskolen, Oslo 2010

PHS Forskning 2010:2

ISBN 82-7808-071-2

ISSN 0807-1721

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Alle henvendelser kan rettes til:

Politihøgskolen

FoU-avdelingen

Slemdalsvn. 5

Postboks 5027, Majorstuen

0301 Oslo

www.phs.no

Omslag: *Tor Berglie Grafisk Design*

Omslagsbilde: *Sindre Kinnerød, Flash Studio*

Layout: *Eileen Schreiner Berglie, PHS*

Trykk: *Ilas Grafisk*

Forord

Rapporten er en kartlegging og testing av politiets kunnskaper og ferdigheter i pågripelses- og kontrollteknikker. Som statens legitime maktutøver må politiet alltid være i stand til å bruke makt på en måte som er hensynsfull, legitim og nødvendig. Utgangspunktet for denne rapporten var behovet for å kartlegge og teste innsatspersonellens kunnskaper og ferdigheter i pågripelses- og kontrollteknikker. Dette ønsket er fremsatt både av Politidirektoratet og Politihøgskolen. Som vedlegg til rapporten er det tre appendiks som går dypere i noen fagspesifikke og tekniske problemstillinger knyttet til problemområdet. I appendiks 1 presenteres en medisinsk evaluering av politiets arrestasjonsteknikker. I appendiks 2 er det en nordisk sammenlikning av fokuset på helse og skaderisiko i tilknytning til arrestasjonsteknikk. Det siste appendikset belyser teknikkene halsgrep, mageleie og sideleie.

For å tilegne seg kunnskap knyttet til politiets bruk av makt er det gjennomført en kvantitativ spørreundersøkelse og en praktisk test av ferdigheter, begge knyttet til politiets bruk av fysisk makt.

Innledningsvis i prosjektet var jeg spent på hvordan politiet ville reagere på undersøkelsene, da de er ment å evaluere en viktig del av deres praktiske yrkesutøvelse. Det var fullt mulig at det ville være en grunnleggende skepsis til å bli evaluert i disse ferdighetene. De siste års oppmerksomhet og negative fokus i media knyttet til politiets bruk av makt kunne være en av mange forklaringer på en eventuell skepsis. Dette viste seg å være en helt ubegrunnet bekymring. Polititjenestemennene var engasjerte og åpne, noe som var svært viktig i arbeidet med dette prosjektet.

Arbeidet har også vært avhengig av bistand fra politimestere, samt lokale instruktører ved de distriktene hvor ferdighetstestene ble gjennomført. Instruktørene har utvist stor kreativitet og tilpasning for at dette prosjektet skulle gjennomføres. Jeg opplevde et stort engasjement fra politiet under hele datainnsamlingen, der jeg mottok mange e-brev fra respondentene i undersøkelsesperioden. De fleste av disse var positive til undersøkelsen.

Dette prosjektet er gjennomført og ferdigstilt ved Politihøgskolen, på oppdrag fra Politidirektoratet. Jeg vil takke for et godt samarbeid med oppdragsgiveren.

Jeg vil takke mine veiledere Bjørn Barland, Jon Strype og Silje Bringsrud Fekjær ved forskningsavdelingen PHS for svært god veiledning og støtte gjennom hele arbeidsprosessen.

I forbindelse med den medisinske evalueringen vil jeg takke spesialist i allmenn medisin Gisle Schmidt for evalueringen han utarbeidet til denne rapporten.

Det gode samarbeidet med mine kolleger fra Island, Finland og Sverige har også vært verdifullt i arbeidet med denne rapporten.

Jeg ønsker videre å takke pob. Aun Andresen og pob. Marius Hatle, faglærere i arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen, for deres deltagelse i prosjektet som sensorer ved den praktiske delen av prosjektet, samt de konstruktive faglige innspillene de har hatt gjennom hele prosessen.

Rapporten er språkvasket. Jeg vil i den sammenheng rette en takk til Dag Gundersen som har utført denne jobben. De språkfeil som eventuelt finnes i rapporten har sannsynligvis kommet etter hans grundige gjennomgang. Appendiks 2 er oversatt av Tone H. Nilsen, en takk til henne for dette arbeidet.

Til slutt vil jeg også takke lærerne innenfor samfunnsfag tilknyttet grunnutdanningen ved Politihøgskolen for gode innspill, særlig knyttet til å se rapporten i lys av en større sosiologisk sammenheng.

Politihøgskolen, april 2010

Anders Lohne Lie

Innhold

Sammendrag	9
Problemet	11
Innledning	15
Politiets bruk av makt i et sosiologisk perspektiv	16
Arrestasjonsteknikk som fag ved politiutdanningen i Norge	19
Arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen i dag	21
Aktuelle rundskriv som regulerer politiets bruk av fysisk makt	22
Problemstilling	24
Rapportens oppbygning / rapportens fremdrift	26
Metodekapittel	29
Kartleggingsundersøkelse	30
Utvalg av respondenter til kartleggingsundersøkelsen	30
Ferdighetstest, med tilhørende spørreskjema	36
Utarbeidelse av testprosedyre	39
Gjennomføring av test	41
Utarbeidelse av spørreskjema til ferdighetstesten	42
Validitet	43
Før man leser resultat og diskusjonskapittelet	44
Resultat	47
Kartlegging	47
Treningsmengde i AT	47

Viktighet av AT-ferdighet	48
AT-trening i arbeidstiden	49
Har du noen gang benyttet halsgrep i tjenesten?	51
Bruk av halsgrep/ «kyllingen» i tjenesten i forhold til endt utdannelse	51
Bruk av halsgrep der arrestanten gjør liten motstand	52
Bruk av halsgrep der arrestanten yter kraftig motstand	53
Har du benyttet halsgrep i situasjoner der du i ettertid tror du kunne oppnådd kontroll ved hjelp av andre pågripelsesteknikker?	53
Maktpyramiden	54
Ferdighet	56
Hvilke ferdigheter har norsk politi i arrestasjonsteknikk?	57
Ferdighet vs. treningsmengde	57
Tjenestemennenes ferdigheter i kontrollteknikken sideleie	58
Oppsummering	59
Diskusjon	60
Treningsmengde; hvor ofte trener norsk politi arrestasjonsteknikk?	61
Er arrestasjonsteknikkene relevante?	62
Dårlig grunnutdanning ved PHS?	63
Dårlige instruktører lokalt?	64
Hva er mulige konsekvenser av ferdighetsnivået?	65
Faglig utvikling eller statisk kunnskap?	66
Hva er akseptabelt ferdighetsnivå?	66
Treningskrav; hvor mye bør norsk politi trene arrestasjonsteknikk?	68
Hvor mye bør man trene?	68
Effekten av økt ferdighet	69
Treningspotensial; hvilken mulighet har norsk politi til å trene arrestasjonsteknikk?	70
I hvilken grad opplever tjenestemennene at det er tilrettelagt for trening?	70
Trenes det organisert arrestasjonsteknikk i arbeidstiden?	71
Trenes det arrestasjonsteknikk uorganisert i arbeidstiden?	72
Helse, miljø og sikkerhet (HMS)	73
Ulovlig bruk av makt (halsgrep/»kyllingen«)	73
Bruker norsk politi halsgrep?	74
Nedgang etter 2006	76
Hvorfor halsgrep?	77
Brukes halsgrepet lovlig eller ulovlig?	79

Grad av motstand der halsgrepet er benyttet	79
Kunne du ha gjort noe annet?	81
Sideleie	81
Bruk av makt – plassert i maktpyramiden	83
Forslag til tiltak	85
Regodkjenning	85
Treningsmengde	88
Treningsmulighet	91
Halsgrep	91
Sideleie	92
Avslutning	93
Litteraturliste	95
Appendiks 1	A-1
Problemstilling	A-2
Avgrensning	A-3
Definisjon av helsemessig risiko:	A-3
Metode	A-3
Mine kommentarer til utredning fra spesialist i allmenntilleggsmedisin Gisle Schmidt	A-5
Konklusjon	A-6
Forslag til tiltak	A-7
Fremtidig medisinsk forankring	A-7
Implementere evaluering i pensumlitteraturen	A-8
Ferdighetsutvikling i politietaten	A-8
Konsekvenser	A-9
Litteraturliste	A-9
Appendiks 2	B-1
Innledning	B-1
Nordcop	B-1
Problemstilling	B-2
Report	B-4
Appendiks 3	C-1
Hva er halsgrep, mageleie og sideleie?	C-1

Hva er halsgrep?	C-1
Hva er mageleie?	C-3
Mageleie i internasjonal litteratur	C-4
Excited delirium og positional asphyxiation	C-7
Symptomer/kjennetegn	C-10
Forebyggende tiltak	C-11
Sideleie	C-13
Litteraturliste	C-13

Vedlegg

Sammendrag

- Denne rapporten bygger på data fra en kartleggingsundersøkelse og en praktisk ferdighetstest knyttet til politiets bruk av fysisk makt. Ved kartleggingsundersøkelsen var det 2860 respondenter. Dette utgjør 60,3 % av det totale utvalget (4742). Det var 199 respondenter som gjennomførte den praktiske ferdighetstesten.
- Resultatene viser at 59 % av politiets innsatspersonell ikke har tilfredsstillende minimumsferdigheter i pågripelsesteknikker.
- De fleste av politiets innsatspersonell trener 1–3 ganger i året. Dette tilsvarer den pålagte årlige treningen som er regulert gjennom temalistene for operativ trening.
- Ved å sammenlikne ferdigheter og treningsmengde kan det synes som at innsatspersonellet bør trene ca. 1 gang i måneden, eller mer for å tilegne seg tilfredsstillende ferdigheter i pågripelsesteknikker. Vi ser her at det er en divergens mellom den faktiske treningsmengden og den anbefalte treningsmengden.
- Innsatspersonellet opplever at det er liten mulighet til å trene arrestasjonsteknikk i forhold til de krav tjenesten stiller. De opplever videre at det i liten grad er tilrettelagt for trening i arrestasjonsteknikk ved tjenestestedene, enten det er egentrening eller trening med instruktør.
- 50 % av innsatspersonellet har benyttet halsgrep i løpet av tjenesten. Det kan imidlertid synes som bruken av dette grepet avtar. Det er særlig nedgang blant de som er utdannet etter 2006.

- Ferdighetene i kontrollteknikken sideleie synes å være lik den generelle ferdigheten i pågripelsesteknikker. Det vil si at ca. 56 % av innsatspersonellet ikke behersker denne teknikken. Dette til tross for at det har vært et særlig fokus på faremomentene knyttet til bruk av mageleie de siste årene. Teknikken sideleie ble innført med utgangspunkt i den såkalte Obiorasaken i 2006, der en person døde som resultat av å bli plassert i mageleie.
- Den medisinske evalueringen av pågripelses- og kontrollteknikkene konkluderer med at teknikkene er forsvarlige når det gjelder å begrense skadepotensialet i pågripelsessituasjonen, så langt dette er mulig (appendiks 1).
- Det er gjennomført en datainnsamling der en kan sammenlikne hvordan fokuset på helse- og skaderisiko er ivaretatt ved politiutdanningene i Sverige, Finland, Island og Norge (appendiks 2).
- Grep og kontrollposisjoner som på mange måter er utgangspunktet for rapporten, blir halsgrep, mageleie og sideleie presentert og beskrevet i appendiks 3.

Problemet

«Torsdag 7. september 2006 kl. 13.33 anmodet Trondheim kommune, Østbyen servicekontor, operasjonssentralen i Sør-Trøndelag politidistrikt om bistand fordi de trengte «hjelp med en vanskelig person». En hundepatrulje fra Sentrum politistasjon (V31), bemannet av politibetjent A og politibetjent B oppdraget.¹

Situasjonen på stedet utviklet seg slik at politiet fant at det var grunn til å pågripe XX. KL 14.04 meldte patrulje V31 at det var behov for transportbistand. Patrulje S25 med politibetjent C og D tok dette oppdraget. KL. 14.12 meldte patrulje S25 til operasjonssentralen at XX hadde besvimt og at det var behov for å rekvirere ambulanse. På grunn av lang ventetid på ambulanse ble det besluttet å transportere XX til St. Olavs Hospital i politiets eget kjøretøy, en uniformert majo.

Transporten i majo er registrert ankommet St. Olavs Hospital klokken 14.23. Ved ankomst til sykehuset ble det umiddelbart iverksatt livreddende tiltak. Kl 15.55 ble Sør-Trøndelag politidistrikt underrettet av lege ved St. Olavs Hospital om at XX kl. 15.20. var erklært død.»

Spesialenheten for politisaker 060621/ 20060496:1

Dette er et utdrag fra vedtak i sak 060621/ 20060496:1 i det som senere har fått navnet Obiorasaken². Eugene Obiora hadde oppsøkt et servicekontor for å klage på et avslag om sosialhjelp. Han ble oppfattet som truende, og politiet blir tilkalt. Politiet ber Obiora forlate stedet, men han nekter. Dette resulterer i at han blir lagt i bakken og blir påført håndjern. Under pågripelsen fikk Obiora pustevansker og mistet bevisstheten. Han ble lagt i politibilen (majo) og kjørt til sykehus, fortsatt

¹ Det er noen ortografiske mangler i sitatet, men jeg har valgt å referere direkte fra kilden.

² Saken er etterforsket av spesialenheten for politisaker. Riksadvokaten konkluderte med at de anmeldte politimennene er å anse som uten straffansvar. En begrunnelse for dette var blant annet at de ikke var kjent med farene knyttet til bruk av majo som kontrollposisjon.

iført håndjern. Her ble han erklært død etter flere gjenopplivningsforsøk. Et halsgrep og plassering i mageleie står sentralt i beskrivelsen av faremomentene i aksjonen. Obduksjonsrapporten konkluderte med sirkulasjonsstans, sannsynligvis ved, eller før, ankomst til sykehuset.

Det var stor medieinteresse og offentlig interesse knyttet til Obiorasaken. Dødsfallet fikk stor oppmerksomhet fordi det skjedde i forbindelse med en pågripelse utført av politiet. Saken førte raskt til en diskusjon omkring rasisme i politiet, da den avdøde var norsk statsborger med opprinnelse fra Nigeria. I Obiorasaken ble det i spesialenhetens utredning konkludert med at oksygenmangel var dødsårsaken, men at dette ikke skyldtes halsgrep eller strangulering. Dødsårsaken var oksygenmangel på bakgrunn av posisjonen han ble holdt i. Denne posisjonen vil videre i rapporten omtales som mageleie:

«Ut fra de sakkyndiges uttalelser legger spesialenheten til grunn at XX døde på grunn av kvelning. Kvelning i denne sammenheng forstås ikke som om han døde av noen form for strangulering eller at det bevisst er utført noen handling som alene har stoppet/hindret respirasjonen. Årsak til XXs død var surstoffmangel – eller reaksjoner surstoffmangelen har igangsatt.

Spesialenheten anser at død har inntrådt som følge av flere faktorer. Surstoffmangel eller oksygenunderskudd antas å ha oppstått som en følge av pusteproblemer etter press mot halsen, egne anstrengelser for å motsette seg pågripelsen, plasseringen i mageleie over tid og politiets maktanvendelse for å holde han nede og i ro har gitt press mot hardt underlag».

(Spesialenheten for politisaker 060621/ 20060496:9).

Til tross for at politiet regelmessig bruker fysisk makt, utfører politiet som regel sine handlinger uten at det oppstår skade på verken tjenestemann eller arrestant. Obiorasaken er et tragisk eksempel på unntaket fra regelen. De fatale konsekvensene i Obiorasaken utløste et behov for en grundig evaluering av politiets bruk av fysisk makt.

Det har vært tre tilsvarende eller liknende saker hvor det har vært reist spørsmål om politiets bruk av fysisk makt har vært direkte eller indirekte årsak til at utfallet har endt med døden: Den såkalte «Hettesaken» i Oslo, fra 2004, der Aconcha-Kohn døde som følge av oksygenmangel i forbindelse med transport etter pågripelsen. Dødsfallet knyttes i stor grad opp mot at ansiktet var tildekket

av arrestantens anorakkhette.³ Videre var det et dødsfall på Mysen som i mediene ble omtalt som «Wackosaken». Dette var en pågripelse i 2003 av en 44 år gammel, opprinnelig polsk, mann. I pågripelsen ble det fra politiets side utført et halsgrep. I forbindelse med denne pågripelsen døde Tomasz Wacko som følge av oksygenmangel. Det tredje dødsfallet er «Askevoldsaken» fra 1990. I denne saken utførte en politimann, som var på vei hjem fra en fest, et halsgrep på en innbruddstyv. Som følge av dette grepet omkom innbruddstyven. Av disse hendelsene er Obiorasaken den siste og mest aktuelle hendelsen og er også den saken som ligger til grunn for denne rapporten.

³ I denne saken har Oslo Politidistrikt vedtatt en foretaksstraff. Videre har Justisdepartementet bestemt at familien til Anconcha-Kohn skal få en erstatning på 600 000 kroner. (<http://nrk.no/nyheter/distrikt/ostlands-sendingen/1.6985778>)

Innledning

Politiet blir ofte utsatt for kritikk når de utøver sine plikter ved bruk av makt. Maktbruk kan utøves på mange nivåer, fra tilstedeværelse til bruk av skytevåpen. Vi vet gjennom Myhrer og Strype (under trykning) at norsk politi svært sjelden benytter skytevåpen, enten det er til å true med eller til å avløse målrettede skudd. Videre vet vi at politiet i de aller fleste situasjoner løser konfliktsituasjonene gjennom tilstedeværelse og dialog. I denne rapporten er fokuset på den fysiske maktbruken politiet utøver uten bruk av slag-, gass- eller skytevåpen. Det er de pågripelsene der arrestanten må legges i bakken ved bruk av fysisk makt for at politiet skal ha kontroll. Hvorfor er det viktig å belyse dette? Som beskrevet innledningsvis aktualiserer Obiorasaken spørsmål knyttet til politiets kunnskaper og ferdigheter i ulike former for arrestasjonsteknikker (AT). I denne sammenhengen er pågripelsesteknikkene sentrale, men også kontrollteknikker av arrestant som ligger på bakken, enten det er i mageleieposisjon eller sideleieposisjon (appendiks 3). Sentrale spørsmål som politidirektoratet (POD) utfordret Politihøgskolen på, og som vil bli besvart i denne rapporten er;

- vet politiet nok om mulige konsekvenser når det gjelder pågripelsesteknikker og påfølgende kontroll?
- har politiet muligheter til å opprettholde nødvendige fysiske ferdigheter i arrestasjonsteknikk?
- har operativt politi den nødvendige ferdighet i å utøve riktig bruk av AT?

Selv om det kan regnes som betydelig bruk av makt når politiet legger en person i bakken for så å påføre vedkommende håndjern, er dette primært situasjoner der politiet skal påregne å løse oppdraget uten å påføre alvorlige skader, verken på seg selv eller arrestanten. Dette er kunnskap de skal ha tilegnet seg i politiutdanningen og ved innsatspersonellens årlige trening. Gjennom Obiorasaken ser man likevel at det kan gå galt i slike situasjoner og ved kontroll av person i mageleie. Det er derfor grunn til å belyse tematikken og de problemstillingene som er knyttet til kontroll av person i denne posisjonen. Et annet grep eller en teknikk som har relevans i denne rapporten, er halsgrepet. I motsetning til mageleie er dette en teknikk som det er ulovlig å utføre i forbindelse med pågripelser.

Før de konkrete teknikkene belyses, er det nødvendig å belyse begrepet makt. Makt er et stort og sentralt felt i politiforskningen. I denne rapporten er maktbegrepet sentralt som en premiss, og som grunnlag for bruk av AT.

Politiets bruk av makt i et sosiologisk perspektiv

Når en person blir lagt i bakken og kontrollert i mageleieposisjon, handler det åpenbart om fysisk maktanvendelse. Men hvordan definerer vi makt?

Max Weber er en av de mest sentrale samfunnsteoretikere i definisjon av maktbegrepet. Han definerer makt som «mulighet for å påtvinge andres atferd ens egen vilje» uansett på hvilken måte (Weber, 2000:74). Når politiet pågriper en person, og ved makt legger vedkommende i bakken, vil dette i lys av Weber være et eksempel på å påtvinge arrestantens atferd ens egen (politiets) vilje. Weber definerer videre tre idealtypiske hovedformer for herredømme. «Det legale herredømme» refererer til maktens legitimitet gjennom lovverket, og det legale ved dette er det mest fremtredende grunnlag for makt i det moderne samfunn. Politiet har i henhold til loven plikt til å utøve fysisk makt. Til forskjell fra det legale herredømme finner vi «det tradisjonelle herredømme». I denne typen er ikke makten legitimert av rettsregler, men av tradisjonen – troen på at tradisjonelle/historiske ordninger må være grunnlaget for makt. I den siste typen – «det karismatiske herredømme» – er makten forankret i en persons karisma eller nådegaver. Dette vil være den enkelte tjenestemanns makt i kraft av sin personlighet. Disse tre rene typene av legitimitetsgrunner for makt er i virkeligheten blandet. Politiets makt

kan romme alle tre (Weber, 2000:91), men først og fremst den legitime makten som er knyttet til rettsregler.

Å si at politiet som institusjon har makt, er språklig sett overflødig. Hvis påstanden skal bli meningsfull, må maktbegrepet spesifiseres. Den klassiske måten å definere politiet på i politisosiologien er å si at politiet er den institusjonen og/eller de personene som staten har gitt den generelle retten til å anvende tvangsmakt innenfor landets grenser (Klockars, 1985:12). Det særegne og spesielle ved politiets makt er retten til å anvende tvang i samfunnet. Det er andre som i spesielle sammenhenger har rett til å utøve tvang. Dette kan for eksempel være i fengselsvesen, barnevern og psykiatri, der de har rett til å bruke makt innenfor avgrensede rammer. Men den generelle retten til å utøve tvang er det altså bare politiet som har. Tvangens formelle legitimitet er forankret i lovverket. Denne statlige monopoliseringen av makt er et vesenstrekk ved den moderne stat, og henger sammen med selve samfunnets sosiale organisasjon. Det er ikke mulig å tenke seg en moderne stat, slik vi kjenner den, uten det statlige fysiske maktmonopol. I så måte er politiet grunnleggende for eksistensen av et moderne samfunn (Birkeland, 2007: 41).

Ut fra dette blir det viktig at myndighetene og politiet sørger for at politiet utfører fysisk maktbruk på en mest mulig skånsom måte. Politiet må derfor inneha den totale kompetanse bestående av kunnskap, ferdighet og holdninger for å kunne utføre disse arbeidsoppgavene på best mulig måte. Dette er viktig for at samfunnet skal ha et politi som innehar rett kompetanse i forhold til bruk av fysisk makt. Også for den enkelte politibetjent er det viktig å få tilrettelagt for utvikling av tilstrekkelig og god kompetanse i fysisk maktbruk. Dette er nødvendig for å kunne utføre en viktig del av den politioperative oppgaven han eller hun er satt til å forvalte.

Det vil i de fleste sammenhenger være naturlig å tenke på skyte-, slag- og gassvåpen som fysiske maktmidler i sammenheng med politiets bruk av makt. I denne rapporten er det imidlertid en avgrensning som innebærer at begrepet fysisk makt beskriver pågripelsessituasjonen, altså fysisk makt ved bruk av arrestasjonsteknikk. Det er med andre ord den fysiske makten som defineres høyere på maktkjeden enn symbolsk makt og verbal makt, men lavere enn maktbruk der det blir brukt våpen (Lie og Ligestad, 2007:6).

Politiets fysiske pågripelser vil være forbundet med en viss risiko for skader, i ytterste konsekvens også med et dødelig utfall. Det er viktig å se på hva som gjøres for å redusere risikoen for at skader oppstår, der politiet utøver fysisk makt.

Er det slik at ferdigheter og holdninger i arrestasjonsteknikk formes av politiets yrkeskultur? Skolnick (1967) viser til tre forhold som spesielle for politiets yrkeskultur. Det ene er opplevelsen av å være utsatt for fare og trussel. Det andre er at politiet oppfattes som en autoritet, og det tredje er kravet om effektivitet i arbeidet. Gjennom Skolnick (1967) kan en reise noen spørsmål knyttet til politiets ferdigheter. Når politiet selv opplever hverdagen som farefull, hva gjør det med behovet for ferdigheter i arrestasjonsteknikk? Bidrar denne opplevelsen til at de trener mer for nettopp å kunne møte de situasjonene som oppleves som farefulle? Eller prioriterer de å trene på andre teknikker som de opplever som mer effektive, for å oppnå trygghet? En annen innfallsvinkel kan være at ferdigheter i pågripelsesteknikker ikke er trygt nok, men at ferdigheter i våpenbruk heller blir prioritert? At politiet oppleves som en autoritet, kan påvirke det opplevde behovet for ferdigheter i bruk av fysisk makt. Kan det være slik at politiet ikke opplever en sammenheng mellom ferdigheter i arrestasjonsteknikk og trygghet, nettopp fordi deres autoritet, gjennom blant annet uniformen, ikke blir utfordret? Med dette spør jeg om den motstanden politiet møter i mange tilfeller, er av en slik karakter at politiet kun i beskjeden grad møter fysisk motstand, men at den som pågripes, gir seg nettopp fordi det er politiet som er motparten? Politiet vil gjennom dette kunne oppleve at de løste situasjonen i kraft av egne ferdigheter, mens det i realiteten var politiets generelle autoritet som var årsaken. Politiets ferdigheter i arrestasjonsteknikk er relevante i denne sammenhengen. Et interessant spørsmål her vil være om de har manglende ferdigheter, men ikke opplever dette som et problem, nettopp fordi det «stort sett går bra»? At politiet karakteriseres gjennom kravet til effektivitet i arbeidet, kan også berøre forhold knyttet til maktanvendelsen. Opplever man det som så viktig å være effektiv i enkelte situasjoner at man benytter mer makt for å få være sikker på en hurtig og effektiv måloppnåelse? En kan tenke seg en situasjon der man benytter trussel om bruk av teleskopbatong til å etterkomme et pålegg, istedenfor å anvende en mildere fysisk kontrollteknikk for å oppnå det samme. Dersom det oppleves som ineffektivt å benytte arrestasjonsteknikk, vil

kanskje mer effektive strategier benyttes. Eller er politiets ferdigheter i pågripelsesteknikker gode nok? Noen av disse spørsmålene vil bli berørt i denne rapporten.

Politiets bruk av makt er uløselig knyttet til politiets yrkesetikk. Det som er effektivt, er ikke nødvendigvis det etisk riktige. Handlingen kan til og med være lovlig uten at den ligger innenfor det som er etisk akseptabelt. Dahl og Myhrer (2009) presenterer forholdet mellom lovregler og etiske normer i sin rapport *Å kunne vurdere, forklare og beklage*. Her presenteres forholdet mellom det som er etisk forsvarlig og lovregler som to overlappende sirkler. Jo mindre disse overlapper hverandre, desto større er avviket mellom etikk og lov. Siktemålet med denne presentasjonen fra Dahl og Myhrer er at hvis en kjenner og forstår betydningen av lover og regler om maktbruk, og opptrer i samsvar med dette, vil handlingen i de fleste tilfeller være etisk forsvarlige.

Finstad (2000:277) drøfter hendelser der politiet har gått «over streken»⁴. Her beskrives blant annet bruken av håndjern som en uformell straffehandling der de blir påsatt strammere enn nødvendig, noe som medfører smerte for arrestanten. Kan man tenke seg handlinger tilsvarende dette eksempelet som kan være etisk uforsvarlige, uten at de er rettsstridige? I politiets arbeid er det et ideal at yrkesutførelsen skal ligge godt innenfor både moralsk og lovlig atferd, noe jeg vil komme mer inn på senere i rapporten.

Arrestasjonsteknikk som fag ved politiutdanningen i Norge

Hvordan har arrestasjonsteknikk som fag blitt gjennomført i utdanningen, og hvordan er det i dag? Arrestasjonsteknikk har eksistert som fag ved det som den gang het Statens politiskole, siden 1920-tallet. Det første lærematerialet som er kjent for dette faget, er Haakon Schønnings lærebok *Selvforsvar – Ju Jitsu og politigrep*, som først ble utgitt i 1929. Gjennom Schønnings bok kan det være riktig å si at norsk politi på den tiden var pionerer innenfor utviklingen av slike teknikker. De første kampsportklubbene dukket først opp 20 år etter at politiet hadde innført denne type trening. Parallelt med trening i politigrep trente politiaspirantene boksing.

⁴ «Over streken» er overskrift i et av kapitlene i Finstads *Politiblikket*. I denne sammenhengen kan man gjerne også referere til begreper som forholdsmessighet og nødvendighet, slik de blant annet er beskrevet i politiloven § 6 og politiinstruksens §§ 3.1 og 3.2.

Blant faglærerne på denne tiden var blant annet Norges eneste olympiske gullmedaljør i boksing, Otto von Porat (Andresen, 2008:13).

Etter krigen og frem til 1980-tallet ser det ut til at utviklingen i faget har stagnert. Slåttan utgir riktig nok en ny lærebok i denne perioden, Politigrep (1970), men faginnholdet baseres i stor grad på tidligere pensum. På 1980-tallet ble judo innført i utdanningen, som et prøveprosjekt. Faget får med det en dreining mot mer humane teknikker, der hensynet til arrestanten i større grad enn tidligere blir ivare tatt. Undervisningen ble satt mer i system og i større grad strukturert. Den neste læreboken ved Politiskolen kommer i 1994, Arrestasjonsteknikk – kjernepensum av Hans Petter Andreassen. I denne læreboken opprettholdes judoens prinsipper, men det er en klarere retning mot polititilpassede teknikker, blant annet blir teknikker for håndjernspåsett presentert her. Dette pensumet gjaldt frem til 2006, da det på bakgrunn av en grundig evaluering ble foretatt en pensumrevidering.⁵ Det nye pensumet, som også er dagens pensum, fremkommer i sin helhet i læreboken *Arrestasjonsteknikk* (2007) av Lie og Lagestad.

Selv om faget har eksistert ved skolen siden denne het Statens politiskole, er det varierende i hvilken grad faget har vært prioritert. Det er grunn til å mene at faget arrestasjonsteknikk i dag har en større plass i politiutdanningen enn det noen gang har hatt tidligere. Det er verdt å merke seg at det på tross av en faglig utvikling er flere sentrale grep i dagens pensum som også beskrives i Schønnings lærebok fra 1929. Blant annet er det vist pågripelsesteknikker som enkel nedpress og nedleggelse bakover.

I forbindelse med denne rapporten er det imidlertid flere andre teknikker som er interessante. Det er teknikker som beskrives som front halsgrep, side-halsgrep og halsgrep bakfra. Disse teknikkene er i dag det vi senere i rapporten vil definere som halsgrep og dermed ulovlige transport- og pågripelsesteknikker. Teknikkene er for øvrig ikke vist i pensumlitteraturen etter 1970, men «..det er godt mulig at de har overlevd i systemet som undervist teknikk lengre enn 1970» (Andresen, 2008:20).

5 Denne evalueringen ble gjennomført av 11 polititjenestemenn som også var instruktører i arrestasjonsteknikk, i samarbeid med faglærerne i arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen. Dette arbeidet er beskrevet i Lagestad, Lie og Andreassen, 2005.

Front halsgrep

Sidehalsgrep

Halsgrep bakfra

(Schønning, 1943:42 og 51)

Dette er altså teknikker der politiet utfører halsgrepet. Dette kommer tydelig frem i teksten til bildene. Som et eksempel beskrives side-halsgrepet ved: «1. Spring frem mot din motstander og slyng høyre arm om hans hals. 2. Passer hans høyre side og anbring hoften bak hans rygg 3. Tving hodet og overkroppen hans bakover og nedover» (Schønning, 1943:48).

Arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen i dag

Studentene ved Politihøgskolen har i dag undervisning i arrestasjonsteknikk fordelt over alle de tre studieårene. Hovedvekten av undervisningen er fordelt på det første og det tredje studieåret. I det andre studieåret er det kun seks timers undervisning i arrestasjonsteknikk, og det er i fagplanen kun ment som vedlikeholdstrening. Totalt har studentene rundt 75 timer undervisning i dette faget.

Innholdsmessig er faget delt i ulike hovedemner i bruk av fysisk makt, fra teknikker rettet mot håndjernspåsett av en medgjørlig arrestant til teknikker rettet mot rene nødvergesituasjoner. Spennet i faginnholdet er omfattende. Disse teknikkene er delt inn i de fire hovedemnene pågripelsesteknikker av person med én tjenestemann, pågripelsesteknikker der to tjenestemenn samarbeider, frigjøringsteknikker fra ulike grep, og nødvergeteknikker. Studentene trener disse teknikkene med varierende grad av motstand og bevegelse for å tilnærme seg den praktiske hverdagen makten skal anvendes i.

Studentene trener på teknikker fra disse emnene og må vise frem sine ferdigheter i form av en avsluttende eksamen i tredje studieår. Ved denne eksamen skal blant annet studentenes evne til å bruke teknikkene under mer realistiske forhold vurderes.

Innholdet i dagens pensum ved Politihøgskolen er det samme som vektlegges ved instruktørutdanningene i regi av etter- og videreutdanningen ved PHS, samt at dette pensumet er grunnlaget for den lokale treningen av politiets innsatspersonell. I denne undervisningen er det klart størst fokus på pågripelsesteknikkene, en mot en og to mot en. Begrunnelsen for dette er blant annet at det er pågripelser der politiet selv initierer makten, at kravet til korrekt utførelse er størst. Det er i disse situasjonene politiet skal opptre profesjonelt ved å utøve den makt som er nødvendig, på en korrekt måte. Gjennom å beherske disse teknikkene reduseres faren for å miste kontroll i situasjonen, noe som igjen minimerer faren for å komme i rene nødvergesituasjoner. Når studentene trener pågripelsesteknikk, trener de i praksis på to hovedteknikker der nedleggelsen av arrestanten er fremover, og en hovedteknikk bakover. Disse skal de beherske alene og sammen med makkeren sin. Videre skal de beherske kontroll av arrestant på bakken gjennom håndjernsposisjon, håndjernspåsett og sideleie. Håndjernsposisjon på bakken er kontrollteknikken som i dagens pensum beskrives som mageleie, og som er inngående beskrevet i appendiks 3. Dette er en kontrollteknikk av en person som er lagt i bakken og er blitt påført håndjern. Denne posisjonen trenes det mest på i forbindelse med pågripelsesteknikkene, men den har alltid relevans der maktanvendelsen ender med håndjernspåsett i bakkeposisjon.

Aktuelle rundskriv som regulerer politiets bruk av fysisk makt

Politiets bruk av fysisk makt er forankret i lov- og instruksverk, og er videre presisert i ulike rundskriv.

Det kgl. justis- og politidepartements rundskriv av 21.5.1991 G-72/91, «*Politiets bruk av såkalt halsgrep ved pågripelser o.l.*» Dette rundskrivet er det første som regulerer bruk av grep i forbindelse med pågripelsessituasjoner. Rundskrivet omhandler bruk av halsgrep, og presiserer:

«Departementet ber derfor om at samtlige tjenestemenn i distriktet blir gjort kjent med farene ved bruk av halsgrep. Samtidig nedlegges det forbud mot bruk av denne

type grep. Departementet viser for øvrig i den forbindelse til at det ikke gis instruksjon i halsgrep ved Politiskolen.»

I dette rundskrivet ble det nedlagt forbud mot bruk av halsgrep. Dette forbudet ble moderert i rundskriv G-20/92.

Det kgl justis- og politidepartements rundskriv av 22.1.1992 G-20/92, «*Bruk av halsgrep i nødvergesituasjoner*». Dette rundskrivet nyanserer totalforbudet mot bruken av halsgrep. Da det i tidligere rundskriv ble bestemt at halsgrepet var forbudt, blir dette nå nyansert i forhold til bestemmelsen i strl. § 48 om nødverge. Rundskrivet sier at «Det er derfor svært vanskelig å angi absolutte og bestemte grenser og kriterier for hva som er lovlige grep opp mot forholdsmessighetsprinsippet». Om halsgrepet spesielt sier rundskrivet følgende:

«polititjenestemannen som i en gitt situasjon benytter halsgrep i en nødvergesituasjon må vurdere om angrepet han eller hun er utsatt for er så alvorlig og omfattende at det ikke står andre og mer lempelige virkemidler til rådighet enn å benytte halsgrep for å avverge angrepet.»

Politidirektoratets rundskriv 2007/ 011, «*Halsgrep, mageleie ved pågripelser/ innbringelse og transport av arrestanter mv.*» Halsgrep er altså et ulovlig grep i forbindelse med pågripelser, men lovlig i nødvergesituasjoner. I dette rundskrivet er det en videre presisering/oppfølging av tidligere nevnte rundskriv. I tillegg til dette er det beskrevet to punkter som i denne sammenheng er interessante: særlige bestemmelser om mageleie og særlige bestemmelser om tildekking av hode. Politidirektoratet legger følgende føringer for bruken av mageleie:

«I situasjoner hvor det framstår som absolutt nødvendig å få kontroll på en kjempende person, kan mageleie benyttes. Så snart den pågrepne er påsatt håndjern eller man har fått kontroll på den pågrepne på annen måte, skal mageleie opphøre. I de tilfeller mageleie benyttes under selve pågripelsen, skal særlig aktsomhet utvises.

Politiet skal behandle den pågrepne på en slik måte at forholdene for åndedrett og respirasjon optimaliseres. Ovenfor kjempende personer skal det særlig tas hensyn til det ekstra oksygenbehov som genereres gjennom den pågrepnes aktivitet.»

I dette rundskrivet blir det også presisert at tildekking av hodet ikke er lov:

«Tildekking av den pågrepnes hode eller ansikt med hette, pose eller lignende, kan hemme respirasjon og åndedrett. Tildekking begrenser også muligheten til å overvåke den pågrepnes allmenntilstand under transport. Slik tildekking skal ikke forekomme.»

Grunnlaget for denne rapporten må også sees i sammenheng med rundskriv 2007/011. Her defineres pensumteknikkene ved PHS som grunnlag for opplæring, også i politietaten. Av den grunn er det teknikker fra dette pensumet som ble testet i denne undersøkelsen.

«Politihøgskolens nye lærebok i arrestasjonsteknikk av 2007 legges til grunn for den videre opplæring og trening i arrestasjonsteknikk.»

Gjennom disse rundskrivene er det lagt føringer for hvordan maktbruken skal utføres, eller rettere sagt hvordan den ikke skal utføres. Rundskrivene er relativt detaljerte i sine retningslinjer knyttet til konkrete grep. Årsaken til dette kan knyttes til de alvorlige konsekvensene bruk av halsgrepet og mageleie kan medføre. Hva er det så som kjennetegner disse grepene? Dette er, som nevnt, beskrevet i appendiks 3 der mageleie og sideleie beskrives gjennom nasjonal og internasjonal litteratur. Det ble på ett tidspunkt reist spørsmål om Politidirektoratet skulle ilegges foretaksstraff, begrunnet i manglende kunnskap og formidling av faremomentene knyttet til mageleie. Sjefen for Spesialenheten konkluderte imidlertid med at det ikke forelå grunnlag for dette, men sa seg enig i at det var mangler ved opplæringen knyttet til temaet (Spesialenheten for politisaker 060621/ 20060496:18). Appendikset imøtekommer den kritikken som ble reist mot Politidirektoratet og Politihøgskolen i evalueringen av Obiorasaken.

Problemstilling

I bestillingen fra POD var det en identifisering av politiets bruk av fysisk makt som var det sentrale. Denne rapporten har som svar på denne bestillingen forsøkt å svare på følgende problemstilling: *En kartlegging og test av innsatspersonellets kunnskaper og ferdigheter i pågripelses- og kontrollteknikker.*

Problemstillingen er todelt.

- Først skal vi presentere en kartlegging av politiets kunnskaper knyttet til bruk av fysisk makt. Dette synliggjøres blant annet gjennom bruken av ulovlige pågripelsesteknikker. Videre avdekkes det i denne delen i hvilken grad politiet opplever at det er mulighet til å trene opp ferdigheter i arrestasjonsteknikk.

- Gjennom problemstillingen forsøker vi, med en fysisk test, å besvare i hvilken grad politiets innsatspersonell har nødvendig ferdighet i AT.

I den siste delen av problemstillingen ser vi på ferdigheter i de situasjonene der politiet selv definerer den fysiske maktbruken som nødvendig og forholdsmessig, gjennom pågripelses- og kontrollteknikker. Rapporten belyser teknikker som i all hovedsak benyttes der politiet tar initiativ til pågripelsen. De situasjonene der politiet må gjennomføre makt i nødvergesituasjoner, er dermed ikke særlig berørt i denne rapporten.

Det er flere aspekter som er svært spennende å belyse gjennom en slik problemstilling. I artikkelen *Politiets bruk av fysisk makt* (Lagestad, 2008) reises det flere viktige spørsmål og betraktninger. Jeg ønsker å trekke frem noen av disse, da de også berører sentrale spørsmål i denne rapporten. I et sitat fra Lagestads artikkel sier en politibetjent: «*Om folk flest hadde visst hvor dårlige politiet er til å bruke fysisk makt, hadde de blitt skremt*» (Lagestad, 2008:304). Med dette sitatet beskriver Lagestad en uttrykt holdning om at politiet har svært dårlige ferdigheter i å bruke fysisk makt. Det er her ikke beskrevet konkret i hvilken grad de behersker fysisk makt. Dette er imidlertid en sentral del i denne rapporten. Det er data som til nå ikke har vært tilgjengelige, da det hos Lagestad eller i andre undersøkelser ikke er gjennomført systematisk ferdighetstest av politiet i arrestasjonsteknikk. Politiets skyteferdigheter kan vi imidlertid si noe konkret om, da det operative mannskapet gjennomfører årlige obligatoriske godkjenningstester av disse ferdighetene. Vi kan på mange måter si at det siste ferdighetsmålet i arrestasjonsteknikk som den operative politibetjent gjennomfører, er eksamen i slutten av politistudiet. De problemstillingene Lagestad belyser gjennom sin feltstudie og intervjuer, blir i denne rapporten belyst ved en kartleggingsundersøkelse og ferdighetstester. Gjennom disse tilnærmingene vil politiets faktiske og opplevde ferdigheter bli grundig belyst.

Et annet aspekt som belyses i Lagestad (2008:308), er tilbakemeldingene tjenestemennene gir på hvor mye de trener arrestasjonsteknikk. De gir i denne artikkelen uttrykk for at de kun får den obligatoriske treningen de skal gjennomføre i forbindelse med OP-samlingene.⁶ Er det slik? I denne rapporten følges dette opp

⁶ OP-kurs, eller operativt kurs, er det som i den nye Politiets beredskapssystem del II (PBS II) beskrives som trening for innsatspersonell (IP).

og må sees på som en videreføring av de konklusjonene som trekkes i Lagestad sin artikkel. Gjennom denne artikkelen vil det derfor være flere åpenbare spørsmål som reiser seg. Når man avdekker et ferdighetsnivå, er det først og fremst naturlig å vurdere om nivået er akseptabelt eller ikke. Når man har definert dette, må man se hva som kreves for å opprettholde, utvikle eller nå det definerte målet. Dette er kjent analysearbeid innenfor idretten, men kan også relateres til praktiske ferdigheter i arrestasjonsteknikk for politiet.

Ved å belyse politiets ferdigheter og kunnskaper knyttet til bruk av fysisk makt kan man også si at etikk og holdninger blir belyst. Med dette menes det at en etat som skal forvalte bruk av fysisk makt, har et etisk og juridisk ansvar for at makten forvaltes på en forholdsmessig måte. Ferdigheter i arrestasjonsteknikk vil derfor være viktig kunnskap for tjenestemann, for etaten og for publikum. Gjennom problemstillingen vil vi få noen svar knyttet til dette temaet.

Rapportens oppbygning / rapportens fremdrift

I etterkant av en hendelse som Obiorasaken var det viktig å evaluere hendelsen. Videre var det viktig å tilegne seg kunnskap og informasjon for å forebygge tilsvarende hendelser i fremtiden. Denne rapporten er et viktig bidrag i denne sammenhengen, da resultatene her vil kunne gi grunnlag for konkrete tiltak for å forebygge denne type fatale utfall i forbindelse med politiets bruk av fysisk makt.

I rapportens hoveddel presenteres politiets bruk av fysisk makt. Dette er et vidt fagfelt som spenner fra det vi definerer som lovlige kontroll- og pågripelsesteknikker, til ulovlige pågripelsesteknikker. Både lovlig og ulovlig bruk av fysisk makt blir presentert og drøftet i denne rapporten.

I metodekapittelet presenteres prosjektets metodevalg i forbindelse med datainnsamlingen. Gjennom dette kapittelet får en innsikt i de betraktninger og valg som ligger til grunn for de resultatene som presenteres. Resultatene fra kartleggingsundersøkelsen og ferdighetsundersøkelsen blir presentert i eget kapittel. Resultatene presenteres gjennom tekst, figur og tabell. Disse resultatene blir diskutert i neste kapittel. Her diskuteres særlig politiets ferdigheter i AT og forhold knyttet til trening av disse ferdighetene: Hvor mye trener de? Hvor mye bør de trene? Hvilken mulighet og vilje har de til å trene? I dette kapittelet drøftes også

politiets bruk av ulovlig makt. I det påfølgende kapittelet presenteres forslag til tiltak, på bakgrunn av rapportens resultater og analyse. I dette kapittelet trekkes resultatene og diskusjonen sammen til konkrete forslag basert på en helhetsforståelse av rapportens innhold. Hoveddelen avsluttes med en oppsummering av de viktigste funnene, der også betraktninger om videre forskning presenteres. Noe av dette er også å finne i sammendraget i begynnelsen av rapporten.

Rapporten består videre av tre appendikser. Gjennom disse imøtekommes Politidirektoratets ønske om en medisinsk forankring av politiets pågripelsesteknikker. Videre er det en kartlegging av fokuset på helse- og skaderisiko i forbindelse med arrestasjonsteknikk ved politiutdanningene i de nordiske landene. Til slutt presenteres halsgrep, mageleie og sideleie gjennom norsk og internasjonal litteratur.

Appendiks 1

«En evaluering av kontrollteknikker brukt i utdanningen ved Politihøgskolen for mulig helsemessig risiko. Evalueringen skal fremme mulig forslag til endring av teknikker, kontrollmekanismer og generell kontroll med pågrepne.»

Her imøtekommes Politidirektoratets ønske om en medisinsk evaluering av politiets pågripelsesteknikker. I denne delen presenteres en medisinsk evaluering av arrestasjonsteknikkene, med påfølgende kommentarer og forslag til tiltak knyttet til evalueringen som er utarbeidet.

Appendiks 2

«Utarbeide en oversikt over nordisk undervisningsmaterieell på politiets bruk av fysisk makt, med særlig fokus på helse- og skaderisiko.»

Dette appendikset er en nordisk sammenlikning av fokuset på helse- og skaderisiko i tilknytning til arrestasjonsteknikk. Denne delen er en selvstendig rapport som er utarbeidet og distribuert til alle de nordiske politiutdanningsinstitusjonene. Av den grunn er den oversatt til engelsk. Fokuset i denne delen knytter seg til fysisk makt ved pågripelsesteknikker, teleskopbatong og OC pepperspray. Dette arbeidet er i tråd med de forslagene som fremkommer i NOU 2009:12.

Appendiks 3

«Hva er halsgrep, mageleie og sideleie?»

I rapportens appendiks 3 er fokuset i særlig grad rettet mot faremomentene som er knyttet til bruk av mageleie. I tilknytning til spesialenhetens etterforskning av politiets pågrepelse i Obiorasaken ble det bemerkt at det til tross for at faremomentene overfor arrestanten i mageleieposisjonen var kjent i internasjonal litteratur⁷, var dette ikke kjent for norsk politi eller for Politihøgskolen. I dette ligger det en erkjennelse av at det ikke er tilfredsstillende nasjonal kunnskap innenfor dette feltet. Rapportens appendiks har derfor som siktemål å gjøre den internasjonale kunnskapen tilgjengelig for norsk politi. Videre er det også satt fokus på halsgrep og kontrollteknikken sideleie.

⁷ Det har vært viktig i rapporten å trekke inn den internasjonale kunnskapen på området, og å knytte den til opplæring og retningslinjer for politiets praktiske bruk av mageleie. Dette er også i tråd med Spesialenheten for politisakers betraktninger. «Spesialenheten er enig i at uttalelser i rettsmedisinsk og akuttmedisinsk litteratur burde vært fanget opp og ført til at det også i Norge var vurdert om det er behov for retningslinjer med presiseringer omkring bruk av mageleie og benlås, men ser allikevel at det forhold at så ikke syntes å ha skjedd skal medføre straffeansvar for Politidirektoratet» (Spesialenheten for politisaker 060621/ 20060496:18).

Metodekapittel

For å svare på problemstillingen i denne rapporten har vi valgt en kvantitativ og en kvalitativ tilnærming. Når det gjelder å kartlegge politiets trening, og holdninger til trening i arrestasjonsteknikk, er det brukt et spørreskjema. Ferdighetstesten er en fysisk test hvor det også suppleres med spørsmål fra et spørreskjema, med mange av de samme spørsmålene som i kartleggingsundersøkelsen. Rapporten bygger på bredt empirisk tilfang. En skjematisk gjennomgang av datainnsamlingen er fremstilt i tabell 1.

Tabell 1 Skjematisk fremstilling av undersøkelsen

	Kartleggingsundersøkelse	Ferdighetstest og spørreskjema
Utvalgsriterier:	IP Kategori 3 eller 4 De er i operativ tjeneste der de i jobben kan komme i pågripelsessituasjoner	
Metode:	Kvantitativ metode	Kvantitativ metode
Undersøkelse:	Kartleggingsundersøkelse; spørreskjema sendt på e-post	Ferdighetstest; med tilhørende spørreskjema
Utvalg:	2618	199
Svarprosent:	60,3 %	100 %

Kartleggingsundersøkelse

I 2007 var det 8092 politiutdannede personer i politiet (POD 2008:27).⁸ I denne undersøkelsen er det klare avgrensninger i forhold til den totale populasjonen. Her er utvalget avgrenset til innsatspersonell kategori 3 og 4, som er i operativt arbeid. I kartleggingen har vi sendt spørreskjema til 4742 respondenter. Med denne definisjonen av utvalget selekteres deler av de politiutdannede naturlig ut av målgruppen. Det er likevel en relativt stor andel av de politiutdannede tjenestetepersonene som er med. Det vil si at populasjonen i denne undersøkelsen er relativt stor.

Utvalg av respondenter til kartleggingsundersøkelsen

Ønsket var at utvalget skulle være bredt sammensatt i forhold til kjønn, alder og tjenestetid. Utvalgskriteriet var at respondentene skulle være i operativ tjeneste. Det vil si i en arbeidssituasjon der det å pågripe personer må påregnes som en del av tjenesten.

Det ble gjort en vurdering av hvor stort utvalget skulle være og hvordan vi skulle få tilgang til respondentene. Det ble besluttet at spørreskjemaet skulle sendes så bredt som mulig med utgangspunkt i alle de som var i operativ tjeneste. Spørreundersøkelsen ble sendt på e-post. Ved å bruke politiets e-postlister på politinettet hentet vi manuelt ut e-postadressen til hele utvalget.

Politiet er utsatt for en rekke små og store undersøkelser. Dette var et av hensynene som lå til grunn for hvor stor del av populasjonen som skulle få skjemaet. Skulle vi sende skjemaet til alle tjenestemenn og -kvinner i landet, uavhengig av hvilken funksjon de hadde? For oss som forskere ville dette være det enkleste. Da kunne vi bruke en eksisterende e-postliste til å distribuere spørreskjemaet. Skulle jeg ta et utvalg av de som er i operativ tjeneste? Dette ville være en større jobb, da jeg først måtte få en oversikt over de som faktisk er i operativ tjeneste, og deretter selektere ut et tilfeldig utvalg fra denne gruppen. Den siste tilnærmingen ville vært minst belastende for politiet i lys av alle de henvendelsene de mottar i form av spørreundersøkelser.

⁸ Vi kontaktet Politidirektoratet for å få en oversikt over innsatspersonell kategori 3 og 4. En slik oversikt foreligger ikke.

Jeg valgte en mellomting mellom disse to tilnærmingene. Spørreskjemaet ble sendt til alle som er i operativ tjeneste, kategorisert som IP 3 eller 4.⁹

Det ble sendt et brev (datert 24.11.08) fra POD til alle politimestrene. I dette brevet ble politidistriktet bedt om å utnevnte en kontaktperson som kunne sende inn en oversikt over innsatspersonell i sitt distrikt. 15. januar hadde jeg mottatt navnelister fra alle distriktene gjennom de utnevnte kontaktpersonene. Da disse navnene var samlet opp, hadde jeg 4836 personer som var definert som innsatspersonell i ordinær ordenstjeneste, kategori 3 og 4. Beredskapstroppen (kategori 1), livvaktstjenesten (kategori 2) og tjenestepersonell med tilpasset opplæring (kategori 5) er ikke med i dette utvalget. Begrunnelsen for å utelate kategoriene 1, 2 og 5 er at disse representerer helt andre ferdighetskrav innenfor politiet. Dette gjenspeiles også i treningsmengden de er pålagt å gjennomføre. For eksempel er store deler av beredskapstroppens arbeidstid avsatt til trening i operative ferdigheter. Å inkludere disse spesialenhetene vil kunne påvirke resultatene i forhold til hva vi egentlig ønsker å måle i denne undersøkelsen, som er den ordinære operative tjenestemann og -kvinne. Et argument for å inkludere beredskapstroppen og tjenestepersonell med tilpasset opplæring er at disse også kan være i situasjoner der de utfører ordinære pågripelser. Arrestanter som utsettes for politiets bruk av fysisk makt, kan altså møte tjenestemenn fra disse kategoriene. Deres ferdigheter vil da være like viktig som de som er definert inn i utvalget. Det er likevel valgt å utelate disse spesialgruppene i undersøkelsen. Tjenestemenn i livvaktstjenesten vil i denne sammenhengen uansett defineres utenfor målgruppen. Livvaktstjenesten krever at en VIPs sikkerhet blir ivaretatt. Bruk av fysisk makt er derfor ikke knyttet til pågripelsesteknikker, men i større grad til å beskytte personer gjennom teknikker vi regner til nødverge. Tjenestemenn og -kvinner i denne tjenesten skal derfor ikke utføre pågripelser i samme grad, og er derfor ikke med i utvalget.

Metodisk er det et spørsmål om feilkilder i denne måten å etablere et utvalg på. Én feilkilde er selve konverteringen fra navn til e-postadresse. Jeg hadde flere sikkerhetsnett for å unngå feil i denne prosessen. For det første sjekket jeg at personen kom fra det politidistriktet jeg fikk opplyst. Disse opplysningene står

⁹ IP er en forkortelse for innsatspersonell. I Politiets beredskapssystem del II (PBS del II) beskrives innsatspersonell kategori 3 som tjenestepersoner i utrykningsenhetene (UEH) og innsatspersonell kategori 4 som tjenestepersoner med 40 timers årlig opplæring. Denne kategorien er de som tidligere ble betegnet som operativt personell (OP).

sammen med e-postadressen. Gjennom dette vet jeg at det ikke er feilsendt til andre personer i politiet med samme navn.

En annen metodisk feilkilde kan være selve utvelgelsen av respondentene. Min bestilling gikk til de som administrerer personell-listene lokalt. I hvilken grad disse listene er oppdatert, og grunnlaget for de navnene som ble sendt til meg, kan variere. Jeg vet gjennom samtaler med tjenestemenn og -kvinner at det er operative tjenestemenn og -kvinner som ikke har mottatt spørreskjemaet. Ved denne fremgangsmåten vil det være en mulighet for at det er foretatt bevisste selekteringer lokalt av de innsendte navnene. Det kan være at tjenestemenn og -kvinner av ulike årsaker er utelatt fra listene. Dette kan også være selektering med bakgrunn i gode intensjoner, der for eksempel de som utarbeider listene, definerer operative annerledes enn etter de kriteriene jeg har lagt til grunn i rapporten.

Det er likevel ikke grunn til å tro at det ligger en bevisst seleksjon i denne prosessen. De som eventuelt ikke har fått dette spørreskjemaet, er ingen definert gruppe, men tilfeldige tjenestemenn og -kvinner som av en eller annen grunn ikke er på tjenestestedets liste. Dette begrunnes i den åpne korrespondansen mellom forskeren og bidragsyterne. Den har vært av en slik karakter at det ikke er grunn til å mene at bevisste eller ubevisste selekteringer er knyttet til navnelistene.

Disse mulige feilkildene ble vurdert opp mot det forholdet at jeg ikke ønsket å sende skjemaet til hele politietaten.

Det er ett distrikt som i e-post sier at listene deres kan være mangelfulle. I dette ligger det en usikkerhet på om alle aktuelle kandidater er representert i utvalget. Det er en hypotetisk mulighet for en bevisst selektering av de som eventuelt mangler, men jeg har ingen holdepunkter for å anta det, og jeg anser derfor utvalget som representativt for populasjonen med samme begrunnelse som tidligere nevnt, at det ikke er en selektert gruppe som er fjernet.

Av de 4836 personer som oppgitt som IP kategori 3 og 4, var det noen som ble oppgitt flere ganger. Det skyldes mest sannsynlig at personene har skiftet arbeidssted og derfor står som IP både på nytt og gammelt tjenestested. Videre var det 47 personer jeg ikke klarte å finne. Det kan ha ulike grunner. Dette kan være personer som har sluttet i politiet, det kan være datatekniske feil knyttet til e-postlistene, og det kan være personer som har skiftet etternavn.

Uansett hvilken årsak som ligger til grunn, er dette en svært liten andel i forhold til utvalget, og vil derfor ikke representere noen vesentlig forskjell for resultatet.

Undersøkelsen ble sendt ut til 4742 personer. 2860 (60,3 %) responderte. Av disse ble 242 personer tatt ut av undersøkelsen da de svarte at de ikke er i operativ tjeneste der de kan komme i pågripelsessituasjoner, og/eller at de ikke er i IP kategori 3 eller 4. Utvalget i undersøkelsen er 2618 respondenter.

En metodisk avveining knyttet til utvalget var hvorvidt alle som er definert som operative, skulle delta i undersøkelsen, eller om denne kun skulle omfatte de som faktisk jobbet med operativ tjeneste. Det ble foretatt en kontroll av navnelistene gjennom de nevnte kontrollspørsmålene. Det som imidlertid ikke fremkommer i undersøkelsen, er graden av operativ tjeneste. At du er i tjeneste der du kan komme i pågripelsessituasjoner, forteller ikke om du er en person som jobber på ordensavdeling eller er en som jobber på etterforskning, med kun én ordensvakt i måneden. Det er i dette prosjektet tatt en prinsipiell beslutning om at disse likevel må defineres likt, da det fra en arrestants synspunkt er uvesentlig hvor mye tjenestemannen jobber operativt; dersom man blir pågrepet av vedkommende, er det dennes ferdigheter som er av betydning. Tanken er altså at dersom man er i tjeneste der man pågriper, er kravet til ferdighetene de samme, uavhengig av frekvens.

Videre bør det gjøres noen betraktninger knyttet til de som ikke har svart. Hvem er de som ikke besvarte dette spørreskjemaet? Ville resultatene vært annerledes dersom alle hadde besvart? Kunne det vært gjort noe for at flere ville ønsket å besvare?

Da undersøkelsen var anonymisert gjennom spørreundersøkelsesverktøyet Questback, er det ikke mulig å se hvem som har svart og hvem som ikke har svart. Dette kan være en svakhet når en skal vurdere hvem som velger ikke delta i undersøkelsen. Det må likevel sees opp mot hvem som hadde svart dersom det ikke var anonymt. Da det i undersøkelsen blir spurt om holdninger og synspunkter knyttet til ulovlig bruk av fysisk makt, opplevelse av egne ferdigheter og forhold knyttet til eget tjenestested, ville frafallsprosenten sannsynligvis vært større dersom anonymiteten ikke ble ivaretatt. Det var viktig at respondentene kunne svare fritt, uten å være urolige for om svarene kunne knyttes til dem. Det ble derfor besluttet at det skulle være full anonymitet, med de metodiske fordeler og ulemper dette medfører.

En annen faktor som kan ha påvirket svarprosenten, er at spørreskjemaet ble sendt på e-post. Det innebar at enkelte fikk problemer med å åpne spørreskjemaet gjennom den linken som var vedlagt e-brevet. Dette ble løst ved et oppfølgings-e-brev til de som gav tilbakemelding om dette problemet. Fordelen med å sende skjemaet på e-post er at det er enklere å svare og å returnere svaret. Respondenten kan gjøre seg ferdig med spørreskjemaet uten å foreta seg flere aktive handlinger, som det ville kreve å sende et skjema tilbake via posten.

I perioden da spørreskjemaet lå tilgjengelig for besvarelse, var det flere som henvendte seg til meg på e-post. Gjennom disse tilbakemeldingene gav flere også uttrykk for hvorfor de hadde valgt å la være å svare. Et eksempel på dette er følgende e-brev:

«Hei.

Jeg har tidligere gitt beskjed om at dette ønsker jeg ikke å være med på. Vi er helt nedsylta i arbeid fra før. Og erfaringsmessig blir det absolutt ikke noen forbedringer for oss på bygda.

Lykke til»

Det var også en del som sendte meg melding om at de hadde problemer med å åpne linken til spørreskjemaet, og dermed ikke fikk besvart. Jeg svarte alle disse der de fikk alternative måter til å få tilgang til skjemaet på. Jeg vet at det blant disse var flere som måtte gi opp å besvare på bakgrunn av datatekniske problemer. Dette var respondenter som i utgangspunktet var villige til å besvare, men av andre årsaker ikke fikk gjort det. Et eksempel er dette brevet:

«Ser at du purrer på mitt svar på spørreundersøkelsen. Jeg har gjort flere forsøk, men Internett har ligget nede i vårt distrikt i lengre tid. Det er oppe og går fra tid til annen, men jeg kjører UP og har derfor ikke vært på kontoret når muligheten har gitt seg. Internett har vært nede hos oss hele denne uka. Er det mulig at jeg kan svare fra min private maskin?»

Etter at jeg hadde svart disse, var det flere som svarte at de hadde fått det til å virke, og at de dermed hadde besvart spørsmålet. Men det er ingen data som sier hvor mange som falt fra på bakgrunn av dette problemet.

«Hei

Gikk greit på siste forsøk. Sendte den like etter jeg skrev denne e-posten.

Relevante spørsmål og en god undersøkelse. Bra at det jobbes med temaet.

Lykke til med det videre arbeid.»

En annen fordel med å svare på spørreskjema via Questback er at det gir mulighet til å sende påminnelse til de som ikke hadde besvart, uten å mase på de som hadde gjennomført undersøkelsen. Dette vil være viktig med tanke på fremtidige undersøkelser av denne gruppen, at de ikke opplever deltagelsen som unødig masete.

Til de som ikke hadde besvart, ble det sendt ut påminnelse om deltagelse på e-post 3 ganger (15.2., 23.2. og 9.3.09) etter at spørreskjemaet ble sendt ut første gang 9. februar 2009. Gjennom dette er det grunn til å mene at de som ønsket å delta i undersøkelsen, har gjort det, og de som ikke ønsket det, har aktivt valgt å la være. Med tre påminnelser i løpet av en måned er det liten grunn til å tro at mange har latt være å svare fordi de har glemt det. Dette kan også underbygges med det lave antallet respondenter som besvarte etter siste gangs purring.

Frafallsanalyse

I kartleggingsundersøkelsen er det ca. 60 % som har besvart undersøkelsen. Dette er en akseptabel svarprosent (Jacobsen, 2005:300). Det er likevel grunn til å stille spørsmål ved de som ikke har besvart, og om denne gruppen representerer skjevheter i svarene. Er det for eksempel mange som har latt være å svare fordi de ikke vil synliggjøre sine manglende kunnskaper? Vil dette eventuelt gi utslag i resultatene, som da kan vise at kunnskapsnivået er høyt fordi de med manglende kunnskap ikke har svart?

Da mange av de samme spørsmålene som ble sendt ut på e-post, også er besvart av de som har gjennomført den praktiske testen, kan jeg gjøre en frafallsanalyse. Det er fordi det i den praktiske testen var 100 % deltagelse. Ved sammenlikning av disse svarene ser man at det er tilnærmet lik svarfordeling på de spørsmålene de har svart på. Dette er en sterk indikator på at de som besvarte undersøkelsen på e-post, er representative for hele populasjonen.

Prosess

I prosessen før og under utarbeidelsen av spørreskjemaet var jeg i dialog med Politidirektoratet for å få konkrete innspill til spørreskjemaet. Innspillene var hovedsakelig knyttet til tjenestemennenes bruk av teleskopbatong og OC pepperspray.

Etter å ha utarbeidet spørreskjemaet i Questback gjennomførte jeg én pilotstudie der jeg ba om tilbakemelding fra respondentene. Det var særlig viktig for meg å få avklart noen sentrale momenter. Hvor lang tid brukte de på å besvare spørreskjemaet? Hvordan var spørsmålene formulert? Var de forståelige? Var det tekniske feil som hindret dem å svare slik de ønsket? Videre ville jeg at de skulle ta stilling til om spørsmålene var ubehagelige å svare på. Jeg tenkte i den forbindelse på spørsmålene som omhandlet halsgrep/ «kyllingen», som betegnes som ulovlig bruk av makt. Pilotundersøkelsen ble utfylt av fire politiutdannede kollegaer ved Politihøgskolen (PHS) og tre sisteårs studenter (GU3) ved PHS.

I en samtale med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) ble det gitt konkrete råd om anonymisering av utvalget. De konkrete tiltakene som ble gjennomført på bakgrunn av denne samtalen, var: Større grupper i forhold til spørsmål om årskull og alder. Videre ble ekstremverdiene på høyde og vekt fjernet.

To ganger (11. desember og 5. februar) ble utkastet til spørreskjemaet sendt til gjennomlesning hos Questback support. Det vil si en gang før og en gang etter pilottesten.

Ferdighetstest, med tilhørende spørreskjema

Den andre hoveddelen i denne undersøkelsen var å teste de praktiske ferdighetene til innsatspersonellet. I tillegg til test av de praktiske ferdighetene skulle respondene/aktørene besvare et spørreskjema som var knyttet til testen.

Hensikten var å få en forståelse av de faktiske ferdighetene de operative polititjenestemenn og -kvinner besitter. Ved ulike anledninger hører man utsagn om at ferdighetene deres i arrestasjonsteknikk er mangelfulle etter at de er ferdige med utdanningen ved Politihøgskolen. Dette er tilbakemeldinger vi dels får fra studenter og dels fra tjenestemenn vi er i kontakt med. Er det slik, eller er det en ubegrunnet påstand? Dette er synspunkter som gir grunnlag for en grundigere undersøkelse.

Det er to spørsmål som det i denne sammenhengen ble viktig å belyse: Er det slik at ferdighetene i arrestasjonsteknikk er så mangelfulle? Hvis det er tilfellet, hva kan være mulige årsaker? Å få innsikt i dette er et verdifullt bidrag for å utvikle opplæringen i faget arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen. Videre vil det være viktig for videreutviklingen av ferdighetene lokalt på tjenestestedene i politidistriktene.

Uvalg av testpersoner

Gruppen bestod av 215 personer fra 6 politidistrikter i Norge. Ved utvelgelsen av testpersoner ble følgende kriterier lagt til grunn: Det skulle være en geografisk spredning av testdistriktene, utvalget skulle være personer som i tjenesten gjennomfører pågripelser, og det skulle være representanter fra politi og lensmannsetat. Dette er de samme kriteriene som ligger til grunn ved kartleggingsundersøkelsen. Av de 215 personene ble 16 personer ekskludert fra undersøkelsen da de ikke tilfredsstilte kriteriene for undersøkelsen. Da ble utvalget 199 personer (N=199), som danner grunnlaget for ferdighetstesten med spørreskjema.

Selv om utvalgsriteriene er like, er det likevel noen forskjeller ved utvalgene i kartleggingsundersøkelsen og ferdighetstesten som bør nevnes. Én er at det i kartleggingsundersøkelsen var over 2618 respondenter, mens det i ferdighetstesten var 199 personer som ble testet. Utvalgsstørrelsen er vesentlig forskjellig. En annen forskjell var at det i kartleggingsundersøkelsen var valgfri deltagelse, mens det i ferdighetstesten ikke var det. Dette påvirker også svarprosenten. Mens det ved valgfri deltagelse var rundt 60 % som svarte, var det 100% deltagelse ved den praktiske testen.

Ikke valgfri deltagelse

Et problem ved undersøkelser kan være at det ikke er valgfritt å delta. I denne sammenhengen ble dette vurdert slik at det ville bli store skjevheter i resultatet dersom det var valgfri deltagelse. Man kan for eksempel tenke seg at de som i utgangspunktet har lav selvtilitt i pågripelsesteknikker, ville unnlatt å delta dersom dette var en mulighet.

I en del sammenhenger kan det å ikke delta frivillig påvirke de resultatene man registrerer som respondent. For eksempel kan man svare annerledes eller ikke svare fordi man er redd for konsekvensene av sine egne svar. I denne sammenhengen vil ikke resultatet bli påvirket i særlig grad av dette. Det var ingenting i gjennomførin-

gen som tydet på at de som ble testet, ikke presterte så godt de kunne. Å redusere sine egne ferdigheter vil i denne sammenhengen ikke gi mening, tvert imot vil det å prestere godt være mer formålstjenlig. Dette samsvarer også med den opplevelsen vi hadde av utvalget gjennom undersøkelsen.

Geografisk spredning av testdistriktene

Det var et mål at undersøkelsen skal være representativ for politietaten i Norge, derfor valgte jeg å søke etter distrikter som kunne representere Nord-Norge, Midt-Norge, Østlandet og Sørlandet. Med dette utgangspunktet kontaktet jeg ulike distrikter. Det avgjørende for valget av distrikter, i tillegg til geografisk spredning, ble tidspunkt og mulighet for gjennomføring av testen. Utvalget består av ett politidistrikt i Nord-Norge, ett fra Vestlandet, ett fra Sørlandet og tre fra Østlandet. Dermed ble den geografiske spredningen ivarettatt.

Tjenestepersonell som må regne med å pågripe personer

Gjennom denne testen ønsket jeg å belyse de operative ferdighetene i arrestasjonsteknikk. Det var derfor ønskelig å teste de som har potensiell fysisk maktbruk som en del av sin tjeneste. Det er likevel stor spredning i utvalget med hensyn til hvor hyppig de har denne type tjeneste. I utvalget er det tjenestemenn og -kvinner som jobber med ren ordenstjeneste og dermed kan eksponeres for denne type situasjoner nærmest daglig. Så er det andre som har andre primærfunksjoner, der operativ tjeneste er en mindre del av arbeidsfeltet deres.

Av de 215 personene i utvalget var det 199 som ble definert som operative i den forstand at de har godkjent årlig operativ trening, og de svarer i spørreskjemaet at de er i operativ tjeneste der de kan komme i pågripelsessituasjoner. 16 personer ble derfor selektert bort.

Representanter fra politi og lensmannsetat

Som en forlengelse i å få bredde i utvalget var det ønskelig med et utvalg der både politi- og lensmannsetaten var representert. Ved å velge bare en av etatene ville denne undersøkelsen kun dekke deler av det politiet er representert med. Dette var en metodisk beslutning der ønsket om et bredt representert utvalg ble vurdert fremfor en mer selektivt definert gruppe.

Uforberedt test

Deltakerne i testen ble informert samme dag som ferdighetstesten ble gjennomført. Begrunnelsen for dette var at vi ønsket å teste det faktiske ferdighetsnivået. En kan tenke seg at noen av personene ville forberedt seg til denne testen dersom de hadde fått anledning til det.

Utarbeidelse av testprosedyre

Da jeg i dette prosjektet ønsket å sammenlikne politietatens og lensmannsetatens ferdigheter med de krav Politihøgskolen stiller til sine studenter, ble Politihøgskolens eksamensgjennomføring og krav i faget arrestasjonsteknikk utgangspunktet for testgjennomføringen.

Som en avgrensning av temaet fysisk makt ønsket jeg kun å se på den delen av faget arrestasjonsteknikk som omhandler kontroll- og pågripelsesteknikker. Testprosedyre, evalueringsskjema til sensor og testinnholdet måtte derfor endres noe. Kravene til gjennomføringen var imidlertid de samme. Testgjennomføringen er derfor i form og innhold fullt ut sammenliknbar med dagens eksamen i faget arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen. De konkrete tilpasningene i forhold til eksamen var:

Pågripelsesteknikker

I faget arrestasjonsteknikk blir grunnutdanningsstudentene evaluert og får poeng i fire hovedgrupper. Det er nødvergeteknikker, frigjøringsteknikker, pågripelsesteknikker en mot en og pågripelsesteknikker to mot en. Poengene fra disse fire gruppene blir slått sammen og danner grunnlaget for en karakter. I denne studien var det ønskelig å se på pågripelsesteknikkene en mot en og to mot en. Gruppene nødverge og frigjøringsteknikker er derfor utelatt fra testbatteriet.¹⁰

Evalueringsskjema

Som en konsekvens av kun å fokusere på deler av pensumet var det også behov for å endre sensors evalueringsskjema noe. Disse endringene er i all hovedsak at kriteriene for de utelatte teknikkgruppene også er fjernet fra skjemaet.

¹⁰ Når studentene/kandidatene testes i pågripelsesteknikkene, enten det er en mot en eller to tjenestemenn mot en arrestant, viser de først pågripelsesteknikken. Som en oppfølging av pågripelsesteknikkene viser de kontrollteknikker, som i dette tilfellet er i mageleie, håndjernspåsett og sideleie.

Valgfri oppgave vs. Trekkoppgave

Eksamensprosedyren ved Politihøgskolen gjennomføres ved at studentene viser en teknikk fra de fire hovedgruppene i pensumet. I denne studien velger imidlertid kandidaten i større grad hvilke teknikker de skal vise frem. De må derimot vise flere teknikker innenfor gruppen pågripelser en mot en og to mot en enn en student vil gjøre ved eksamen. Begrunnelsen for en slik gjennomføring av testpersonene er å evaluere de pensumteknikkene de foretrekker og eventuelt benytter i tjenesten. Man ønsker å se den av pågripelsesteknikkene de selv føler de behersker best.

Valgfri teknikk

De tjenestemennene og -kvinnene som ble testet, har varierende erfaringer med bruk av fysisk makt. Vi hadde derfor en del i testen som avviker fra Politihøgskolens pensum i arrestasjonsteknikk. I denne delen viser testpersonene den pågripelsesteknikken eller metoden de faktisk ville benyttet (eller benytter) under pågrepelse av en person som skal legges i bakken, uavhengig av om dette er pensum eller ikke.

Våpen

En klar avgrensning i rapporten i forhold til bruk av makt er at IP her kun er evaluert i ferdigheter i pågripelsesteknikker. Prosjektet har med dette, i tillegg til de nevnte nødvergeteknikkene, utelatt maktbruk ved bruk av OC pepperspray, teleskopbatong og skytevåpen.

Sensor

Ved valg av sensorer var det flere forhold som ble vurdert. Det var først og fremst et ønske at sensor skulle evaluere tjenestemennene uten å være forutinntatt. Dermed ble jeg som leder av prosjektet ekskludert. Videre var det viktig at sensorene hadde erfaring med sensurering i arrestasjonsteknikk. Sensorene som ble valgt, er faglærere i arrestasjonsteknikk ved Politihøgskolen. Disse har flere års erfaring med evaluering av studentene med samme evalueringsform og kriterier som ligger til grunn i dette prosjektet. De er derfor godt skikket til å gjennomføre en slik evaluering. Videre er de ikke direkte knyttet til prosjektet. Når det er sagt, kan man ikke utelukke at de har en nærhet til prosjektet gjennom sitt virke ved Politihøgskolen som kan påvirke resultatene. Tematikken ble derfor drøftet med sensorene slik at de skulle være seg bevisst sin rolle som objektive sensorer i dette arbeidet. I etterkant

vurderer jeg dette til å være godt ivaretatt gjennom bevisstgjøringen i forkant og sensorenes evalueringserfaring.

Sensorveiledning

Det ble utarbeidet en sensorveiledning der testgjennomføringen var relativt detaljert beskrevet med tanke på fremdrift, rekkefølge på teknikkene som skulle testes, og begrepsbruk. Ved å bruke denne veiledningen ville jeg sikre at sensorene formidlet det samme, og at testene ble gjennomført under så like forutsetninger som mulig for alle deltagerne.

Gjennomføring av test

Pilotstudie

Etter at evalueringsskjemaet til sensor var revidert og tilpasset testen vi skulle gjennomføre, ble det gjennomført en pilottest. Den ble gjennomført 12. januar 2009 av to polititjenestemenn som jobber ved Politihøgskolen. De underviser i andre fag enn arrestasjonsteknikk. Ingen av dem hadde trent AT de siste årene, og de har ikke mer kjennskap til faget enn man kan forvente av deler av utvalget i selve undersøkelsen. Dette var kandidater som i stor grad representerte deler av utvalget til testen.

Det vi spesielt ønsket å belyse i pilottesten, var å se hvor lang tid vi ville bruke på å gjennomføre den, begrepsforståelse og kartlegging av forventet ferdighet.

Testen

Testen ble gjennomført i perioden 16. februar til og med 7. april 2009. Jeg var til stede ved alle teststedene. Min rolle i gjennomføringen var å administrere og legge til rette for spørreskjemaet og testen. Jeg informerte deltagerne om prosjektet og hvordan prosedyren rundt spørreskjemaet og testen skulle være. Jeg hadde ikke noen rolle i selve testevalueringen. Den ble gjennomført av sensor.

I fire distrikter ble testen gjennomført som en del av IP-treningen. Ved de to andre distriktene ble testen gjennomført ved lokale politistasjoner, da dette var mest praktisk. Disse to tjenestestedene hadde ikke organisert trening av innsatspersonellet i testperioden. De organisatoriske forskjellene vurderes til ikke å påvirke resultatet, da det er de samme personene som ble testet her som ville blitt

testet ved den lokale IP-treningen. Selve testen var også tilrettelagt på samme måte for disse som ved de andre testene.

Utarbeidelse av spørreskjema til ferdighetstesten

Spørreskjemaet i denne delen av prosjektet er i all hovedsak identisk med det spørreskjemaet som ble sent på e-post (kartleggingsundersøkelsen). Arbeidet med testen og kartleggingsundersøkelsen var en parallell prosess. Jeg ønsket i størst mulig grad å ivareta de samme spørsmålene ved disse undersøkelsene slik at jeg kunne sammenlikne resultatene.

Nærheten til respondentene og det faktum at det var et mindre utvalg, gjorde at vi fjernet de mest sensitive spørsmålene. Fra et forskersynspunkt kunne det vært interessant å ha sett på sammenhengen mellom ferdigheter og bruk av ulovlig makt, men av hensyn til respondentene og til reliabiliteten i de svarene vi ville fått, ble disse spørsmålene tatt ut. De ville uansett bli dekket opp i kartleggingsundersøkelsen. Kunnskap rundt dette temaet er derfor dekket i rapporten. Konkret dreier det seg om spørsmål om bruk av halsgrep/»kyllingen», videre ble spørsmålet «Har du noen gang skadet en arrestant moderat/alvorlig i forbindelse med pågripelse?» fjernet.

Det ble imidlertid lagt til spørsmål i forbindelse med kampsport, der de skulle svare fra helt feil til helt riktig på «Jeg trener kampsport fordi jeg er fysisk liten eller svak». Videre ble spørsmålet «Hvor mange ganger de siste to årene har du benyttet fysisk makt i forbindelse med pågripelse der du må legge arrestanten i bakken?» lagt til.

Anonymitet

I denne delen av prosjektet var det viktig å knytte svarene fra spørreskjemaet til den enkeltes ferdigheter i arrestasjonsteknikk. I motsetning til den kartleggingsundersøkelsen der respondenten svarte elektronisk via e-post, skulle dette spørreskjemaet besvares på ark.

For å ivareta anonymiteten til respondenten, samtidig med at spørreskjemaet skulle knyttes til den praktiske testen, puttet respondenten besvarelsen i en konvolutt. Evalueringen av den praktiske testen ble skrevet på utsiden av konvolutten. På den måten ble test og spørreskjema knyttet sammen, samtidig som kandidatens anonymitet ble ivaretatt.

Validitet

Er det slik at vi i denne undersøkelsen, både ved kartleggingsundersøkelsen og ferdighetstesten, måler det vi vil måle? Kunne spørsmålene vært stilt annerledes?

Ved ferdighetstesten er det usikkert om den delen der tjenestemennene og -kvinnene skulle vise frem valgfri teknikk, gav de svarene vi var ute etter å måle, nemlig hvilke teknikker de faktisk bruker i tjenesten. I ferdighetstesten så vi svært mange forsøk på å utføre teknikker de åpenbart ikke benytter i tjenesten, men som var forsøk på å utføre det de trodde var pensumteknikker. Kandidatene ønsket i stor grad å imøtekomme det de trodde var våre forventninger, mer enn å presentere de faktiske forhold. Dette kan selvsagt også skyldes at de vet at de selvvalgte pågrepsteknikkene ikke er i tråd med skolens pensum eller gjeldende rundskriv, og derfor ønsker de heller ikke å presentere disse. I tillegg kan en tenke at dette kunne vært unngått dersom andre enn representanter fra Politihøgskolen hadde evaluert denne delen av testen. Dersom lokale instruktører hadde evaluert den, kan det hende de ikke ville følt samme ansvar for å gjøre «de riktige teknikkene».

I spørreskjemaene er det også noen spørsmål som kunne vært formulert annerledes. Det kunne vært en styrke for prosjektet om spørsmålene knyttet til bruk av halsgrep i større grad hadde vært knyttet til tid. Med dette menes at spørsmålet som var formulert «Har du noen gang benyttet halsgrep/»kyllingen» i tjenesten?» kan være upresist, da vi ikke får svar på når det skjedde, eller omfang av bruken. Dette kunne blitt belyst bedre dersom spørsmålet hadde vært presisert med «Ta utgangspunkt i de siste 12 månedene». Det ville gitt et mer nyansert bilde av bruken av denne teknikken. Vi hadde bedre kunnet beskrive hvorvidt teknikken var utført før den ble regulert av rundskriv, og kunne sammenliknet resultatene fra de eldste respondentene med de yngste. Slik undersøkelsen ble gjennomført, fremkom ikke det forholdet at de som har vært lenge i tjenesten, med større sannsynlighet har vært i flere situasjoner der bruk av halsgrep kan være aktuelt.

Spørsmålene knyttet til bruk av halsgrep ble kun stilt i kartleggingsundersøkelsen. Vurderingen var at det kunne oppleves som mer problematisk å svare på disse spørsmålene i testsituasjonen, der vi var til stede og respondentene dermed ville følt seg mer utrygg på anonymiteten. I tillegg kan man vurdere om dette

ville vært noe problem. Det kunne vært krysset mot svarene fra spørreskjemaet som ble sendt ut, og gjennom det kunne vi vurdert reliabiliteten i svarene. Å ha inkludert disse spørsmålene slik at de kunne vurderes direkte mot testresultatene, ville gitt en større forståelse av hvem som benytter halsgrep i forhold til faktiske ferdigheter.

At testen ble utført etter samme måleparametere og sensorer som ved eksamen på Politihøgskolen, gjør at den pensumrelaterte delen av testen i stor grad måler det vi ønsker. Vi konkluderer med at det gjennom bearbeiding av dataresultatene er grunn til å hevde at vi har målt det vi har ønsket å måle.

Før man leser resultat og diskusjonskapittelet

Før man leser disse kapitlene er det viktig å klargjøre enkelte begreper.

Kartleggingsundersøkelsen

Når det refereres til kartleggingsundersøkelsen, er dette undersøkelsen som ble besvart på e-post av 2618 tjenestepersoner.

Ferdighetstesten

Når det i neste kapittel refereres til ferdigheter eller ferdighetstesten, er det ferdighetstesten der 199 personer ble testet i sine praktiske ferdigheter i arrestasjonsteknikk. I tilknytning til denne testen svarte disse på et spørreskjema. Dette skjemaet refereres til som «spørreskjema i tilknytning ferdighetstest».

Begrepene bestått / ikke bestått

En sentral del av denne rapporten er å avdekke politiets faktiske ferdigheter i arrestasjonsteknikk. Dette er som kjent evaluert på bakgrunn av en ferdighetstest. For å beskrive ferdighetene kan datamaterialet brytes ned til de ulike tjenestemenns ferdigheter i den enkelte teknikk. Videre kan det defineres en samlebetegnelse der kandidatenes ferdigheter vurderes som tilfredsstillende eller ikke tilfredsstillende. Dette beskrives i testkommentarene ved den generelle termen bestått / ikke bestått ut fra definerte vurderingskriterier. Sensor har gitt en samlet vurdering, og det er denne som benyttes i resultatkapittelet der det er referert til de praktiske ferdighetene i denne rapporten.

Det er vurdert som mest oversiktlig og allmenninteressant å ta utgangspunkt i om tjenestemennene er kompetente til å pågripe eller ikke, altså beståtte eller ikke beståtte ferdigheter.

Forsker og fagperson

I de neste kapitlene presenterer jeg resultatene og diskuterer dem som forsker. Noen steder i diskusjonskapittelet gjør jeg betraktninger knyttet til resultatene på bakgrunn av meg som fagperson. Dette kan oppfattes som rolleblanding, og jeg har derfor klart poengtert de stedene der jeg betrakter resultatene som faglærer.

At jeg kan se på resultatene som faglærer i arrestasjonsteknikk, er imidlertid å anse som en styrke, da det etter min oppfatning kan gi en dimensjon til diskusjonsdelen som er nyttig for tematikken, basert på de empiriske data som fremkommer i undersøkelsen.

Resultat

Resultatene i denne rapporten presenteres i forhold til bestillingen på oppdraget: kartlegge og teste innsatspersonellet i politiets kunnskaper og ferdigheter i pågripelses- og kontrollteknikker. Kartleggingen viser til rapportens spørreundersøkelse som er besvart på e-post (N=2618), mens resultatene av ferdighetstesten presenteres gjennom faktisk resultat av testen, som blir supplert av spørreskjema (N=199).¹¹

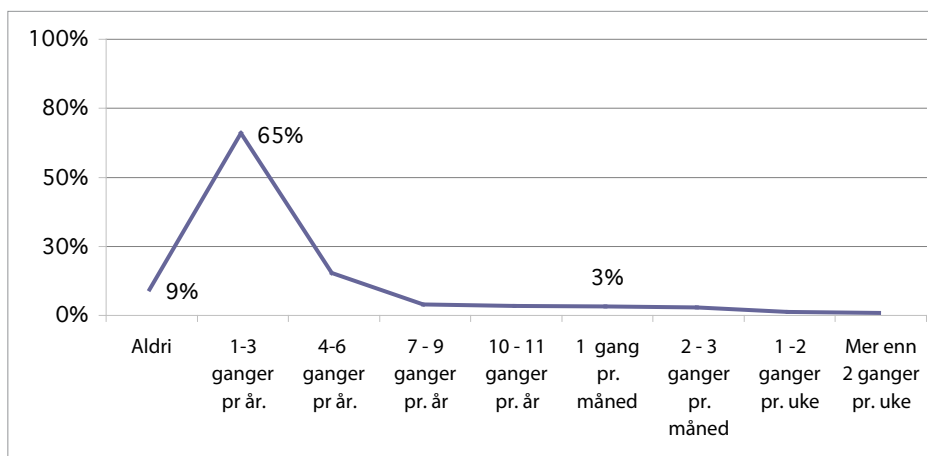
Kartlegging

Treningsmengde i AT

For å gjennomføre en korrekt pågripelse kreves det grunnleggende fysiske og tekniske ferdigheter. 68 % av innsatspersonellet rapporterer at de trener 2–4 ganger i uken (analyse ikke vist, N=2289).

Sammenliknet med innsatspersonellets treningsmengde knyttet til den generelle treningen er vesentlig mindre innsats knyttet til AT-treningen. Ved en frekvensanalyse svarer under 1 % at de trener AT en gang eller mer i uken. 65 % av innsatspersonellet svarer at de trener AT 1–3 ganger i året. Videre er det rundt 9 % som sier at de ikke trener i det hele tatt. Disse tallene baseres på hva de har trent de siste to årene. At så mange ikke trener i det hele tatt, er betenkelig, da de svarer at de er i operativ tjeneste og dermed skal følge den årlige treningen for å ha denne statusen. Selv om vi samler svarene til de som trener mest, fremkommer det at det er svært få som trener mer enn 7 økter i året.

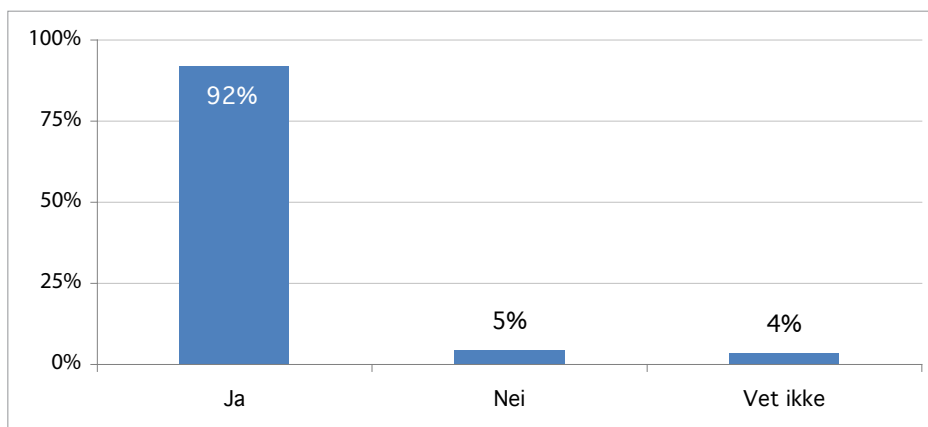
¹¹ Av hensyn til presentasjonen vil data i denne rapporten presenteres i prosent. Resultatene avrundes da til nærmeste hele tall.

Figur 1. Hvor ofte trener du arrestasjonsteknikk? (i prosent) N=2614

Viktighet av AT-ferdighet

Som vi har sett, trener innsatspersonellet relativt lite AT. I den sammenheng er det grunn til å se på om de anser disse ferdighetene som viktige. Når innsatspersonellet ble spurt om de syntes det er viktig å beherske arrestasjonsteknikk, svarte 92 % at dette er viktig, 5 % mener det ikke er viktig. Dermed er det riktig å si at innsatspersonellet generelt anser at det er viktig å beherske AT.

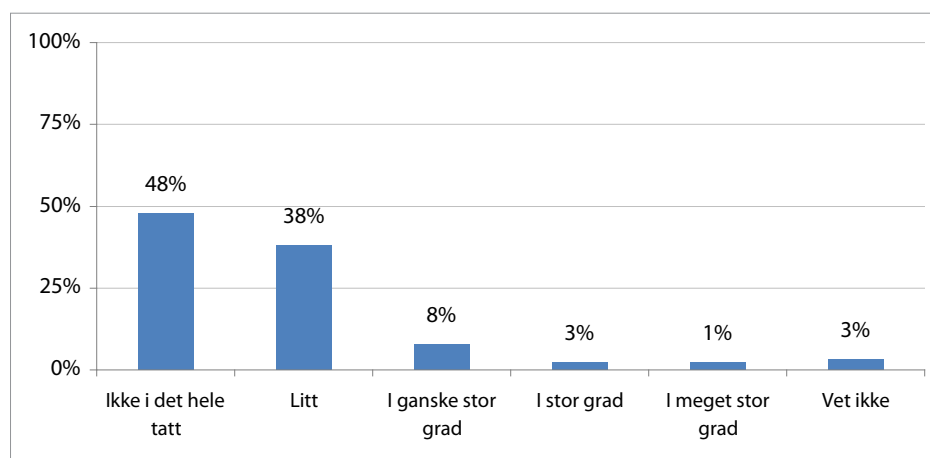

Figur 2. Syntes du det er viktig å beherske arrestasjonsteknikk? (i prosent) N=2611

Mulighet til å trene AT i forhold til tjenesteutførelsens krav

Figur 3 viser at svært få opplever at de i har mulighet til å trene nok i forhold til tjenesteutførelsens krav. 48 % føler at de ikke i det hele tatt får trent det de trenger i forhold til de krav tjenesten stiller. Videre ser vi at det kun er 4 % som mener at de i stor, eller meget stor, grad har denne muligheten.

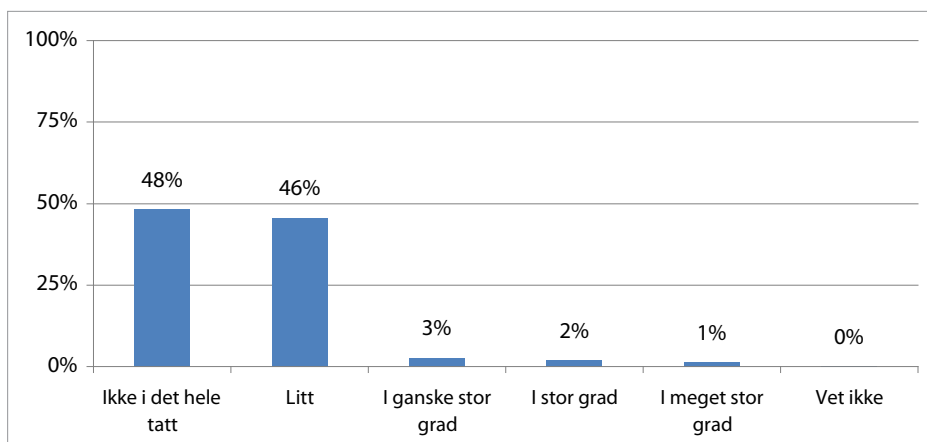
Dersom en knytter de som opplever at de ikke får trent i det hele, tatt sammen med neste svarvariabel, de som opplever at de har litt mulighet til å trene nok AT, viser disse resultatene at det er hele 86 % som oppgir ett av de to laveste svaralternativene på dette spørsmålet.

Figur 3. Har du totalt sett mulighet til å trene tilstrekkelig på arrestasjonsteknikk i forhold til tjenesteutførelsens krav? (i prosent) N=2602

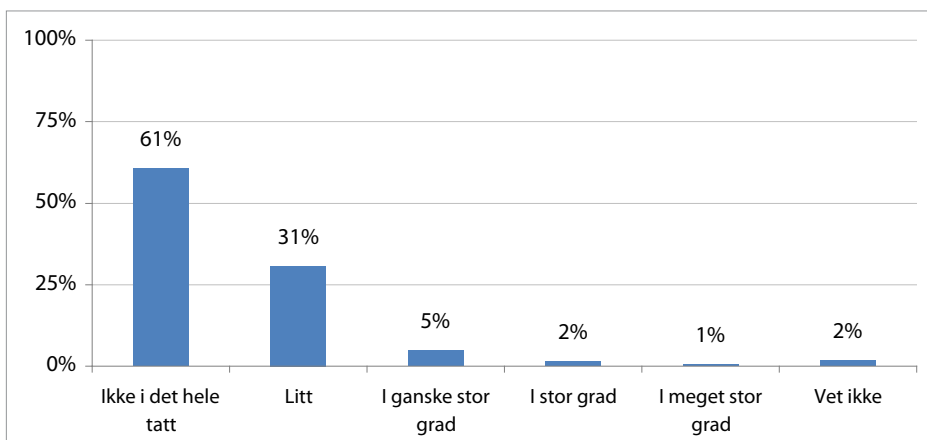
AT-trening i arbeidstiden

Figur 4 viser at 48 % ikke trener organiserte treningsøkter i arbeidstiden, med instruktør til stede. Videre er det 46 % som svarer at de trener litt med instruktør til stede i arbeidstiden. Det er kun 6 % som svarer positivt, det vil si at de trener AT i ganske stor grad, stor grad og meget stor grad. Dette resultatet kan indikere at det i svært liten grad oppleves av innsatspersonellet som tilrettelagt for organisert AT-trening ved tjenestestedene, hvis det i det hele tatt er slik trening.

Figur 4. Trener du organiserte treningsøkter med arrestasjonsteknikk i arbeidstiden? (med instruktør til stede) (i prosent) N=2609

Videre opplever de heller ikke at de har særlig god tilrettelegging for egentrening i AT. Figur 5 viser at svært få tjenestemenn føler at det er tilrettelagt egentrening i AT ved sitt tjenestetested. Rundt 61 % mener at det ikke i det hele tatt er tilrettelagt for denne type trening. 31 % mener det er litt tilrettelagt for AT-trening, mens 8 % mener det i ganske stor grad, stor grad eller meget stor grad er tilrettelagt for trening.

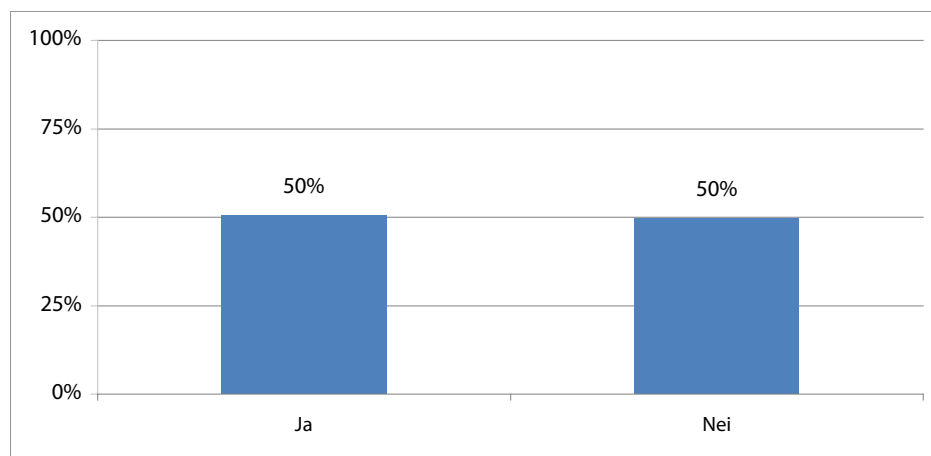

Figur 5. Er det lagt til rette for egentrening i arrestasjonsteknikk i arbeidstiden ved ditt tjenestetsted? (i prosent) N= 2608

Data fra figurene 4 og 5 bekrefter hverandre i stor grad, og viser at det blant det operative mannskapet ikke oppleves som godt tilrettelagt for trening ved eget tjenestested, enten det er med instruktør eller egentrening.

Har du noen gang benyttet halsgrep i tjenesten?

Denne figuren viser at det er 50 % som har benyttet halsgrep en eller annen gang i tjenesten. Vi ser altså at det er like mange som har benyttet dette grepet i tilknytning til en pågripelse, som det er tjenestemenn som ikke har gjort det.

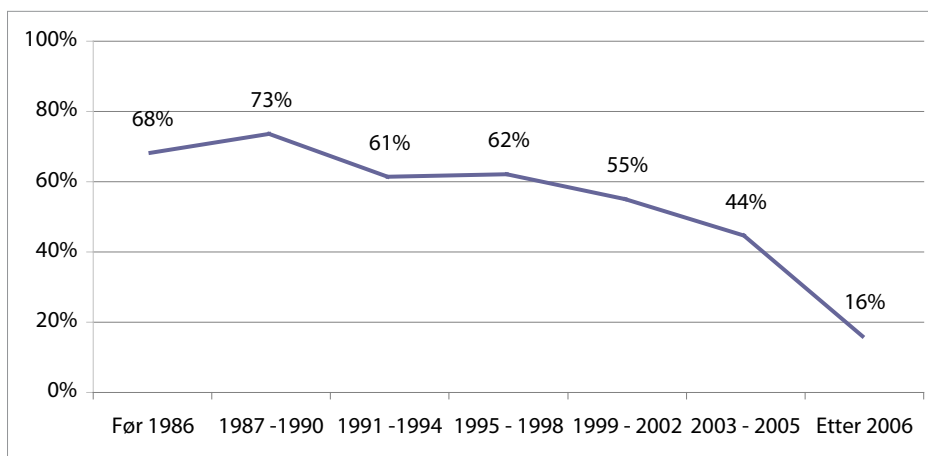

Figur 6. Har du noen gang benyttet halsgrep/«kyllingen» i tjenesten? (i prosent) N= 2616

Bruk av halsgrep/ «kyllingen» i tjenesten i forhold til endt utdanning

Ved å krysstabulere resultatene fra figur 6 med når respondentene gikk ut fra politiskolen/ politihøgskolen, ser vi at det er en sterk nedgang i bruk av halsgrep fra de som gikk ut tidlig, til de som nylig har avsluttet utdannelsen. Av figur 7 ser vi at det blant de som avsluttet studiene i perioden 1987–1990, er 73 % som i løpet av sin politikarriere har benyttet halsgrep. Til sammenlikning er det kun 16 % av de som gikk ut etter 2006, som svarer at de har gjort det.¹²

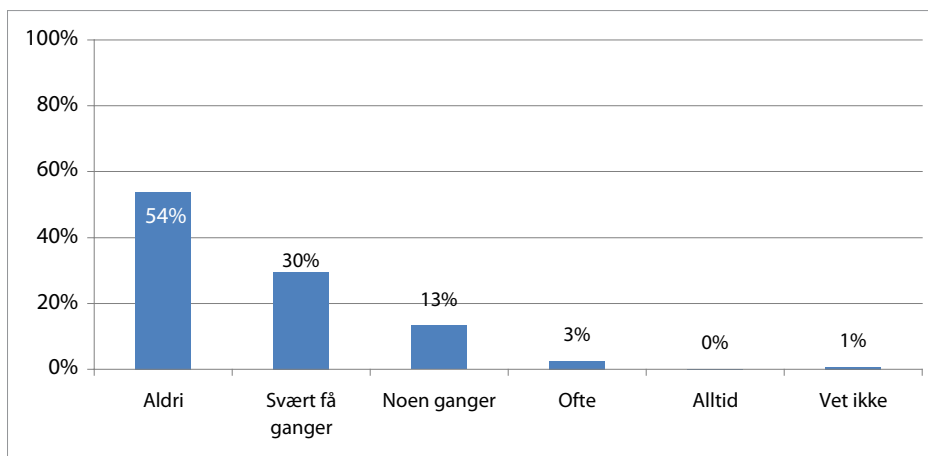
¹² Forskjellene er signifikante på 0,05%-nivå.

Figur 7. Har du noen gang benyttet halsgrep/»kyllingen» i tjenesten, sett i forhold til hvilket år gikk du ut fra politiskolen/høyskolen? (i prosent) N=2616

Bruk av halsgrep der arrestanten gjør liten motstand

Vi har sett at halvparten av innsatspersonellet har benyttet halsgrep (figur 6). For å se nærmere på i hvilke situasjoner de benyttet dette grepet, ga vi disse oppfølgings-spørsmål knyttet til bruken av halsgrep.

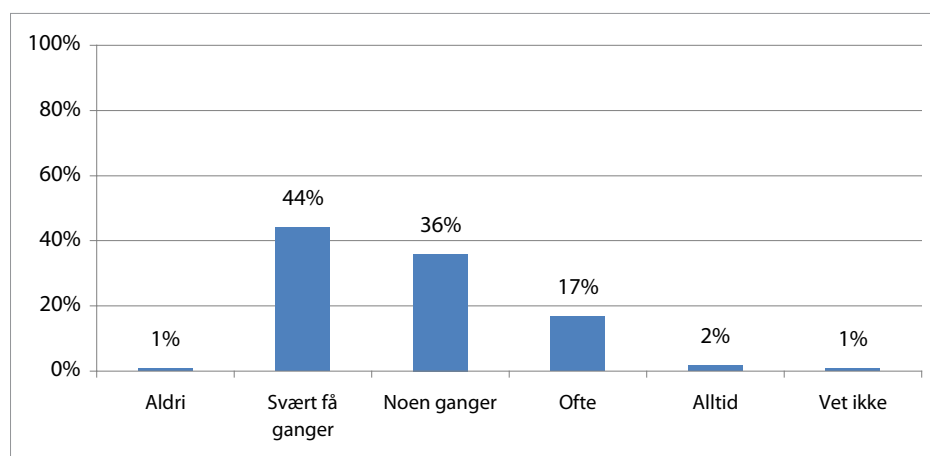

Figur 8. I hvilken grad har du benyttet halsgrep/»kyllingen» i forbindelse med pågrepelse der arrestanten satte seg lett til motverge? (i prosent) N=1318

Figur 8 viser at det blant disse var 54 % som ikke har benyttet halsgrepet der motstanden har vært lav. 30 % har ved lav motstand benyttet halsgrep svært få ganger, mens 13 % har benyttet grepet noen ganger i slike situasjoner. 3 % svarer ofte, mens nesten ingen sier at de alltid benytter halsgrep i forbindelse med pågripelser der motstanden er lav.

Bruk av halsgrep der arrestanten yter kraftig motstand

De som tidligere hadde svart at de hadde benyttet halsgrep (figur 6) i tjenesten, benyttet dette grepet i større grad der motstanden var kraftig, enn ved mindre motstand. 2 % svarer at de alltid benytter halsgrep ved kraftig motstand.

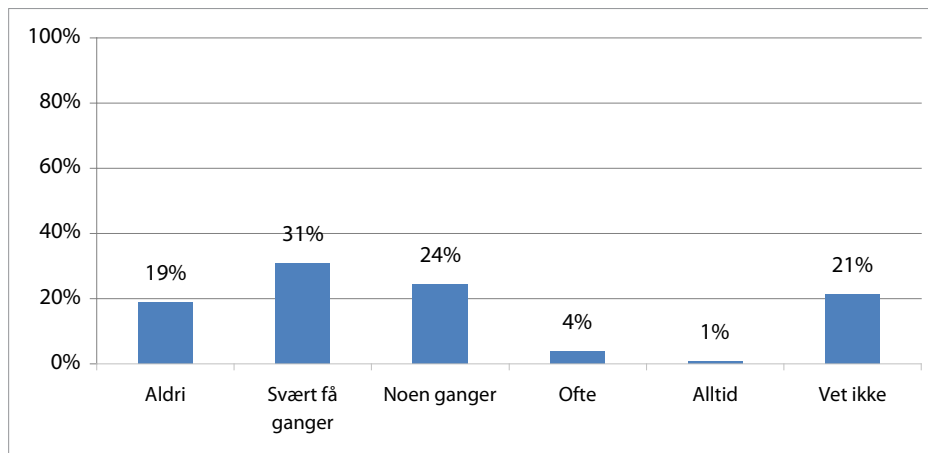

Figur 9. I hvilken grad har du benyttet halsgrep/»kyllingen» i forbindelse med pågripelse der arrestanten satte seg kraftig til motverge? (i prosent) N=1312

Har du benyttet halsgrep i situasjoner der du i ettertid tror du kunne oppnådd kontroll ved hjelp av andre pågripelsesteknikker?

De som i løpet av sin politikkariere har benyttet halsgrep, ble spurt om de i ettertid kunne oppnådd kontroll i disse situasjonene ved hjelp av andre pågripelsesteknikker. 19 % mener de ikke hadde mulighet til dette, mens 31 % mener at de svært få ganger kunne benyttet noe annet. 24 % mener de noen ganger kunne gjort noe annet, mens henholdsvis 4 % og 1 % mener de ofte eller alltid kunne benyttet en

annen pågripelsesteknikk. Det er også verdt å merke seg at 21 % ikke kan svare på om dette ville vært mulig.

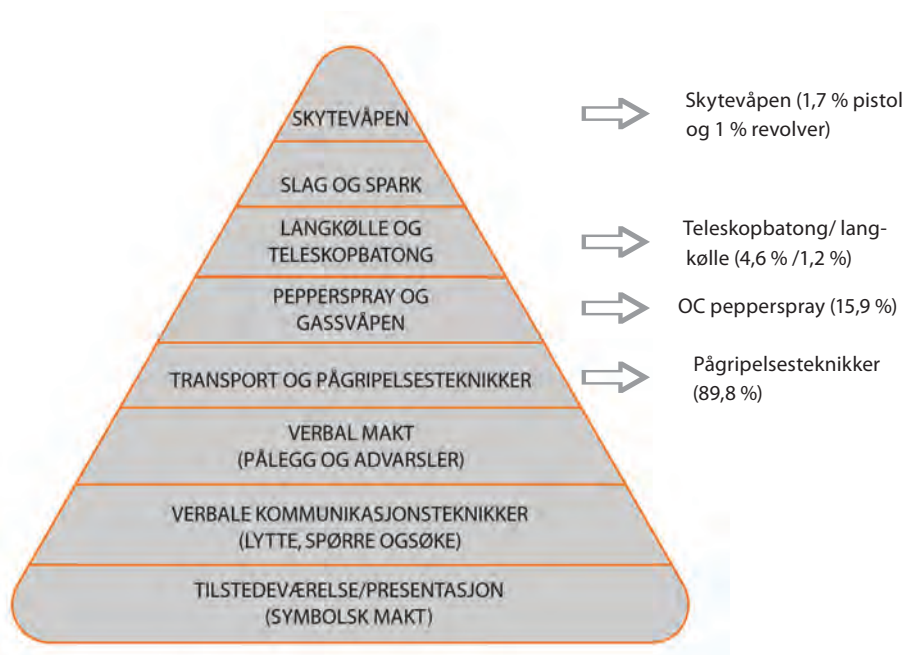
Figur 10. Har du benyttet halsgrep i situasjoner der du i ettertid tror du kunne oppnådd kontroll ved hjelp av andre pågripelsesteknikker? (i prosent) N=1314

Maktpyramiden

I kartleggingsundersøkelsen beskrives frekvensen av maktbruk. Her ser vi hvor mange som har benyttet de ulike maktmidlene. Dette vil gi et bilde av om graden av maktbruk kan gjenspeiles i maktpyramidens plassering (se figur neste side) av de ulike maktmidlene. Fordi vi ikke har data knyttet til bruk av fysisk makt innenfor en tidsbegrenset periode i kartleggingsundersøkelsen, har jeg hentet disse resultatene fra spørreskjemaet tilknyttet de praktiske ferdighetene¹³. Her svarte 90 % at de har benyttet fysisk makt for å legge en person i bakken en eller flere ganger i løpet av de siste to årene.

Neste nivå på maktstigen er pepperspray og gassvåpen. Ca.16 % av respondentene i kartleggingsundersøkelsen svarte at de hadde benyttet OC pepperspray i løpet av de siste 12 månedene. Dette er det eneste gassvåpenet vi har spurt om i undersøkelsen, da det er definert som personlig utstyr, mens annen type gass er

¹³ Ved dette spørsmålet er det 137 av de 199 respondentene som danner grunnlag for tallmaterialet.

Figur 11. Bruk av maktmiddel plassert i maktpyramiden

utstyr knyttet blant annet til massetjeneste. Neste nivå i maktpyramiden, der langkølle og teleskopbatong er plassert, svarer ca. 1 % at de har slått med langkølle og over 4,5 % at de har slått med teleskopbatong.¹⁴ Øverst på maktpyramiden er skytevåpen. På spørsmål om bruk av revolver eller pistol i tjenesten svarer nesten 3 % at de har benyttet dette. (MP5 er ikke med i dette tallmaterialet.) «Benyttet» vil i denne sammenhengen si faktisk bruk av maktmiddelet, for eksempel slått med batong, brukt OC pepperspray, osv. Ved sammenlikning med data fra Myhrer og Strype (under trykning) fremtrer disse tallene som høye. Myhrer og Strype viser til at det i samme periode (2007) ikke er registrert et eneste avfyrt skudd. Det er grunn til å sette et spørsmålstegn ved de som svarer at de har benyttet skytevåpen, da dette tallet er vesentlig høyere enn det som fremkommer i

¹⁴ Frafallanalyse: De som ble testet i praktiske ferdigheter, ble også spurt om bruk av OC pepperspray, teleskopbatong og revolver/pistol, og disse gir nesten det samme forholdet mellom svarene. (Skytevåpen 2 %, slagvåpen 3 % og OC pepperspray 10,1 %).

Myhrer og Strypes undersøkelse. En årsak til dette kan være at de på tross av at de skulle skulle på dette i spørreskjemaet, ikke har differensiert mellom truet og avfyrt skudd. Videre kan det være ulike tolkninger av «å bruke». En kan tenke seg at våpenet er benyttet i forbindelse med å avlive et skadet dyr, mens noen kan tolke spørsmålet til å gjelde treningssituasjonen.

Enten en legger tallene fra Myhrer og Strype eller svarene i denne rapporten til grunn for maktmiddelfordelingen, kan en ut fra disse tallene lese at det er en sunn balanse mellom utbredelsen av maktbruken og maktmiddelet. Politiet bruker de skarpe maktmidlene minst og de mildeste maktmidlene mest.

Ferdighet

Når vi i denne rapporten refererer til ferdigheter, viser vi til dette gjennom de praktiske testene, med tilhørende spørreskjema. Som det fremkommer i innledningen, er det praktiske ferdigheter i arrestasjonsteknikk, slik de er definert gjennom rundskriv og som pensum ved PHS.

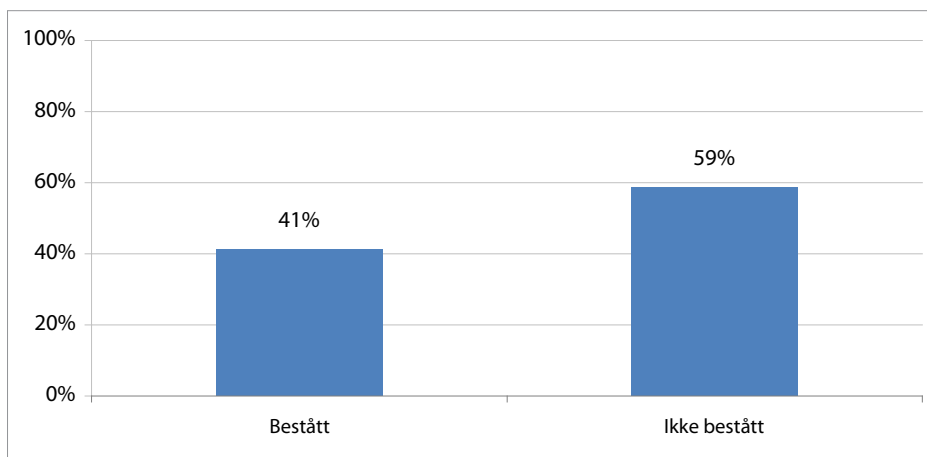
Et av de viktigste spørsmålene knyttet til politiets bruk av fysisk makt vil være hvorvidt de behersker disse ferdighetene eller ikke. Dette er viktig for politiet, som utøvere av makt, og ikke minst for publikum, som utsettes for maktbruken. Politiet bør kunne utøve makt på en så skånsom og sikker måte som mulig. I tillegg bør denne maktbruken være effektiv, slik at man oppnår kontroll. For de som utsettes for politiets bruk av fysisk makt, er det avgjørende at denne makten utøves etter de retningslinjene som ligger til grunn for denne type politiarbeid. Under dette ligger det juridiske og etiske regler og retningslinjer, men også medisinske og helsemessige aspekter bør ligge til grunn for maktutøvelsen. På makro-nivå, eller samfunnsnivå, er det også viktig for den tilliten politiet har i befolkningen, at politiet behersker ferdighetene i bruk av fysisk makt. Misbruk av makt, eller manglende kompetanse i bruk av fysisk makt, vil kunne påvirke publikums tillit til politiet generelt.

Disse ferdighetene er derfor viktige både for politiet spesielt og for samfunnet generelt. Hvilke ferdigheter har så norsk politi i arrestasjonsteknikk?

Hvilke ferdigheter har norsk politi i arrestasjonsteknikk?

Figur 12 viser at 41 % av de som ble testet, har tilfredsstillende ferdigheter i bruk av fysisk makt. Det betyr at ca. 59 % ikke har tilfredsstillende ferdigheter, og at de ikke er i stand til å utøve fysisk makt i henhold til de krav og retningslinjer som gjelder for denne type politioperativt arbeid. Med tilfredsstillende ferdigheter mener vi her å pågripe en person som står stille uten å yte motstand, der det er et minstekrav til teknikk, moderat tempo og kontroll i pågripelsen.

At det er flere som ikke behersker pågripelsesteknikkene enn de som behersker dem, er urovekkende i forhold til at politiet er det eneste sivile maktorgan som lovlig kan utøve denne type makt.

Figur 12. Vurdering av ferdigheter i AT (i prosent) N = 199

Ferdighet vs. treningsmengde

Ved å krysse data fra figur 1 og figur 12 kan vi se sammenhengen mellom treningsmengde og ferdigheter i AT. Tabell 2 viser at det blant de som trener 1–3 ganger i året, kun er 35 % som bestod kravet i arrestasjonsteknikk. Figuren viser tydelig at det er en klar sammenheng mellom treningsmengde og ferdighet. De som trener mest, presterer også best i denne testen. Av de som trener 1 gang i måneden eller mer, har alle gode nok ferdigheter i arrestasjonsteknikk.

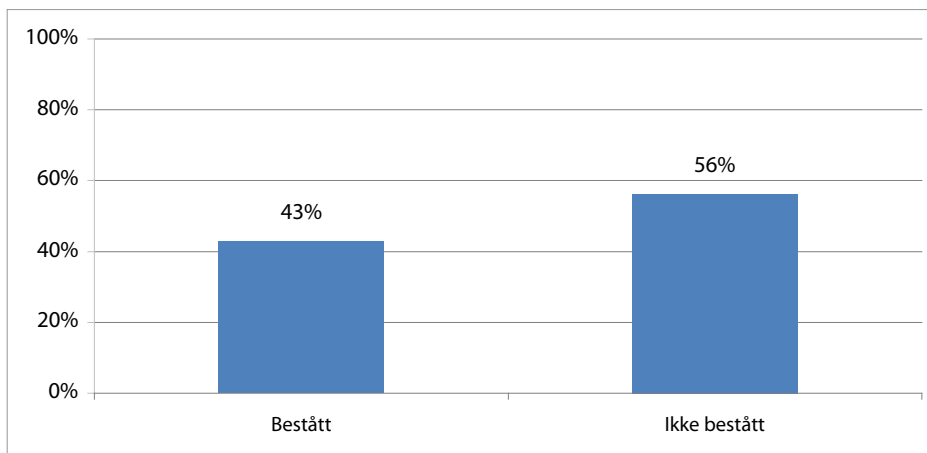
Tabell 2. Bestått ferdighetstest i forhold til treningsmengde (i prosent) N= 199

	Andel som rapporterer gode nok ferdigheter i AT
Trener aldri	25 %
Trener 1–3 ganger pr. år	35 %
Trener 4–6 ganger pr. år	52 %
Trener 7–11 ganger pr. år	67 %
Trener 1 gang i måneden eller mer	100 %

Khi-kv. 22.054, P = 0.00

Tjenestemennenes ferdigheter i kontrollteknikken sideleie

Tidligere har vi sett at det er flere blant innsatspersonellet som ikke behersker minimumsferdigheter i AT, enn de som behersker disse ferdighetene. Dette er en tendens som også er representativ for ferdigheter i kontrollteknikken sideleie. Ferdigheter knyttet til denne teknikken er særlig viktig, da innføringen av denne kontrollteknikken er en direkte konsekvens av den kritikken politiet var gjenstand for, slik det er beskrevet i innledningen. Rapporten viser gjennom figur 13 at 43 % behersket denne teknikken, mens 56 % ikke gjorde det.

Figur 13. Sensors vurdering av kontrollteknikken sideleie ved den praktiske gjennomføringen (i prosent) N = 199

Oppsummering

Ser man resultatene knyttet til innsatspersonellets opplevelse, slik de er presentert gjennom resultatkapittelet, gir dette et samstemt og entydig svar, der vi ser at de i liten grad opplever at det er gode muligheter for organisert trening og egentrening i AT. De manglende treningsmulighetene gjenspeiles også i opplevelsen av manglende muligheter til å trene nok i forhold til tjenesteutførelsens krav.

Disse resultatene står i kontrast til hvordan de selv opplever viktigheten av å beherske AT. Av figur 2 ser vi at det er stor overvekt av de som syntes dette er en viktig ferdighet for politiet å beherske.

Selv om de altså opplever AT som viktig, trener majoriteten av innsatspersonellet 1–3 ganger i året (figur 1). Disse resultatene vil det være naturlig å se i sammenheng med opplevelsen av mulighet til å trene AT.

I diskusjonen vil vi se nærmere på det vi gjennom kartleggingsresultatene kan definere som treningsmengde og treningsmulighet i forhold til ferdighetsresultatene. Ferdighetsresultatene viser at 59 % av innsatspersonellet ikke behersker minimumsferdigheter i AT (figur 12). Ved å sammenlikne disse ferdighetene og treningsmengden ser vi at det vil være en korrelasjon mellom de som trener mye og de som presterer god AT (tabell 2).

En sentral teknikk knyttet til det å forebygge skader og helserisiko knyttet til pågripelsessituasjoner er kontrollteknikk i sideleie, som er grundig presentert i rapportens appendiks. Ferdigheter i denne teknikken representerer på mange måter i hvilken grad politietaten har klart å formidle en ny teknikk, utviklet fra PHS til innsatspersonellet som de utøvende av pågripelser og pågripelsesteknikker. Ferdighetene i sideleie viser seg å være svært likt de generelle ferdighetene i arrestasjonsteknikk (figur 13).

Omfanget av politiets maktbruk, og i hvilken grad de ulike maktmidlene faktisk blir brukt, fremgår skjematisk av figur 11. Av disse resultatene kan vi se at politiet benytter de skarpeste maktmidlene minst, og i langt større grad benytter mildere grad av fysisk makt.

Halsgrep er tidligere i rapporten beskrevet som ulovlig bruk av makt. At det er nesten like mange som har benyttet dette grepet i løpet av sin tjenestetid, som det er tjenestemenn som ikke har gjort det, gir grunn til refleksjon (figur 6). Av figu-

rene 8 og 9 ser vi at det i størst grad er i situasjoner der arrestanten satte seg til kraftig motverge, at grepet ble benyttet. Ser vi dette i sammenheng med figur 10, der de fleste vurderer det slik at de ikke, eller i liten grad, kunne gjort noe annerledes i situasjonen, kan det syntes som at de vurderer at handlingsvalgene var rett. Det er ved dette spørsmålet vi også får den høyeste prosenten (21 %) i undersøkelsen som svarer «vet ikke».

Diskusjon

Det fremkommer i resultatkapittelet (figur 12) at nesten 60 % av politiets innsatspersonell ikke har tilfredsstillende ferdigheter i AT. Hvordan kan man forstå dette resultatet? Er kravet til ferdigheter i AT urealistisk høyt? Denne testen er det en gradert test der det laveste ferdighetsnivået for å bestå den er å utøve nedleggelsesteknikk på en person som ikke gjør noen form for motstand. Vedkommende man skal legge ned, står stille, og tempoet i pågripelsen er moderat. For å oppfylle kravet må hovedmomenter som teknikk, balansebrudd og kontroll være ivaretatt. Ser vi dette ferdighetskravet i lys av en reell pågripelse, er dette kravet på mange måter et underkrav. En tjenestemann som ikke er i stand til å pågripe en person som står stille, i kontrollerte testomgivelser der mange stressfaktorer er tatt vekk, er heller ikke i stand til å gjøre det i situasjoner der det kan være mørkt, uoversiktlig, møblert, glatt, ukjent motpart som gjør motstand, osv.

Ferdighetskravet i testen tilsvarer minimumskravet til grunnutdanningsstudentene som blir uteksaminert fra Politihøgskolen. Kravet er ikke strengere enn hva man må kunne forvente av ferdigheter for å kunne benytte teknikkene i en pågripelsessituasjon.

Treningsmengde; hvor ofte trener norsk politi arrestasjonsteknikk?

For å finne årsakene til polititjenestemennenes ferdigheter i arrestasjonsteknikk må vi se på flere faktorer. En faktor er hvor mye de trener. Gjennom den årlige trenin-

gen for innsatspersonellet får de trening i pågripelsesteknikker. Denne treningen blir gjennomført av lokale instruktører. Figur 1 viser at politiet i hovedsak trener AT en til tre ganger i året. Hva kan være årsaken til den lave treningsfrekvensen? Er arrestasjonsteknikkene relevante? Er utdanningen ved PHS for dårlig? Er instruktørene for dårlige? Disse spørsmålene vil vi drøfte i dette kapittelet. Videre vil vi drøfte hvilken mulighet og motivasjon har polititjenestepersonene for å trene arrestasjonsteknikk? For å følge kronologien i disse spørsmålene kan vi starte med å drøfte hvorvidt polititjenestepersonene opplever AT som relevant.

Er arrestasjonsteknikkene relevante?

Testene evaluerer ferdigheter i forhold til pensumteknikker som er utviklet og godkjent av PHS og POD. Tjenestemennene kan besitte andre ferdigheter de mener er enklere og bedre, som de bruker i tjenesten. I testen fikk de mulighet til å presentere denne type valgfrie teknikker før de ble testet i pensumteknikkene. Det er nærliggende å tro at flere valgte å vise pensumteknikker fremfor valgfrie teknikker som de faktisk benytter, basert på en forventning om at sensor ønsket dette. I mange tilfeller var det helt opplagt at det de viste, ikke var noen favoritteknikk. Et konkret eksempel på dette var tjenestemannen som på spørsmål om å vise valgfri teknikk viste pensumteknikken enkel nedpress. Dette var en ikke særlig imponerende presentasjon til å være favoritteknikken. Da jeg snakket med samme tjenestemann dagen etter, fortalte han følgende: Han hadde vært på et oppdrag umiddelbart etter ferdighetstesten i AT. På dette oppdraget skulle de pågripe en utagerende person der de så det som mest hensiktsmessig å benytte fysisk makt. Han kunne da fortelle at det første han gjorde, var å koble et halsgrep/»kyllingen» for å få kontroll på vedkommende. Dette illustrerer godt det vi gjennom ferdighetstesten antok, nemlig at flere viste det de trodde sensor ville se, ikke det de faktisk bruker.

En annen årsak til det lave ferdighetsnivået kan være at tjenestemennene i utvalget ikke anser ferdigheter rettet mot pågripelsessituasjoner som viktige. Riktignok svarer de aller fleste respondentene i undersøkelsen at de anser det som viktig å beherske arrestasjonsteknikk (figur 2), men her er det ikke vurdert opp mot andre kunnskapsområder. En kan tenke seg at en tjenestemann som jobber på etterforskningsavdeling, og følger tjenestelisten på orden en gang iblant, kan svare at arrestasjonsteknikk er viktig. Hvis vedkommende ble bedt om å rangere kunnskapen

mot andre fagområder knyttet til etterforskningsrelaterte emner, ville han trolig plassert AT lavt på prioriteringslisten. Gjennom svarene i undersøkelsen kan vi si at mange mener arrestasjonsteknikk isolert sett er viktig, uten at dette blir satt opp mot andre ferdigheter.

Dersom tjenestemenn som er i operativ tjeneste (i større eller mindre grad), ikke anser kunnskapen som viktig, er det vesentlig å finne ut hvorfor. Det avdekkes ikke i denne undersøkelsen, men noen betraktninger kan man gjøre seg. På spørsmål om hvordan de opplever pågripelsessituasjonen, er det under 5 % som svarer at de aldri eller sjelden føler seg trygge i pågripelsessituasjoner. Rundt 75 % svarer at de ofte eller alltid er trygge i pågripelsessituasjonen (analyse ikke vist). Dersom man opplever å være trygg på egne ferdigheter og løsningsstrategier i pågripelsessituasjonen, vil motivasjon til å bruke tid til å trene mer på dette være lav. Det er i den sammenhengen betimelig å stille spørsmål ved polititjenestemennenes følelse av trygghet på de faktiske ferdighetene de besitter.

En annen faktor som kan påvirke tjenestemennenes treningsmengde og ferdigheter, er tiltroen til pensumteknikkene. Da vi gjennomførte de praktiske testene, var det som sagt mulighet til å vise teknikker de faktisk benytter i tjenesten. At svært mange valgte etablerte pensumteknikker her, er nok ikke utelukkende fordi dette var teknikker de helst brukte. Det kan også skyldes settingen de viste teknikkene i, og at det var en evalueringssituasjon.

Hvis det er tilfellet at tjenestemennene ikke har tiltro til pensumteknikkene, vil det være naturlig å se om de trener på alternative teknikker eller kampsport som kan relateres inn mot pågripelsesteknikkene. Det var kun 5 % av 2618 tjenestemenn som svarte at de trener kampsport. Av disse 5 % svarte de fleste at de trener for å føle seg tryggere i tjenesten, treningen er yrkesrettet (analyse, ikke vist). Denne gruppen er så liten i forhold til utvalget at vi gjennom disse svarene kan si at det er svært få som trener alternativt til arrestasjonsteknikkene.

Dårlig grunnutdanning ved PHS?

Skyldes det lave ferdighetsnivået hos tjenestemennene at AT-undervisningen ved Politihøgskolen er for dårlig? I innledningen ser vi at politistudentene gjennomfører ca. 75 timer, fordelt på 36 økter over tre år. Gjennom denne treningen skal de utvikle tilfredsstillende ferdigheter i AT. Blir studentene gode nok når de begynner i

politietaten? Eksamen er en måleparameter i forhold til dette. På tross av at Politihøgskolen de siste årene har skjerpet kravene betraktelig i faget arrestasjonsteknikk, blant annet i form av gradert eksamen, er det ingen av de som gjennomførte eksamen, som strøk¹⁵. Det vil si at de som utdannes fra PHS, besitter akseptable ferdigheter når de begynner å jobbe i politietaten. Det kan imidlertid være et spørsmål om innlæringen bærer preg av mengdetrening (egentrening) rett i forkant av eksamen, og at det derfor er en rask glemselskurve i etterkant, Vi ser gjennom denne rapporten at treningsmengden reduseres kraftig etter endt utdanning (jf. figur 1, som viser at de fleste trener arrestasjonsteknikk 1 til 3 ganger i året).

Som faglærer vil min vurdering være at det er et godt prinsipp å trene AT gjennom hele utdanningsløpet, slik det er i dag. At det likevel er en sterk opptrapping i forkant av eksamen, er naturlig. Dette må en derfor ta med i betraktningen når en sammenlikner test av IP mot studentresultatene. De hadde svært ulike forkunnskaper om testen forut for gjennomføringen. Studentene visste at de skulle testes, de visste testdatoen, og de visste til en viss grad hvem de skulle testes sammen med. Det gjorde ikke innsatspersonellet som ble testet, og dette påvirker selvsagt resultatene.

Dårlige instruktører lokalt?

Er de dårlige resultatene i AT et resultat av dårlige lokale instruktører? Vi vet at det i de siste årene kun er utdannet ca. 40 instruktører i arrestasjonsteknikk. Forrige formelle instruktørsamling ble gjennomført på begynnelsen av 2000-tallet. Med dette kan vi se at det ikke har vært et organisert tilbud fra PHS sin side for å bedre den lokale treningen i AT. Det betyr ikke uten videre at den lokale treningen har vært dårlig. Ser man på hva respondentene mener om den lokale treningen, svarer de fleste at den er i samsvar med gjeldende pensumteknikker. At treningen er i tråd med pensum, er imidlertid heller ingen garanti for at treningen er god. Det vil her være nærliggende å tenke at innholdet i treningen har et noe individuelt preg, da instruktøren enten har tilegnet seg ferdigheter på egen hånd, eller er så nyutdannet at ferdighetene fra skolen fortsatt sitter. Det vil også være grunn til å stille spørsmål

¹⁵ Det er studenter som har strøket ved første gangs eksamensforsøk. Ved PHS er det imidlertid slik at studentene har to forsøk i løpet av normert studieperiode. Etter andre gangs forsøk har imidlertid alle som har gått opp til eksamen i AT, bestått. (Unntak er selvsagt de som av ulike årsaker ikke har møtt opp til eksamen.)

om tjenestemennene faktisk vet hva som er pensum, med tanke på det lave ferdighetsnivået deres.

Hva er mulige konsekvenser av ferdighetsnivået?

Konsekvensene av manglende ferdigheter kan vise seg på flere nivåer. Det kan få konsekvenser for den som pågripes, for tjenestemann på individnivå og for politiet som etat. Det er forventet at de som pågripes av norsk politi, skal bli pågrepet på en forholdsmessig og trygg måte. Det er ikke dermed sagt at dette ikke kan resultere i alvorlige skader eller død, men maktutøvelsen skal være forholdsmessig. Dersom politiet besitter gode kunnskaper og ferdigheter på alle nivåer av maktkjeden, kan man med større sannsynlighet forvente korrekt utførelse av maktbruken, og at den enkelte arrestant pågripes forsvarlig. Dersom det er manglende ferdigheter, for eksempel i pågripelsesteknikk, er risikoen større for at det blir brukt alternative og improviserte handlingsvalg, med et mer usikkert utfall for arrestantens sikkerhet.

For den enkelte tjenestemann kan vi følge det samme resonnementet. For en tjenesteperson som i en pågripelse ikke behersker teknikkene og dermed velger innfallsmetoden som strategi, vil utfallet i mange tilfeller være mer usikkert. Det kan bidra til en ukontrollert situasjon som også gir større risiko for skade av tjenestemannen. Videre kan manglende ferdigheter bidra til at oppdraget ikke blir løst i det hele tatt, ved at tjenestemannen enten ikke klarer å utføre arrestasjonen, eller vegrer seg for å gå inn i situasjonen. En slik situasjon kan også bli gjenstand for etterforskning der valg av pågripelsesmetode vil være en del av utredningen.

Politiet som etat er avhengig av å utøve makt på en forsvarlig måte – forsvarlig i forhold til arrestanten, men også overfor den enkelte tjenesteperson. Politiet kan ikke ha operativt mannskap som ikke er kvalifisert til å utføre de oppgavene de skal, uten risiko for selv å bli skadet i situasjonen.

Undersøkelsen viser at over 30 % av tjenestepersonene har blitt skadet moderat/alvorlig i forbindelse med pågripelse, slik at de har hatt behov for medisinsk behandling (analyse, ikke vist). I dette tallmaterialet er det ikke angitt årsak til skade eller pågripelsesferdighet hos de som er skadet. Likevel bør det være en målsetting for politiet som arbeidsgiver at dette tallet reduseres. I denne sammenhengen ligger det nær å påstå at bedre ferdigheter i arrestasjonsteknikk kan bidra positivt på en slik statistikk.

Faglig utvikling eller statisk kunnskap?

Skal det være krav om faglig utvikling i tråd med de retningslinjene som legges av PHS? Eller skal politiet kun beherske ferdigheter innenfor de teknikkene de lærte da de sluttet skolen, uavhengig av utvikling? Dette vil gi to innfallsvinkler: Dersom vi kun ønsker vedlikehold av tidligere lærte teknikker, krever dette mindre ressurser enn en faglig oppdatering. Det er lettere å vedlikeholde enn å utvikle. Vi ser da at det vil gi en ressursgevinst å bare jobbe med allerede innlærte teknikker og metoder. Dette er vel egentlig ikke et reelt alternativ, da det vil føre med seg en del dilemmaer. Dersom gammel kunnskap er god nok, hva da med nyttig oppdatering som vi for eksempel har erfart gjennom mageleieproblematikken i Obiorasaken? Skal vi da akseptere at de som ikke har lært dette tidligere, ikke trenger å lære det? Det vil være svært problematisk å forsvare en slik tilnærming til et så alvorlig fagfelt, der konsekvensene for kunnskap, eller manglende sådan, vil være så store for de som blir utsatt for politiets maktbruk¹⁶.

Videre vil det bli et problem i samhandlingen mellom de ulike tjenestemennene dersom forståelsen av hvilken teknikk og metode som skal brukes, er forskjellig. Konsekvensen blir da at ferdigheter som i utgangspunktet fungerer hver for seg, gir et svært dårlig resultat i samhandling. Man vet ikke hva kollegaen vil gjøre. Et eksempel kan være i en pågripelsessituasjon der to tjenestemenn skal samarbeide om å legge en arrestant i bakken. Den ene tjenestemannen forsøker en pågripelsesteknikk bakover, mens makkeren ikke vet hva han skal gjøre, og trekker arrestanten fremover. I en slik situasjon vil denne makkeren være mer til hinder enn til hjelp for å få arrestanten i bakken.

Hva er akseptabelt ferdighetsnivå?

Før man sier noe om tiltak i forhold til ferdighetsnivået, må man ta stilling til hvilket nivå som er akseptabelt. Er det en målsetting at alle skal beherske pågripelses-

¹⁶ I rapportens avsluttende fase (16.02.2010) ble ombudsmannens rapport *Ansvar for politiets maktbruk i forbindelse med pågripelser – særlig knyttet til bruken av mageleie* (Fliflet 2010) presentert. Her beskriver han blant annet i oppsummeringen at «Jeg forutsetter at Politidirektoratet og Politihøgskolen fortsetter å ha oppmerksomhet rettet mot sikkerhets- og helsemessige aspekter ved de maktanvendelsesteknikker politiet benytter, spesielt med tanke på å fange opp ny kunnskap på området, slik at den nåværende reguleringen og opplæringen blir kontinuerlig oppdatert.» Ser man ombudsmannens rapport i tilknytning til NOU 2009:12 og spesialenhetens uttalelse i forbindelse med Obiorasaken, er det sammenfallende syn på kunnskap og kunnskapsformidling knyttet til faremomenter i forbindelse med pågripelsesteknikker.

teknikkene tilsvarende et bestått nivå, slik de er definert og testet i denne undersøkelsen, eller skal man tolerere et dårligere ferdighetsnivå? Videre må man vurdere om kravet, slik det fremstår i testen, er for lavt, og at man ønsker bedre ferdigheter enn det som her er testet.

I denne undersøkelsen er det angitt et nivå som er definert som akseptable ferdigheter i pågripelsesteknikk. Videre i diskusjonen vil vi ta utgangspunkt i at dette er et minimumskrav, og at målet er at alt operativt mannskap oppfyller dette minimumskravet. Med andre ord: alt operativt mannskap bør bestå denne testen. Begrunnelsen for dette ferdighetsnivået er at det, som tidligere nevnt, stilles et tilsvarende krav til studentene ved Politihøgskolen. Alle som er uteksaminert med godkjent vitnemål, besitter ferdigheter i forhold til dette kravet (eller bedre).

Læreboka *Arrestasjonsteknikk* (Lie og Lagestad, 2007) beskriver teknikkinnlæringstrappa i kapitlet *«Innlæring av tekniske ferdigheter»*. Her beskrives ulike ferdighetsnivå i en trappertinnmodell. I denne beskrivelsen vil kravet til akseptable ferdigheter i AT sammenfalle med det som her kalles automatiseringsfasen. Det vil si at *«Så lenge personen ikke gjør nevneverdig motstand, fungerer teknikken godt for studenten hver gang. Teknikken er automatisert»* (Lie og Lagestad, 2007:17). Dette ferdighetsnivået er et godt utgangspunkt for videre utvikling.

Dette er likevel et nivå som må sies å være på nedre grense i forhold til politiets bruk av ferdighetene. På dette nivået behersker de ikke forhold som bevegelse, en viss grad av motstand, og variasjon i omgivelser og miljø. Dette er forhold man i stor grad må forholde seg til i forbindelse med reelle pågripelsessituasjoner. Diskusjonen som er knyttet til dette temaet, underbygger standpunktet om at ferdighetsnivået som testes i denne rapporten, er et minimumskrav i forhold til å anvende teknikkene i praksis.

Ved å redusere kravet til ferdigheter blant innsatspersonellet vil det være flere som er innenfor kravet, og dermed blir definert som fullverdig operativt mannskap. Spørsmålet er om dette vil være formålstjenlig i forhold til de reelle krav tjenesten stiller. Min oppfatning er at det vil være et skjæringspunkt mellom hva som kreves av tiltak for å oppnå gode ferdigheter på den ene siden, og ressursbruk på den andre siden. Å prioritere den ene faktoren vil påvirke den andre. Dette vil være et evig dilemma der man må analysere konsekvenser og ta et valg.

Testkravet i denne rapporten er som sagt definert til et ferdighetsnivå der bevegelsene er automatisert. Begrunnelsen for dette er at det syntes kunstig å stille lavere krav til ferdigheter i AT hos politiet som utfører reelle pågripelser, enn man stiller til studentene i treningssituasjonen.

Treningskrav; hvor mye bør norsk politi trene arrestasjonsteknikk?

Vi vet at de fleste operative tjenestepersoner trener 1–3 ganger i året. Sammenholder vi dette med resultatene fra ferdighetstesten der flesteparten ikke besitter gode nok ferdigheter i arrestasjonsteknikk, er det i denne sammenheng interessant å se hvor mye trening som må til for å få innsatspersonellet på et akseptabelt nivå.

Hvor mye bør man trene?

Gjennom ferdighetstesten ser vi at for å oppnå gode nok ferdigheter i arrestasjonsteknikk er det behov for jevnlig trening. Vi ser i tabell 2 at å trene ca. 1 gang i måneden vil føre til at innsatspersonellet har mulighet til å nå dette ferdighetsnivået. Det kan være flere årsaker til at de som trener 1 gang i måneden eller mer, presterer godt. Årsaker som ikke fremkommer i undersøkelsen. Det kan være at de som presterer best, også er de som syntes dette er viktigst, og av den grunn trener mer enn de er pålagt å trene. Det vil si at det ikke nødvendigvis vil gi de samme resultatene dersom man pålegger umotiverte tjenestemenn å trene tilsvarende mye.

I dette utvalget er det flere som ikke har ordenstjenesten som sitt primærfelt. Det kan være grunn til å tro at disse opplever trening av arrestasjonsteknikk som mindre viktig enn de som i større grad jobber med ordenstjeneste. Figur 2 kartlegger nettopp hvorvidt tjenestemennene opplever AT som en viktig ferdighet for dem. Dette spørsmålet er i undersøkelsen ikke stilt opp mot andre arbeidskrav, derfor kan det være flere som mener at dette isolert sett er viktig, dersom man ikke må vurdere det opp mot andre fagområder. Hva de hadde svart dersom de måtte rangere denne ferdigheten mot andre fagområder, fremkommer som sagt ikke i denne rapporten.

Viktighet kan være en faktor, en annen motivasjon for å trene AT kan være treningsformen. Det kan være at de som trener mye, gjør dette fordi de syntes

det er en morsom form for trening. Effekten er altså den samme, de blir dyktige i arrestasjonsteknikk, men motivet for treningen er ikke nødvendigvis yrkesrelatert. Dersom dette er motivasjonen for å trene, vil det samme argumentet gjelde for de som ikke syntes dette er viktig. Hvis du ikke syntes treningsformen er motiverende, vil du oppnå andre resultater enn de som syntes den er det. Det er altså forskjell på det å være på trening og det å trene. Med dette mener jeg at det har en direkte påvirkning på resultat om du er motivert eller ikke. Er du på treningen kun fordi du er pålagt det, er konsentrasjon og vilje til å lære mye lavere enn hvis du er der for å trene med utgangspunkt i en indre motivasjon basert på opplevelse av viktighet eller glede av det du trener på. Resultatet blir deretter. Gjennom dette er det viktig å se at det ikke bare er treningsmengde som påvirker resultatet, og at en økning i treningsmengde derfor bare kan være en del av tiltaket for bedre ferdighet blant innsatspersonalet.

Effekten av økt ferdighet

Med utgangspunkt i at økt trening bidrar til økt ferdighet, er det nærliggende å se hvordan dette kan bidra til en positiv ferdighetsspiral.

I andre sammenhenger eller andre læringsarenaer vet man at det er mange faktorer som påvirker læringssituasjonen og resultatet. Det kan være trygghet, mestringsfølelse, motivasjon (for eksempel opplevd behov for ferdigheten), tilgjengelighet til trening, treningsmiljø. For å oppnå et best mulig resultat i arrestasjonsteknikk vil det derfor være grunn til å legge til rette for disse faktorene. Deler av tilretteleggingen vil være holdningsarbeid. Med dette tenker vi på bevisstgjøring av fagfeltet og formidling av hvorfor det er viktig å beherske det. Andre tiltak vil være fysisk tilrettelegging i form av tid og treningsfasiliteter. Innsatspersonellet har i dag avsatt en time til trening i uken i arbeidstiden. Denne treningen er lite styrt, og det er i stor grad opp til den enkelte å trene når de har mulighet for det. Tilbakemeldinger vi har fått, tilsier at det ved stort arbeidspress er denne tiden som blir saldert bort. Ved å styre innholdet i denne treningen, for eksempel ved å si at en time i måneden skal disponeres til arrestasjonsteknikk, vil dette være mer forpliktende for tjenestemann og arbeidsgiver. Dette må igjen sees opp mot tjenestestedenes treningsfasiliteter. Dersom tjenestestedet ikke har lokaler hvor det er mulig å gjennomføre trening, vil dette være en begrensende

faktor. Når det er sagt, er det mye trening i arrestasjonsteknikk som kan gjennomføres i en garasje, en parolesal, et møterom, på parkeringsplass osv.

Treningspotensial; hvilken mulighet har norsk politi til å trene arrestasjonsteknikk?

I forrige kapittel er det beskrevet hvor mye trening norsk politi trenger for å besitte tilfredsstillende ferdigheter i arrestasjonsteknikk. I dette kapittelet belyses det i hvilken grad de opplever muligheten til å trene AT. Mulighet til å trene vil være en dimensjon i forhold til treningsmengde og hyppighet.

I hvilken grad opplever tjenestemennene at det er tilrettelagt for trening?

Når en skal trene ferdigheter med tanke på prestasjonsfremming og utvikling, vil opplevelsen av mulighet være en faktor. I denne sammenhengen er det ferdigheter i arrestasjonsteknikk som belyses og knyttes opp mot opplevelsen av polititjenestens krav. Dette fremgår av figur 3, hvor vi ser at den store majoriteten opplever at de i liten grad har mulighet til å trene tilstrekkelig i forhold til tjenesteutførelsens krav.

Tidligere i rapporten fremgår det at de opplever arrestasjonsteknikk som viktig. Videre svarer 59 % at de ikke behersker dette. Ser vi disse resultatene i forhold til at de ikke opplever at de har mulighet til å trene tilstrekkelig på arrestasjonsteknikk (figur 3), er dette alvorlig i lys av helse-, miljø-, og sikkerhetsaspektet. Resultatene viser kun hvilken mulighet de opplever at de har. Figur 3 viser at svært få opplever at de har mulighet til å trene nok i forhold til tjenesteutførelsens krav. De viser ikke hva de faktisk trener. Det kan være de i dette utvalget som mener at de har mulighet til å trene, men ikke benytter muligheten. For å si noe om dette må en se spørsmålet i sammenheng med faktisk trening og hvorvidt de syntes arrestasjonsteknikk er viktig eller ikke. Som en avgrensning av rapporten ønsker jeg imidlertid å se på disse variablene hver for seg. Videre sier denne figuren ikke noe om hvorvidt de ønsker mer arrestasjonsteknikk eller ikke. Vi vet gjennom dette spørsmålet ikke noe om de faktisk er fornøyd med de mulighetene de har eller ikke. Dette fremkommer imidlertid i spørsmålet i kartleggingsundersøkelsen der de ble spurt om de skulle ønske de kunne trene mer på arrestasjonsteknikk. Her svarte 83,3 % at de ønsket

dette (analyse ikke vist). Ser vi dette resultatet i forhold til de som svarer at de ikke får trent nok ut fra tjenestens krav, er det rimelig å mene at det er mange som vil, men opplever at de ikke har muligheten.

Blant de som opplever at de i stor eller meget stor grad får trene nok i forhold til tjenestens krav, kan det være tjenestemenn som er operative, men ikke har dette som sitt hovedfelt, og dermed vurderer lite trening på dette feltet som godt nok for de få gangene i året da de er i ordinær ordenstjeneste. Det opplevde behovet er lavt, og de er derfor tilfredse med mindre enn de som har en mer operativ tjeneste. Disse betraktningene er det imidlertid ikke grunnlag for å si noe konkret om gjennom denne figuren alene.

I det totale bildet av opplevd mulighet til å trene nok arrestasjonsteknikk i forhold til tjenestens krav er det to faktorer som kan være interessante. Den ene er hvordan tjenestestedene legger til rette for trening i arbeidstiden med instruktør, den andre er hvordan de legger til rette for egentrening.

Trenes det organisert arrestasjonsteknikk i arbeidstiden?

I kartleggingsundersøkelsen svarte de på følgende spørsmål: Trener du organiserte treningsøkter med arrestasjonsteknikk i arbeidstiden? (Med organiserte treninger menes treninger i arrestasjonsteknikk med instruktør til stede.)

Figur 3 viser at tjenestemennene opplever at de trener for lite i forhold til tjenestens krav. 48 % svarer at de ikke i det hele tatt får trent nok AT. Kun 3 % mener denne treningen er meget godt ivaretatt. Figur 4 viser at tjenestemennene opplever at det heller ikke legges til rette for trening i arrestasjonsteknikk med instruktør i arbeidstiden. 48 % mener det ikke i det hele tatt er tilrettelagt for denne treningen, mens 1 % mener det i meget stor grad er tilrettelagt for AT- trening med instruktør i arbeidstiden. Intensjonen med dette spørsmålet var å avdekke trening lokalt. Det er imidlertid en usikkerhet i om de som svarer, har regnet med den årlige IP- treningen eller ikke. Disse vil legge til grunn at det er mer tilrettelagt trening enn de som kun tenker trening lokalt på tjenestestedet. Videre er det ikke differensiert mellom IP kategori 3 og 4 (IP 3, som er UEH, har 103 timer trening på temalisten, i motsetning til IP 4, som er operativt mannskap med 40 timer trening). Uansett hva de legger til grunn, kan vi på bakgrunn av resultatene som figur 4 viser, konkludere med at de fleste mener de trener lite med instruktør til stede.

En årsak til dette kan i denne sammenhengen være manglende instruktørkompetanse ved de ulike distriktene. Da denne undersøkelsen ble besvart, var det ca. 8 år siden det siste instruktørkurs ble gjennomført ved etter- og videreutdanningen ved PHS. Riktignok ble det i svarperioden gjennomført to instruktørsamlinger, men disse instruktørene hadde trolig ikke gjennomført trening i distriktene før undersøkelsen. Effekten av denne utdanningen vil derfor i svært liten grad berøre svarene i undersøkelsen. Den manglende formelle kompetansen i arrestasjonsteknikk kan påvirke distriktenes prioritering av å trene på dette. Dersom de ikke har kompetansen, er det heller ikke grunnlag for å tilby trening. Videre kan det oppleves som et lite prioritert fagfelt, og dermed ikke så viktig når det ikke gjennomføres utdanning av instruktører. Dersom det ikke legges til rette for trening med instruktør, kanskje på grunnlag av manglende kompetanse ved tjenestestedene, kan man tenke seg at det i alle fall er tilrettelagt for egentrening.

Trenes det arrestasjonsteknikk uorganisert i arbeidstiden?

Opplever tjenestemennene at det er tilrettelagt for egentrening i arrestasjonsteknikk? På dette spørsmålet viser figur 5 at innsatspersonellet ikke opplever dette. Det er over 60 % som mener at det ikke er tilrettelagt for denne type trening i det hele tatt. Dette negative resultatet forsterkes gjennom at det kun er 8 % som mener det i ulik grad er tilrettelagt for slik trening (5 % i ganske stor grad, 2 % i stor grad og 1 % i meget stor grad). Analyser (ikke vist) av dette viser at det av de som svarer at det ikke er tilrettelagt for egentrening i det hele tatt eller bare litt tilrettelagt, er 95 % som mener det samme om den organiserte treningen. Dataene knyttet til opplevelse av tilrettelegging og mulighet for å trene er altså svært sammenfallende.

I spørsmålet om det er lagt til rette for trening, er det rom for ulike tolkninger av hva tilrettelegging innebærer. Det kan være i form av tid, lokaliteter, utstyr, sosial aksept, treningskultur med mer. Hvilke faktorer respondenten har lagt til grunn, er i denne sammenhengen irrelevant. Opplever du at det ikke er tilrettelagt for trening, er det mindre sjanse for at du faktisk trener, uansett hvilken faktor som legges til grunn. Selv om denne undersøkelsen ikke ser på hvilke faktorer som ligger til grunn for opplevelse av manglende tilrettelegging, er det svært viktig å avdekke dette når man skal vurdere tiltak for forbedringer. Da er det behov for disse nyansene, slik at tiltakene kan rettes mot det som begrenser muligheten for treningen. Dette kan være svært

forskjellig på de ulike tjenestestedene, og en slik evaluering sammen med en tiltaksplan bør derfor gjennomføres lokalt. Et sted kan det for eksempel være fysiske fasiliteter, mens det andre steder kan være tid til disposisjon som oppleves som begrensende.

Majoriteten svarer at de føler de ikke har mulighet til å trene nok ut fra tjenestens krav. De mener videre at de ikke har mulighet til denne treningen verken i form av egentrening eller trening under veiledning. Videre vet vi at de fleste trener 1 til 3 ganger i løpet av året. I dette resonnementet opplever de altså at dette er for lite trening, og muligheten for mer trening er begrenset. I en slik diskusjon må en nyansere svarene noe. Kan det være andre motiver for å svare slik de gjør? Bevisst kan det være at respondentene har et generelt ønske om mer trening, og av den grunn svarer mer negativt enn realitetene tilsier. Ubevisst kan det hende de svarer at de har dårlig tilgjengelighet til trening for å rettferdiggjøre egne ferdigheter eller mangel på slike. Det vil alltid være lettere å akseptere dårlige ferdigheter på grunn av manglende mulighet enn på grunn av manglende vilje.

Videre kan en årsak være manglende informasjon. Et tjenestested kan ha god tilgjengelighet, men tjenestemennene vet det ikke. Ledelsen kan for eksempel ønske at mannskapet skal bruke tid til å trene arrestasjonsteknikk, men det er ikke kommunisert tydelig. Dermed kan mannskapet få en feilaktig opplevelse av at det ikke er tilrettelagt for trening.

Helse, miljø og sikkerhet (HMS)

I lys av helse-, miljø- og sikkerhetsaspekt er det viktig at tjenestemenn og -kvinner har en trygg og god arbeidssituasjon. Det vil derfor være et godt tiltak å pålegge og tilrettelegge for operativ trening som nettopp tar sikte på å utvikle praktiske ferdigheter i pågripelsessituasjoner. Disse resultatene synliggjør behovet for tiltak nettopp i et HMS- perspektiv. Det vil senere presenteres forslag til tiltak knyttet til ferdighetsutvikling. Disse forslagene kan også begrunnes ut fra HMS.

Ulovlig bruk av makt (halsgrep/»kyllingen«)

I innledningen er det beskrevet hvilke teknikker som er definert som ulovlige ved pågrepelse. Dette kapittelet omhandler forhold knyttet til bruk av halsgrep, som er en slik pågripelsesteknikk. Halsgrep blir ofte kalt «kyllingen», et uttrykk som er

godt kjent i politiet. Videre ønsker jeg å belyse mageleie, som er en posisjon for lovlig pågripelsesteknikk, men med definerte restriksjoner knyttet til bruken. I en rapport fra 1994 (rapporten *Arrestasjonsteknikk*, 1994) utarbeidet av Justis- og politidepartementet, er det gjennomført en tilsvarende undersøkelse av politiets bruk av halsgrep. Vi stiller noen funn i 1994-rapporten opp mot funnene i den store kartleggingsundersøkelsen i vår rapport.

Bruker norsk politi halsgrep?

Blir «kyllingen»/halsgrep benyttet i tjenesten eller ikke? På spørsmål om de noen gang har benyttet «kyllingen»/ halsgrep i tjenesten, ser vi av figur 6 at halvparten av tjenestemennene svarer ja på dette. Det vi kan se ut fra dette spørsmålet, er i hvilken grad grepet er blitt benyttet. Det fremkommer imidlertid ikke i svaret *når* det er benyttet. Det vil si at tjenestemennene kan ha brukt halsgrepet før 1991, da det ikke var lagt føringer for bruken av teknikken. Heller ikke fremkommer hyppigheten av bruken, eller om den er benyttet i nødverge eller pågripelsessituasjon. Disse spørsmålene blir diskutert senere i dette kapittelet.

Det blir ikke undervist i halsgrepet ved Politihøgskolen. At en ikke-innlært teknikk (med unntak av de eldste tjenestemennene¹⁷) blir foretrukket fremfor innlærte teknikker, er tankevekkende. At så mange som halvparten av de spurte tjenestepersonene i noen situasjoner har valgt dette grepet fremfor andre teknikker de har lært ved PHS, er det grunn til å reflektere over.

Som faglærer i arrestasjonsteknikk har jeg ofte blitt møtt med uttalelser som «det er jo bare «kyllingen» som funker». En slik uttalelse kan bero på flere forhold. Det kan skyldes usikkerhet i forhold til andre teknikker, det kan være at man (delvis) fleiper, det kan være at det for enkelte tjenestemenn faktisk er den eneste teknikken som funker. Uansett årsak vil det være slik at en tjenestemann som mener dette er det eneste som fungerer, vil fortsette å bruke denne teknikken, samtidig som han mest sannsynlig ikke vil være motivert til å tilegne seg andre strategier for pågripelse. For å motvirke en slik holdning, der en ulovlig pågripelsesteknikk blir foretrukket frem-

¹⁷ I samtale med noen av tjenestemennene som ble testet, ble det sagt at de hadde lært halsgrep ved Politiskolen da de gikk der. Gjennom samtale med faglærer i arrestasjonsteknikk, Hans Petter Andreassen, fremkommer det at dette ikke har vært undervist i så lenge han har jobbet ved skolen, og det er siden 1986. Før den tid er det usikkert om det har vært undervist i dette som pågripelsesteknikk.

for lovlige pågripelsesteknikker, trengs det klare strategier og tiltak. Bedre tilrettelegging for trening av alternative pågripelsesteknikker til halsgrep, i dette tilfellet pensumteknikkene. Bedre bevisstgjøring av faremomentene knyttet til bruken av disse teknikkene og bevisstgjøring av de juridiske aspektene ved bruk av denne type pågripelser. I denne sammenhengen er det verdt å påpeke at noen av disse tiltakene allerede er iverksatt.

Før man iverksetter nye tiltak knyttet til bruken av dette grepet, vil det være formålstjenlig å se hvordan bruken av halsgrep har utviklet seg. Er det slik at de som har utdannet seg etter at rundskrivene i 1991 og 1992 kom, bruker dette grepet mindre enn de før? Kan det være andre faktorer som har påvirket utviklingen av denne teknikken?

Figur 7 viser i hvilken grad halsgrep blir brukt, med utgangspunkt i når de gikk ut fra Politiskolen/Politihøgskolen. Figuren viser at det er en svak nedgang i bruk av halsgrep fra de som gikk ut før 1986 (68 %) og frem til 2006 (44 %). Etter dette er det en markant nedgang. Blant de som var ferdig utdannet etter 2006, er det kun 16 % som rapporterer at de har benyttet halsgrep i tjenesten. Det er to forhold med utgangspunkt i dette resultatet som det er interessant å diskutere. Det ene er utviklingen sett i forhold til rundskrivet som regulerte bruken av halsgrep. Det andre er den markante nedgangen etter 2006.

Før 1991 var det ingen reguleringer eller føringer om bruk av halsgrep. Dette grepet kunne formelt sett benyttes som pågripelsesteknikk. I samtaler med eldre tjenestemenn var det flere som fortalte at de lærte grepet på Politiskolen da de gikk der. Av den grunn er det rimelig å tenke seg at tallet er høyt i denne perioden. Det ser imidlertid ikke ut til at rundskrivene (rundskriv G-72/91 og G-20/92) der bruk av halsgrep er regulert, har hatt noen merkbar effekt. Det er ingen markant nedgang fra perioden før til perioden etter at disse ble effektuert. Det ser derfor ut til at det er andre mekanismer enn rundskrivene som regulerer bruk av halsgrep. Dette er noe overraskende, da det første rundskrivet fastslo at det var totalt forbudt, mens det andre rundskrivet åpnet for bruk av det i nødvergesituasjoner. Imidlertid viser ikke figur 7 i hvilken situasjon tjenestemennene har benyttet grepet. De kan ha brukt det som en lovlig teknikk, i en nødvergesituasjon. Resultatet er uansett interessant fordi det sier noe om hvilke teknikker man tyr til, uavhengig av situasjon. En

påstand er at dersom andre teknikker hadde vært internalisert og automatisert, kunne disse vært brukt i samme situasjon som halsgrep.

Jeg vil senere i rapporten, under overskriften «Brukes halsgrep lovlig eller ulovlig», beskrive bruken av halsgrep i forhold til grad av motstand. Der diskuterer vi disse resultatene i lys av rapporten fra 1994.

Nedgang etter 2006

Figur 7 viser en markant nedgang i bruk av halsgrep blant tjenestepersoner som avsluttet Politihøgskolen i 2006 eller senere. Det kan forklares med at det er kortere tid siden de gikk ut fra PHS, og dermed husker pågripelsesteknikkene og besitter dem i større grad enn de eldre tjenestemennene. Det kan videre være slik at de yngre tjenestepersonene ikke i like stor grad er sosialisert inn i politikulturen der det kan hevdes at «kyllingen» er det eneste som funker. Hvis dette er en riktig analyse, aktualiserer dette ytterligere behovet for kontinuerlig kunnskapsoppdatering og instruksjon av arrestasjonsteknikk etter endt utdanning. Videre kan det være et argument i en diskusjon knyttet til regodkjenning av operativt mannskap, men dette belyses ytterligere i neste kapittel, forslag til tiltak.

En annen åpenbar forklaring kan være kortere tjenestetid. De som er utdannet etter 2006, har antakelig vært i færre situasjoner der halsgrep er aktuelt. Dette kunne vært avdekket dersom spørsmålet hadde tatt hensyn til bruk av halsgrep innenfor en tidsperiode. Det gjorde det ikke. Derfor ligger det en usikkerhet knyttet til årsak i forhold til dette spørsmålet. Når det er sagt, er det likevel et markant skille mellom perioden før og etter 2006. Så markant at det kan være interessant å se andre årsakssammenhenger enn kort tjenestetid.

Obiorasaken i 2006 utløste et sterkt mediefokus på politiets bruk av makt. I denne sammenhengen var det bruk av mageleie som var i fokus. Det ble likevel en sterkere bevissthet og synliggjøring rundt hva som er lovlig og akseptabel bruk av makt og hva som ikke er det i forbindelse med denne saken (rundskriv 2007/11).

Det ble også utarbeidet en lærebok i arrestasjonsteknikk som ble benyttet på PHS og distribuert til distriktene i denne perioden. I denne læreboka blir faremomentene knyttet til mageleie presisert. Videre ble det mer systematisk enn tidligere fokusert på faremomentene knyttet til mageleie og halsgrep ved PHS, både i grunnutdanningen og etter- og videreutdanningen.

Det er også grunn til å tro at oppmerksomheten på faget arrestasjonsteknikk, med de strukturelle og innholdsmessige endringer som er blitt foretatt fra 2006 og frem til i dag, har bidratt til økt bevissthet på faremomentene. Tjenestemennene har fått større tro på egne ferdigheter knyttet til pensumteknikkene. Ved en slik ferdighetsøkning, og tro på egne ferdigheter, er det grunn til å mene at bruk av halsgrep/«kyllingen» oppleves som et dårligere valg enn de innlærte teknikkene nå enn det var for tidligere kull fra politiutdanningen.

Hvorfor halsgrep?

Hva er det med halsgrepet som gjør at det blir omtalt som «det eneste grepet som funker»? Det er et tankekors at nettopp det de trener minst på, og som i hvert fall i de siste 20 årene ikke har vært undervist ved PHS, er det grepet mange tyr til i en stressende pågripelsessituasjon. Som faglærer vil jeg vurdere dette grepet som enkelt, instinktivt og effektivt. Med enkelt mener jeg at det er en grovmotorisk bevegelse som ikke krever særlig presisjon eller timing. Det gjelder altså bare å få en arm rundt motpartens hals. Det er instinktivt i den forstand at man opplever at man ved å kontrollere motpartens hode har kontroll over resten av kroppen. Det oppleves som effektivt fordi man med kraft, tyngde og initiativ kan få en person raskt i bakken.

Et interessant aspekt ved dette kan være å se på hvem som bruker denne teknikken. Er forhold som kjønn, høyde og vekt med på å forklare det? Denne type grovmotoriske teknikker vil i kampsportsammenheng være forbeholdt de som har fysiske fordeler og derved kan tvinge igjennom bevegelsen. Det at grepet er så intuitivt, kan bekreftes av de som har lekeslås, eller sett hvordan barn lekeslås. Den som vinner i slike dueller, er stort sett den som kobler grep rundt nakke/hals («kyllingen») og legger den andre i bakken. Man kan på mange måter si at dette grepet er lært i barnehage og grunnskole, ikke ved Politihøgskolen.

I Rapporten fra 1994 reflekteres det over om halsgrepet burde være forbudt eller ikke:

«Dette er dilemmaet vi står overfor og som gjør at arbeidsgruppa har divergerende meninger om anvendelsen av grepet, men et flertall av gruppens medlemmer mener at halsgrep også kan benyttes under pågripelser.

Arbeidsgruppens spørreundersøkelse kan dokumentere at tjenestemenn benytter halsgrep under pågripelser hvor arrestanten har satt seg til motverge, og oppgir også at de

har ingen alternative teknikker til halsgrep. Går man ut og forbyr halsgrep, vil en del av politikorpset føle en viss form for handlingslammelse, og usikkerheten vil spre seg.»

(Rapport, *Arrestasjonsteknikk*, 1994:72)

Vi ser her at det fremmes et synspunkt for at halsgrepet skal være tillatt. Begrunnelsen er at det ikke finnes alternative teknikker. Det er interessant at forslaget diskuteres kort tid etter den såkalte «Askevoldsaken», der en ung gutt døde som konsekvens av en politimanns bruk av dette grepet. I diskusjonen knyttet til å innføre halsgrep som en pågripelsesteknikk må det uansett legges sterke føringer for bruken av grepet. På lik linje som vurdering av dagens pågripelsesteknikker må hensyn som effektivitet settes opp mot skadepotensialet. Om halsgrep kan vi si at skadepotensialet er så høyt at teknikken ikke kan forsvares som pågripelsesteknikk, selv om den vurderes som svært effektiv. For å rettferdiggjøre en slik teknikk må alternative teknikker mangle.

Som faglærer ved PHS mener jeg at det i dagens pensum er gode alternativer til denne teknikken, og at en reintroduksjon av halsgrep som lovlig pågripelsesteknikk ikke kan rettferdiggjøres. Til sammenlikning hevder rapporten fra 1994 at det er en opplevelse av manglende alternativ til dette grepet.

I kartleggingsundersøkelsen ble de som hadde benyttet halsgrep, spurt om hvilke utsagn som passet best. Det var flere utsagn knyttet til hvorfor de benyttet halsgrepet, og de kunne velge svar blant flere alternativer. I motsetning til rapporten fra 1994, der de svarer at de ikke har andre alternativer til halsgrep, svarer kun 1,4 % i kartleggingsundersøkelsen at dette er den eneste pågripelsesteknikken de kan. De aller fleste (37 %) svarer at «det bare ble sånn» (analyse ikke vist). Det bør være en klar ambisjon for politiet at det er de lovlige pågripelsesteknikkene som «bare blir sånn». Denne undersøkelsen kan ikke gi svar på hva de som ikke har benyttet halsgrep, svarer om de pågripelsesteknikkene de benytter. Den gir dermed ikke svar på om de som ikke benytter halsgrep, velger pensumteknikkene eller andre ulovlige teknikker.

Denne rapporten sier ikke noe om ferdighetene til den delen av politikorpset som vil oppleve handlingslammelse og usikkerhet dersom de ikke kan benytte halsgrep som pågripelsesteknikk. Min oppfatning er imidlertid at et alternativ til å akseptere halsgrep vil være å utvikle ferdigheter i dagens godkjente pågripelsestek-

nikker. Det må imidlertid ikke vurderes som en helt fjern tanke å tillate halsgrep som pågripelses-/kontrollgrep for politiet. Det kan nevnes at i Finland er halsgrep (blodkveling) en del av pensumet ved Politiskolen.

Brukes halsgrepet lovlig eller ulovlig?

I denne rapporten defineres bruken av halsgrep som lovlig i situasjoner der det kan betegnes som nødverge. I situasjoner der det refereres til pågrepelse, er halsgrepet å anse som ulovlig. At respondenten kan tolke dette på annet vis, er en variabel som ikke presiseres i spørreskjemaet. Spørsmålene er likevel formulert slik at det refereres til situasjoner som knyttes til pågripelser. Men det kan ikke utelukkes at dette skillet ikke er like klart for respondenten som dette var ved utarbeidelsen av spørreskjemaet. Tolkningen av data må derfor sees i lys av dette.

Selv om det i denne rapporten skilles mellom lovlig og ulovlig bruk av makt, er det betimelig spørre hvor nær grensen av ulovlig maktbruk man kan være og samtidig definere det som god og etisk forsvarlig bruk av makt. Problemstillingen knyttes til etiske normer og lovregler drøftes inngående i rapporten *Å kunne vurdere, forklare og beklage* av Dahl og Myhrer (2009).

I situasjoner der det uansett ikke bør være tvil om at halsgrep er benyttet som nødvergeteknikk eller pågripelsesteknikk, er der de blir spurt i hvilken grad de har benyttet halsgrep/»kyllingen» i pågripelser der arrestanten har satt seg lett til motverge. I dette spørsmålet er det to forhold som tilsier at dette ikke kan tolkes som nødverge. Det ene er at det i spørsmålet er definert som en pågripelsessituasjon, og det andre er at arrestanten yter lett motstand. Dermed defineres situasjonen til å være godt utenfor nødvergesegmentet, enten man refererer til hva som er lovlig eller etisk forsvarlig.

På figur 6 ser vi at halvparten av de spurte hadde benyttet halsgrep en eller annen gang i tjenesten. Dette utgjør ca. 1300 personer. De neste figurene som definerer grad av motstand der halsgrep er benyttet, baseres på den halvparten som har svart at de har benyttet dette grepet.

Grad av motstand der halsgrepet er benyttet

Når benyttes halsgrepet? Blir det bare brukt i de situasjonene der tjenestemennene oppfatter at motstanden er stor og det er bruk for ekstraordinære tiltak, eller brukes det uansett, enten motstanden er stor eller liten?

Figur 8 viser at rundt halvparten (54 %) av de som har benyttet halsgrep, ikke har gjort det i situasjoner der arrestanten kun har satt seg lett til motverge. På denne figuren er det likevel de små tallene som er de mest interessante. At ca. 13 % svarer at de noen ganger bruker dette grepet, og nesten 3 % svarer at de ofte eller alltid bruker halsgrep ved pågripelser der arrestanten yter liten motstand, er ganske bekymringsfullt.

I en situasjon der en arrestant gjør litt motstand, bør norsk politi ha gode nok strategier til å pågripe uten å benytte denne type grep. Det bør være en klar målsetting at ingen bruker dette grepet her. I denne situasjonen kan en si at det er klart at ingen bør bruke halsgrep. Det er litt større usikkerhet knyttet til neste spørsmål, i hvilken grad de som har benyttet halsgrepet, har gjort det i forbindelse med en arrestant som setter seg kraftig til motverge (figur 9). Da det er svært få som svarer «aldri» på dette spørsmålet, er det grunn til å si at det nettopp er i disse situasjonene halsgrepet blir brukt.

Sammenlikner vi figurene 8 og 9, ser vi en kraftig økning blant de som svarer at de ofte eller alltid bruker denne teknikken når arrestanten setter seg kraftig til motverge. Nesten 20 % svarer dette, i motsetning til ca. 3 % som ofte eller alltid benytter halsgrep ved liten motstand. Vi ser her at av de som bruker halsgrepet, er det i pågripelsessituasjoner der arrestanten setter seg kraftig til motverge, at de fleste benytter grepet. Som det tidligere er diskutert, kan det i disse svarene ligge en tolkning av at dette også gjelder nødvergesituasjoner.

Sammenligner vi disse resultatene med spørreundersøkelse fra 1994, er noen av dem sammenfallende. Forholdet mellom grad/hyppighet av bruk er relativt likt. I den tidligere undersøkelsen svarte flest at de aldri bruker teknikken ved liten motstand, svært få i begge undersøkelsene svarte at de ofte eller alltid bruker den ved liten motstand. Det er imidlertid en markant forskjell i forhold til de som bruker dette grepet ofte eller alltid ved kraftig motstand. I undersøkelsen fra 1994 svarte kun 4 % at de brukte det, mens nesten 19 % svarer det på figur 9.

Vi ønsker imidlertid ikke å legge for stor vekt på å sammenlikne tallene i disse to rapportene. Det er flere forskjeller i metodisk tilnærming som gjør at det ikke vil være forskningsmessig forsvarlig. Det som imidlertid kan være av interesse, er at det i 1994-rapporten ble uttrykt samme bekymring knyttet til de som svarer at de ofte benytter halsgrepet i «enkle» pågripelsessituasjoner.

«68 % oppgir aldri, 28 % sjelden og 4 % svarer at de ofte benytter halsgrepet når de utsettes for lett motstand i en pågripelsessituasjon. 4 % i kolonne ofte er det mest foruroligende her.»

(Rapport, Arrestasjonsteknikk, 1994:26)

Kunne du ha gjort noe annet?

I en pågripelsessituasjon vil det være mange faktorer som spiller inn på de valgene vi gjør. Vurderinger og beslutninger må tas raskt. I noen tilfeller, viser det seg gjennom denne rapporten, blir halsgrepet også benyttet.

I etterkant av en pågripelse vil det også være grunn til å reflektere rundt de handlingsvalg som ble gjort, og hvordan pågripelsen ble utført. Av de som har benyttet halsgrepet en eller annen gang i tjenesten, viser figur 10 at det er 19 % som i ettertid vurderer bruken som riktig i situasjonen, og at denne ikke kunne vært løst ved hjelp av andre pågripelsesteknikker. Videre er det rundt 30 % som mener at halsgrepet er valgt svært få ganger der det kunne vært brukt andre pågripelsesteknikker.

Det som ikke kommer frem i dette spørsmålet, er om det er manglende ferdigheter i andre pågripelsesteknikker som er årsak til at disse ikke er noe alternativ, eller om det er manglende tro på dem. Det kan også være at de som svarer «aldri», bare har brukt halsgrep i situasjoner (nødverge) der det ikke har vært mulig eller hensiktsmessig å benytte andre pågripelsesteknikker. Det som likevel er verdt å merke seg, er at nesten 30 % har benyttet grepet noen ganger, ofte eller alltid der lovlig maktbruk kunne vært anvendt.

Dersom bruken av halsgrep defineres, også i etterkant av pågripelsen, som et alternativ på lik linje med, eller bedre enn, lovlige pågripelsesteknikker, er dette en problemstilling som bør tas på alvor.

Sideleie

I innledningen ble det presisert at mageleie ikke er ulovlig, men at det er knyttet noen restriksjoner til bruk av denne teknikken. Mageleie slik det er beskrevet i appendiks 3, er siden 2007 regulert gjennom et rundskriv fra POD. Restriksjonene i bruken av mageleie er knyttet til tidsaspektet og graden av kontroll. Det vil si at en arrestant kan legges i bakken på magen, men når kontroll er etablert, skal ved-

kommende plasseres i en posisjon der vedkommende har bedre pustemuligheter, det kan være sideleie, sittende eller stående posisjon. Når politiet har lagt en arrestant i bakken, skal det utvises «særlig aktsomhet». I dette ligger det blant annet at det i denne posisjonen skal være kontinuerlig observasjon av arrestantens tilstand. Når dette er sagt, er altså ikke denne posisjonen ulovlig i forbindelse med pågripelser, i motsetning til halsgrep. Likevel er dette også en teknikk/posisjon som under gitte situasjoner og forutsetninger kan resultere i åndedrettsstans, og dermed kan få de samme konsekvensene som halsgrepet.

Fra 2007 har det vært et særlig fokus på denne posisjonen i opplæringen ved Politihøgskolen. Det har vært utarbeidet en ny kontrollteknikk på bakken (se appendiks 3), som et alternativ til å opprettholde kontrollen i mageleieposisjon. Dette er sideleie. Det er avholdt instruktørsamling der fokuset har vært knyttet til mulige konsekvenser av mageleieposisjonen, og innlæring av sideleie. Intensjonen med denne samlingen var å få formidlet kunnskapen til politietaten.

Spørsmålet er: I hvilken grad har denne kunnskapen nådd ut, hvor gode er norsk politi i kontrollteknikken sideleie? Vi ser av figur 13 at det blant de som ble testet i den praktiske testen, bare er 43 % som behersker denne teknikken. Isolert sett er dette et svært dårlig resultat. At så få ikke har ferdigheter nok til å holde en person kontrollert på bakken med de teknikkene og retningslinjene som er lagt til grunn, kan ha flere årsaker.

Disse resultatene viser at det er om lag samme prosentfordeling blant de som behersker denne teknikken, som arrestasjonsteknikk generelt. Man kan i stor grad årsaksforklare manglende ferdigheter i sideleie på samme måte som med ferdighetene i arrestasjonsteknikk generelt, slik det er blitt gjort tidligere i rapporten.

Det kan synes som at de ekstra tiltakene som er rettet spesifikt mot denne problematikken, ikke har gitt videre effekt. Gjennom ferdighetstesten ser vi at det med de tiltakene som er iverksatt over en tidsperiode på ca. 2 år, kun er 43 % som har tilegnet seg ferdigheten. Dette på tross av at det teknisk sett må betegnes som en svært enkel øvelse. Er det de samme personene som behersker arrestasjonsteknikk generelt, som også behersker sideleiet? Det er i noen grad de samme (62 %), men sammenhengene er likevel ikke så stor som man kanskje kunne forvente. Det kan tyde på at formidlingen av denne teknikken har vært mangelfull.

En kan tenke at de som innehar generelle ferdigheter i arrestasjonsteknikk, også ville hatt akseptabel ferdighet i sideleie dersom de gjennom instruksjon hadde hatt mulighet til å tilegne seg den.

Bruk av makt – plassert i maktpyramiden

Gjennom resultatene der maktpyramiden blir presentert (figur 11), vender vi tilbake til et sentralt spørsmål. Skal man trene mye på det man bruker mest, i dette tilfellet pågripelsesteknikker, eller skal man prioritere det som brukes minst, men som er det kraftigste maktmiddelet, i dette tilfellet skytevåpen? I denne rapporten er det ikke grunnlag for å rangere de ulike maktmidlene mot hverandre når det gjelder behovet for trening. Det er i større grad hensiktsmessig å se på likheten mellom læring av ferdighet i de ulike maktmidlene. Det er samme behov for automatisering og tilpasning av kunnskap, enten det gjelder håndjernspåsett eller bruk av skytevåpen. Konsekvensene for manglende kunnskap kan imidlertid diskuteres. Lagestad (2008) sier i sin artikkel

«at det er et paradoks at lite fysisk maktbruk gir lite trening og dårlig kvalitet på gjennomføringen, og at politiets ferdigheter på dette området nok hadde vært bedre om politiet i større grad hadde brukt fysisk makt».

(Lagestad, 2008:305)

I dette sitatet er det beskrevet som et paradoks at lite bruk av makt gir dårligere kvalitet på gjennomføringen av maktbruken. Det er imidlertid ikke uventet at en blir dårlig i det en ikke trener på.

I sitatet beskrives praksisen som en treningsarena. Det vi si at det man ofte gjør i jobben, blir man god til. I denne sammenhengen sier Lagestad at politiet hadde blitt bedre i pågripelser dersom de kunne gjort det oftere. Spørsmålet er om man ønsker at publikum skal være «markører» i en slik ferdighetstrening. Det er videre et spørsmål om det i pågripelsessituasjoner kan forventes at det blir brukt riktige teknikker. Resultatene viser at politiet i liten grad behersker pågripelsesteknikkene. En slik tilnærming til læring vil derfor kun være med på å forsterke bruk av uønskede teknikker, for eksempel halsgrep.

I forbindelse med maktutøvelse bør og skal ferdighetene innlæres i forkant av praksisutøvelsen. Det må derfor være Politidirektoratet, Politihøgskolen og politie-

tatens oppgave å vurdere hva som defineres som akseptabel ferdighet, for deretter å sikre at etaten besitter disse gjennom trening. Det er imidlertid viktig at en slik skjematisk fremstilling av maktbruken blir tolket kritisk. I denne fremstillingen (figur 11) er det forskjellig tidsintervall ved de ulike nivåene. Ved transport- og pågripelsesteknikker svarer respondenten med utgangspunkt i hendelser de siste to årene, mens ved bruk av de andre maktmidlene svarer de på bakgrunn av det siste året. Det kan tenkes at forskjellen mellom gruppene hadde vært mindre dersom de hadde blitt spurt med utgangspunkt i samme tidsintervall.

Forslag til tiltak

Regodkjenning

- 41 % av politiets innsatspersonell behersker arrestasjonsteknikk tilfredsstillende.
- De trener arrestasjonsteknikk i hovedsak 1–3 ganger i året.

Dette er for lave tall. Hva kan gjøres for å øke denne prosenten? Slik treningen er lagt opp for dagens innsatspersonell, er det få formelle krav og retningslinjer i forhold til ferdigheter i arrestasjonsteknikk. Det er et arbeidskrav knyttet til den årlige IP-treningen. Dette arbeidskravet varierer noe, men har i de siste årene vært 6–8 timer, og kan sammenliknes med de i undersøkelsen som svarer at de trener 1–3 ganger i året.

I skyting er det imidlertid et minimumskrav til ferdigheter. Innsatspersonellet må bestå en skytetest med pistol og MP5 for å kunne disponere disse maktmidlene i tjenesten. Videre er det retningslinjer for innhold i disse timene, men de er relativt generelle og vide. I denne rapporten er det forslag om at det må vurderes en tilsvarende regodkjenning i arrestasjonsteknikk. Det er for å kunne se nivået og for å sikre en nødvendig kompetanse og ferdighet. Et annet alternativ kan være å ha et arbeidskrav, slik det til dels er i dag der det stilles krav til antall treningstimer.

Konsekvensene av en årlig godkjenning i arrestasjonsteknikk av IP-mannskapet vil blant annet være en bedre kontroll og oppfølging av de lokale instruktørene. I NOU 2009:12 er det anbefalt at «det bør innføres en regodkjenning / autorisasjon for lokale instruktører som har opplæringsoppgaver i forbindelse med ordenstjeneste

og arrestasjonsteknikker». En regodkjenning av AT-instruktørene vil være nødvendig for å opprettholde kvalitet og kompetanse hos instruktørene. Videre vil det være motiverende som instruktør å få faglig oppdatering og evaluering. Regodkjenning og faglig oppdatering av instruktørene bør administreres og gjennomføres av PHS. Et slikt krav vil styrke det faglige innholdet og i større grad sikre en enhetlig opplæring i politiet. Videre vil det være et godt tiltak for å videreformidle oppdateringer og endringer innenfor fagfeltet. Et eksempel på dette vil være å kvalitetssikre de medisinske aspektene ved bruk av arrestasjonsteknikk etter aktuelle hendelser.

En annen konsekvens av en årlig godkjenning vil være ressursbruk til gjennomføring av denne godkjenningen, samt mulighet for trening som sees i forhold til de kravene som stilles til godkjenningen. For å gjennomføre en slik test vil en mulighet være å legge den i forbindelse med IP-treningen, slik skytegodkjenningen er i dag. Det vil være en utfordring å utarbeide en test som er gjennomførbar innenfor de rammene IP-treningen gjennomføres under lokalt. Det er svært varierende forhold, og testen må være slik at dette blir lik, uavhengig av i hvilket distrikt man gjennomfører godkjenningen. Jeg vil senere i rapporten skissere et konkret forslag til en slik test, med de rammebetingelsene som kreves.

Et annet aspekt ved en godkjenningstest av IP i arrestasjonsteknikk som bør diskuteres, er hvilke konsekvenser det vil få dersom en tjenestemann ikke består testen. Dersom du ikke har godkjent skyting, teleskopbatong eller OC, har du heller ikke anledning til å bruke disse maktmidlene. Dette kan føres videre til ferdigheter i arrestasjonsteknikk. I praksis vil dette si at en tjenestemann som ikke har bestått arrestasjonsteknikk, heller ikke skal disponeres i ordenstjeneste der bruk av makt kan forekomme.

Å ta en tjenestemann som ikke behersker AT, ut av ordinær ordenstjeneste kan begrunnes med de samme argumentene som ved andre maktmidler. De representerer en større risiko for publikum, kollegaer og seg selv.

Hvordan kan en slik test gjennomføres?

Et konkret forslag til en slik test kan være at godkjenningen gjennomføres i forbindelse med treningen i arrestasjonsteknikk ved den lokale IP-treningen.

De vil kunne vise frem teknikkene med de samme krav som er benyttet i denne rapporten, og som benyttes ved Politihøgskolen. Det som imidlertid vil være anner-

ledes fra test av IP-mannskap og eksamen ved PHS er gradering av ferdigheter. Ved PHS vurderes studentenes ferdigheter i forhold til bokstavkarakteren A–F; IP-mannskapet bør vurderes til bestått eller ikke bestått. Dette vil gjøre gjennomføringen av en slik test enklere og mer enhetlig, samtidig som det vil være tilstrekkelig i forhold til det som er målet med en slik test, nemlig å avdekke om de som tar den, er gode nok eller ikke.

En annen forskjell vil være at IP-mannskapet bør testes i færre teknikker, og at de kan velge teknikk i større grad enn studentene kan. Ved eksamen trekker studentene teknikkene de skal vise frem. IP-mannskapet bør velge den teknikken, innenfor pensumet de ønsker å vise. En student skal vise frem ferdigheter i forhold til pensum. For en tjenestemann eller -kvinne vil det være viktigst å avdekke ferdighetene, i de teknikkene de gjennom trening og erfaring har valgt som sine.

I forhold til antall teknikker bør det være et krav til IP-mannskapet at de viser nedleggelse fremover 1 mot 1 og 2 mot 1, og tilsvarende bakover. Videre bør de evalueres i håndjernspåsett og sideleie. Dette er færre teknikker enn en student må vise frem ved en eksamen i arrestasjonsteknikk. Det vil likevel gi et godt bilde på sentrale ferdigheter i pågripelsesteknikker. I Spesialenheten for politisaker sin årsrapport 2008 knyttes det flere betraktninger til politiets bruk av håndjern. Kapittelet som omhandler dette, innledes med bekymringer knyttet til denne bruken: «Spesialenheten har i flere saker i 2008 funnet grunn til å kritisere politiets bruk av håndjern mv.» (Årsrapport 2008, Spesialenheten for politisaker:16) Det bør være et klart fokus på håndjernspåsett og sideleie, i tråd med de signalene som er gitt fra Politidirektoratet gjennom rundskriv og årsrapporten til Spesialenheten for politisaker.

Selve gjennomføringen kan organiseres ved at mannskapet som er på treningen, står på linje og gjennomfører teknikkene de får beskjed om. Instruktøren tar seg tid til å evaluere alle før de får ny oppgave. Dette innebærer at den enkelte tjenestemann gjennomfører flere repetisjoner av samme teknikk. Dersom gjennomføringsplanen er kjent for deltagerne, vil dette være en evalueringsform som ikke er særlig tidkrevende, og som vil fungere som en treningsøkt i tillegg til evalueringen. De tjenestemennene som ikke behersker hele eller deler av denne gjennomføringen, vil på et senere tidspunkt få mulighet til å gjennomføre testen på nytt. (Det må vurderes om hele eller kun de delene som ikke bestått må vises frem i neste runde.)

Kravet til instruktørene som evaluerer, bør være at de er godkjente instruktører i henhold til de retningslinjer som POD og PHS til enhver tid følger.

Hvem skal defineres som operativ?

Ved de ulike distriktene er det mange tjenestemenn som gjennomfører den årlige godkjenningen uten at de er i operativ tjeneste. Dette krever ressurser og må sees mot det reelle behovet for at alle tjenestemenn, uavhengig av tjenesteoppgaver, trenger denne godkjenningen. I dette spørsmålet er det fordeler og ulemper som bør diskuteres. Det er en klar fordel for et distrikt at flest mulig er operativt godkjente. Det gir en større fleksibilitet i forhold til tjenstelister og disponering av mannskapet. Ut fra et slikt administrativt synspunkt vil dette altså være positivt. I forhold til kjennskap til og forståelse av de operative kravene vil det også være positivt at flest mulig er operativt godkjent. Ulempen med at alle skal ha denne godkjenningen, er ressursbruk. Er det forsvarlig å trekke ut mannskap fra ordinært arbeid for å gjennomføre en godkjenning de ikke skal benytte seg av? Videre vil det være grunn til å stille spørsmål om kvalitet mot kvantitet. Med dette mener vi at man må se om det er størst behov for kvalitet hos de som er operativt mannskap, enn hos mange med operativ godkjenning, der kravene til godkjenning er lavere.

For å eksemplifisere hva vi mener med dette, kan vi ta utgangspunkt i de ressursene som benyttes for å godkjenne 8185 tjenestemenn (Politidirektoratet, 2008:28) ved et 40 timers gjennomføringskrav, slik det er i dag¹⁸. Av disse er det kanskje halvparten som jobber i operativ tjeneste. Dersom disse ressursene kun ble brukt på de som var i operativ tjeneste, ville det si at timeantallet kunne dobles, og disse tjenestemennene kunne gjennomføre 80 timer årlig operativ trening. Dette er bare et eksempel, med omtrentlige tall og størrelsesordener, men det synliggjør en tankegang knyttet til forholdet mellom kvalitet og kvantitet i forbindelse med ressursbruk.

Treningsmengde

- Blant de som trener 1–3 ganger i året, er det 35 % som består ferdighetskravet i arrestasjonsteknikk

¹⁸ Blant disse er også tjenestemenn og -kvinner i IP kategoriene 1–3. Disse har flere timer operativ trening enn de som er i kategori 4. Eksempelet må derfor kun betraktes som nettopp et eksempel for å belyse poenget som presenteres.

- Alle som trener 1 gang i måneden eller mer, har tilfredsstillende ferdigheter i arrestasjonsteknikk
- Ca. 92 % mener det er viktig å beherske arrestasjonsteknikk

Tilbake til et av hovedspørsmålene: Hvor mye bør norsk politi trene arrestasjonsteknikk? Ut fra dataene i denne rapporten at det er grunner til å mene at de bør trene en gang eller mer i måneden. Dette kan tilrettelegges på flere måter. Én er å styre den nåværende tiden de skal disponere til trening, ved å si at deler av den skal inneholde trening i arrestasjonsteknikk. Utfordringene til et slikt tiltak vil være at det krever at tjenestestedene besitter instruktørkompetanse til organisering og veiledning i denne treningen. Dette kan løses ved at flere distrikter har samtrening. En annen utfordring er at det må settes av fast tid til trening, i motsetning til i dag, da mange tjenestesteder gjennomfører treningen etter prinsippet: når det er tid tilgjengelig.

En annen måte å få gjennomført trening på 1 gang i måneden er å utvide det som i dag er 40 timers IP-trening. Dersom denne utvides til 60 timer vil det, i tillegg til arrestasjonsteknikken som i dag ligger inne i dagens temalister for den årlige treningen, dekke den treningsmengden som kreves. Det vil si at det vil være ca. 12 økter av 2 timer til arrestasjonsteknikk. En slik løsning vil også være avhengig av en bred instruktørstamme. I tillegg vil dette være en organiseringsform som i stor grad krever kontinuerlig instruktørvirksomhet i distriktet. Enkelte politidistrikter, som Hordaland PD og Østfold PD, har allerede opprettet politispesialiststillinger rettet mot operativ trening, herunder arrestasjonsteknikk.

For Politihøgskolen vil konsekvensen være et mer kontinuerlig utdanningstilbud i arrestasjonsteknikk enn det er i dag. Dette gjelder utdanning av nye instruktører, men også oppdatering og regodkjenning av eksisterende instruktører. Dette er for øvrig i tråd med NOU 2009:12s forslag til tiltak rettet mot arrestasjonsteknikk.

Sjelden og mye eller lite og ofte?

I denne rapporten er treningsmengden målt i antall økter. Det er spurt om hvor ofte de trener, uten at de har spesifisert hvor mye de trener hver gang. Resultatene er derfor basert på antall økter og ikke antall timer trening. Når jeg ovenfor sier at

24 timer vil være en rimelig mengde med trening, begrunner jeg det i at hver treningsøkt er to timer. Som faglærer i arrestasjonsteknikk ved PHS vil jeg si at dette er en passe tidsramme for denne type trening hvis vi ser for oss to tjenestemenn som skal trene 24 timer arrestasjonsteknikk i løpet av et år. Der den ene fordeler treningen over 12 økter mens den andre fordeler den over 4 økter, vil det være to ulike tilnærminger til denne treningen, selv om mengden i antall timer er den samme.

Ved å trene lange økter vil det være mer utfordrende for deltakerne å holde motivasjon og konsentrasjon gjennom hele økta. Videre vil det være et større skapdepotensial der økta er lang, særlig med tanke på den store variasjonen det er i treningsgruppen i forhold til alder og fysisk form. Videre vil det være lengre mellom hver gang man trener, og tjenestemennene vil glemme mer mellom hver gang de trener. Som faglærer i arrestasjonsteknikk er min anbefaling å trene ofte og kortere økter enn lange økter med langt mellomrom mellom øktene.

Treningskrav/temaliste

Et definert krav bør formaliseres. Med det utgangspunktet at norsk politi bør trene mer arrestasjonsteknikk, kan dette reguleres gjennom temalistene for dagens 40 timers trening. Her kan POD legge retningslinjer for hvor mye AT det kreves at IP trener, og eventuelt utvide dagens treningsrammer. Videre bør opplæring og oppdatering/regodkjenning av instruktører formaliseres som et kontinuerlig treningsprogram gjennom Politihøgskolens planverk.

Høyere krav ved Politihøgskolen?

Et annet forslag kan være å stille strengere krav til Politihøgskolene ved eksamen i arrestasjonsteknikk. Gjennom dette vil det nyutdannede politiet ha høyere ferdighet enn dagens nivå, og derfor ha «mer å gå på» når den naturlige nedgangen i ferdigheter inntreffer. Den samme argumentasjonen gjelder for økt timetall i arrestasjonsteknikk i utdanningsløpet.

Det er grunn til å tro at en slik løsning isolert sett ikke vil ha særlig effekt på IPs ferdighetsnivå over tid, dersom tiltaket ikke kombineres med de andre tiltakene som er skissert. Mulighet for faglig oppdatering vil også være begrenset ved en slik løsning.

Treningsmulighet

- 48 % mener de ikke i det hele tatt har mulighet til å trene tilstrekkelig arrestasjonsteknikk i forhold til tjenesteutførelsens krav
- Nesten 48 % trener ikke arrestasjonsteknikk med instruktør til stede i det hele tatt
- 61 % mener det ikke i det hele tatt er tilrettelagt for egentrening ved deres eget tjenestested

Uansett hva som ligger bak disse resultatene, er dette et område det bør jobbes videre med. På bakgrunn av denne rapporten vil jeg foreslå en videre kartlegging av hvilke faktorer som oppleves som begrensende i forhold til opplevelsen av manglende treningsmuligheter, med forslag til konkrete tiltak for å bedre disse forholdene. Dette bør være en sentralt styrt kartlegging fra Politidirektoratet, med fokus på lokale forhold.

Halsgrep

- 50 % har benyttet halsgrep i tjenesten
- Blant de som var ferdigutdannet rundt 1990 var det 73 % som har benyttet halsgrep, mens det blant de som var utdannet etter 2006 kun var 16 % som har benyttet grepet
- Grepet er i størst grad benyttet der motstanden har vært stor
- 29 % av de som har benyttet halsgrep, vurderer det i ettertid slik at de noen ganger, ofte eller alltid heller kunne benyttet en annen (lovlig) pågripelsesteknikk

Et konkret tiltak knyttet til bruk av halsgrep kan være å ha et enda sterkere fokus på faremomentene med teknikken i grunnutdanningen ved Politihøgskolen, gjennom obligatoriske forelesninger knyttet til faremomenter ved bruk av denne type grep. I perioden 1994–2005 har faglæreren ved Politihøgskolen årlig holdt en forelesning knyttet til temaet.

Man kan tenke seg en gjennomføringsmodell der studentene følger en forelesning av en medisinsk sakkyndig person. Dette er et obligatorisk foredrag studenten

må delta på før de kan prøve seg til praktisk eksamen. Gjennom dette vil man sikre at alle polititjenestemenn og -kvinner har hatt anledning til å tilegne seg denne kunnskapen.

Sideleie

- 41 % av det operative innsatspersonellet behersker kontrollteknikken sideleie

I lys av disse resultatene knyttet til sideleie er det grunn til å se på de konkrete tiltakene som ble iverksatt. Det er viktig å evaluere prosessen i forbindelse med denne teknikken. En må forvente at det vil være behov for tilsvarende prosesser i fremtiden, der nye teknikker og metoder må formidles og læres i løpet av så kort tid som mulig, da det er helse- og skaderisikovurderinger som ligger til grunn for utviklingen.

At det har vært et sterkt fokus på denne teknikken ved Politihøgskolen, har liten verdi dersom det ikke når ut til politietaten. Som det fremkommer tidligere i rapporten, er det behov for hyppigere trening, mer trening, instruktører og et tettere samarbeid mellom Politihøgskolen og politietaten.

Kunnskap som skal formidles raskt fra Politihøgskolen, krever et tett samarbeid med resten av politietaten. Dette er påbegynt gjennom nasjonal referansegruppe i arrestasjonsteknikk, men kunne ytterligere vært forsterket ved at fagmiljøet ved Politihøgskolen med jevne mellomrom aktivt bidro til den lokale treningen ved politidistriktene. Gjennom dette vil politidistriktene knyttes tettere til pensum og pensumutvikling ved Politihøgskolen, mens Politihøgskolen vil få svært nyttig kunnskap fra innsatspersonellet om lokale behov. Gjennom et slikt samarbeid vil kunnskap i større grad flyte begge veier og gi et godt utgangspunkt for kvalitet i opplæringen og utøvelsen av den fysiske maktbruken.

Avslutning

Gjennom en kartlegging av holdninger og en test av ferdigheter i AT har denne rapporten gitt et bilde av politiets holdninger og ferdigheter i AT. Ferdighetstesten avdekket at 59 % av politiets innsatspersonell ikke behersker minimumsferdighetene i arrestasjonsteknikk. Det er klare indikasjoner på at ferdigheter og treningsmengde henger sammen når det gjelder ferdigheter knyttet til AT. Vi ser at alle som trener en gang i måneden eller mer, har tilfredsstillende ferdigheter i arrestasjonsteknikk, mens de fleste trener kun 1–3 ganger i måneden.

Rapporten stiller noen spørsmål knyttet til hvorfor vedlikehold av ferdigheter innenfor AT er viktig. Her pekes det på ulike forklaringer:

- Innsatspersonellets opplevelse av mulighet til å trene arrestasjonsteknikk. De fleste mener de har liten mulighet til å trene i forhold til polititjenestens krav. Dette gjenspeiles blant annet i lite organisert og uorganisert trening på lokalt tjenestested.
- Videre viser kartleggingsundersøkelsen at halvparten av innsatspersonellet har benyttet halsgrep i tjenesten. I dette spørsmålet er det imidlertid viktig å ta forbehold om hvorvidt det er utført i en nødvergesituasjon eller ikke.
- Det er en sammenheng mellom alder/tjenestetid og bruk av halsgrep i undersøkelsen. Dette synliggjør en positiv nedgang i bruken av denne ulovlige pågripelsesteknikken.
- I forbindelse med kontrollteknikken mageleie ser vi at det til tross for et bevisst fokus på denne teknikken, gjennom lærebok i arrestasjonsteknikk, rundskriv

fra POD og instruktørsamling, ikke er bedre ferdigheter i denne teknikken enn det er i de generelle ferdighetene i arrestasjonsteknikk.

Rapporten diskuterer bruken av maktmidler i relasjon til maktpyramiden. Rapporten konkluderer med at det fremkommer en «sunn» balanse i bruk av maktmiddel. Med dette menes det at de kraftigste maktmidlene benyttes minst, mens den minste maktanvendelsen (i denne sammenhengen fysisk makt gjennom transport og pågripelsesteknikker) benyttes mest.

Denne rapportens viktigste funn er det lave ferdighetsnivået til innsatspersonellet. Det er av den grunn skissert konkrete tiltak:

- Det bør innføres en årlig godkjenning i arrestasjonsteknikk, på lik linje med skytegodkjenningen.
- Det anbefales også obligatorisk trening for innsatspersonellet. Det bør forekomme minimum en gang pr. måned.
- Økt instruktørkompetanse (AT) i politidistriktene, der disse instruktørene jevnlig gjennomfører oppdatering og regodkjenning.

Videre anbefales en evaluering av i hvilken grad kunnskap og ferdigheter i opplæringen ved Politihøgskolen nedfeller seg som gjeldende praksis i politietaten. Selve kjernen i all kunnskapsformidling vil være at kunnskapen når frem til brukeren, som i dette tilfellet er innsatspersonellet i norsk politi.

Det er nærliggende å knytte denne rapporten til NOU 12:2009, Et ansvarlig politi – Åpenhet, kontroll og læring. I denne utredningen presenteres ulike aspekter knyttet til politiets bruk av fysisk makt. Sammen gir disse arbeidene et godt utgangspunkt for et målrettet utviklingsarbeid i forbindelse med fysisk maktbruk.

Et godt FoU-arbeid og en tydelig bevisstgjøring av AT-fagets betydning vil være av avgjørende betydning for å opprettholde og styrke politiets omdømme generelt og forhold til bruk av fysisk makt spesielt.

Litteraturliste

- Andresen, A. H. (2008). *Arrestasjonsteknikkens historiske utvikling i norsk politiutdanning*.
- Bell, M. D., Rao, V. J., Wetli, C. V., & Rodriguez, R. N. (1992). Positional Asphyxiation in adults. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 13(2), 101-107.
- Birkeland, Å. (2007). Politigeneralisten, den moderne staten og politiets legitimitet. In H. O. Gundhus, P. Larsson & T.-G. Myhrer (Eds.), *Polisier virksomhet : hva er det - hvem gjør det? : forskningskonferansen 2007*. Oslo: Politihøgskolen.
- Chan, T. C., Vilke, G. M., & Neuman, T. (1998). Reexamination of Custody Restraint Position and Positional Asphyxia. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 19(3), 201-205.
- Dahl, S., & Myhrer, T.-G. (2009). *Å kunne vurdere, forklare og beklage : seminar med praksisveiledere om makt og etikk i 2008 og 2009 : opplegg, erfaringer og forslag* Oslo: Politihøgskolen.
- DiMaio, T. G., & DiMaio, V. J. M. (2006). *Excited delirium syndrome : Cause of Death and Prevention*. Boca Raton: CRC/Taylor & Francis.
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax forlag a/s.
- Fliflet, A. (2010). *Ansvar for politiets maktbruk i forbindelse med pågripelser - særlig knyttet til bruken av mangleleie*. Oslo: Sivilombudsmannen.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? : innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2. ed.). Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Justis- og politidepartementet. (1991). *Rundskriv G-72/91 : Politiets bruk av såkalt halsgrep ved pågripelser o.l.* Oslo.
- Justis- og politidepartementet. (1992). *Rundskriv G-20/ 92 : Bruk av halsgrep i nødvergesituasjoner (002)*. Oslo.
- Justis- og politidepartementet. (1994). *Rapport : Arrestasjonsteknikker*. Oslo.
- Klockars, C. B. (1985). *The Idea of Police* (Vol. 3). Beverly Hills: Sage publication.
- Lagestad, P. (2008). Politiets bruk av fysisk makt. *Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskap*, 95(3), 298-314.
- Lagestad, P., Lie, A. L., & Andreassen, H. P. (2005). *Hva bør undervisningen i arrestasjonsteknikk ved PHS ta for seg? : Drøftinger med utgangspunkt i synspunkter fra referansegruppe ytre etat*. Oslo: Politihøgskolen.

- Laur, D. (2004). *Excited delirium and its correlation to sudden and unexpected death proximal to restraint*: Canadian police research centre
- Leth, P. M., & Gregersen, M. (2003). Pludselige dødsfald i forbindelse med anholdelse og tvangs-fiksering af voldsomt ophidsede personer. *Nordisk Rettsmedisin*, 9(1/2), 14-17.
- Lie, A. L., & Lagestad, P. (2007). *Arrestasjonsteknikk*. Oslo: Politihøgskolen.
- Michalewicz, B. A., Chan, T. C., Vilke, G. M., Levy, S. S., Neuman, T. S., & Kolkhorst, F. W. (2007). Ventilatory and metabolic demands during aggressive physical restraint in healthy adults. *Journal of Forensic Sciences*, 52(1), 171-175.
- Myhrer, T.-G., & Strype, J. (In Press). Police use of guns in a routinely unarmed police force : regulations and practice in Norway. In J. B. Kuhns & J. Knudsson (Eds.), *Police use of force: a global perspective*. Santa Barbara: Praeger Security International.
- NOU 2009:12. (2009). *Et ansvarlig politi : åpenhet, kontroll og læring : evalueringsrapport fra utvalget oppnevnt av Justis- og politidepartementet 5. mars 2008 : avgitt 12. mai*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Politidirektoratet. (2007). *Politidirektoratets rundskriv 2007/011 : Halsgrep, mageleie ved pågrepelse/ innbringelse og transport av arrestanter mv*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet. (2008). *Politiet mot 2020 : bemannings- og kompetansebehov i politiet* Oslo: Politidirektoratet.
- Reay, D. T. (1998). Death in custody. *Clinics in Laboratory Medicine*, 18(1), 1-22.
- Schønning, H. (1943). *Selvforsvar : Jiu-jitsu og politigrep* (5 ed.). Oslo: H. Aschehoug & co.
- Skolnick, J. H. (1967). *Justice without trial: Law enforcement in democratic society*. New York/ London/ Sydney: John Wiley & sons Inc.
- Spesialenheten for politisaker. (2006). Vedtak i sak 060621 / 200600496. from 9. desember 2009 fra <http://www.spesialenheten.no/AVGJØRELSE/tabid/4678/language/nb-NO/Default.aspx>
- Spesialenheten for politisaker. (2008). Årsrapport 2008. from 7. desember 2009 fra <http://www.spesialenheten.no>
- Weber, M. (2000). *Makt og byråkrati* (3 utgave ed.): Gyldendal.
- Aas, G. (2009). *Politiingrep i familiekonflikter*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi, PhD.

Appendiks

- Appendiks 1: En evaluering av kontrollteknikker brukt i utdanningen ved Politihøgskolen for mulig helsemessig risiko. Evalueringen skal fremme mulig forslag til endring av teknikker, kontrollmekanismer og generell kontroll med pågrepne.
- Appendiks 2: Utarbeide en oversikt over nordisk undervisningsmateriell på politiets bruk av fysisk makt, med særlig fokus på helse- og skaderisiko.
- Appendiks 3: Hva er halsgrep, mageleie og sideleie?

Appendiks 1

«En evaluering av kontrollteknikker brukt i utdanningen ved Politihøgskolen for mulig helsemessig risiko. Evalueringen skal fremme mulig forslag til endring av teknikker, kontrollmekanismer og generell kontroll med pågrepne.»

I faget arrestasjonsteknikk er det ulike hensyn som må ivaretas. De teknikkene som innlæres, må være effektive, samtidige som de skal være humane og i tråd med gjeldende taktikk. De politirelaterte aspektene er ivaretatt gjennom faglærere ved Politihøgskolen og ekstern referansegruppe. (Ref. Lagestad, Lie og Andreassen, 2005.)

Den medisinske vurderingen av faginnholdet i arrestasjonsteknikk er frem til nå i stor grad basert på kunnskap og erfaring fra idrettene ju jitsu og judo. Det er opplagte og store forskjeller mellom idrettsverdenen og den politioperative hverdagen, men de mekaniske prinsippene i teknikkene kan likevel til en viss grad sammenliknes. Som det fremgår her, og i rapportens innledning, ser vi at ulike kampsporter har dannet grunnlaget for innholdet i faget arrestasjonsteknikk. En åpenbar forskjell mellom idrettsarenaen og politiets arbeid er regelverk og kontroll. I idrettsverdenen og politihverdagen er pågrepelse/kampsituasjonen svært forskjellig. Et eksempel på dette er bruk av halsgrep, som i enkelte kampsporter er en del av idretten. Dette kan benyttes fordi det er klare regler for bruken, og det er en dommer som ser til at disse reglene blir overholdt. Gjennom dette blir bruken av halsgrepet utøvd i svært kontrollerte omgivelser. For politiet er pågrepsessituasjonene i mye større grad ukontrollerbare og uforutsigbare. Der vet man ikke i samme

grad hva og hvordan motstanden vil være. I norsk politi er det klare føringer gjennom rundskriv som forbyr bruk av tilsvarende grep i pågripelsessituasjoner. Et halsgrep er det samme enten det er utført på en idrettsarena eller av politiet. Grepene er like, men settingen er helt forskjellig.

Gjennom denne tilnærmingen til arrestasjonsteknikkene ser vi at det er hensiktsmessig å evaluere teknikkene i forhold til politiets bruk av dem, og ikke gjennom idretten alene. Spesialenheten for politisaker har også presisert et behov for en slik medisinsk evaluering:

«Spesialenheten er enig i at uttalelser i rettsmedisinsk og akuttmedisinsk litteratur burde vært fanget opp og ført til at det også i Norge var vurdert om det er behov for retningslinjer med presiseringer omkring bruk av mageleie og benlås, men ser allikevel at det forhold at så ikke syntes å ha skjedd skal medføre straffeansvar for Politidirektoratet.»

(060621/ 200600496:18)

Av de teknikkene som er representert i boken, er det kun en som tidligere er vurdert av sakkyndig, den gang oppnevnt av Norsk idrettsmedisinsk institutt (NIMI). Det er teknikken «kringla», som ble utredet i 2007, da med tanke på skadepotensialet i skulderleddet. Med dette som utgangspunkt er det første gang dagens pensumteknikker ved politihøgskolen blir medisinsk vurdert, med utgangspunkt i den politioperative hverdagen.

Problemstilling

Prosjektbeskrivelsen og prosjektet ble godkjent av Politidirektoratet gjennom svarbrev 04.09.08. I dette appendikset vil Politidirektoratets bestilling knyttet til medisinsk evaluering av politiets pågripelsesteknikker bli presentert. Problemstillingen er formulert slik:

En evaluering av kontrollteknikker brukt i utdanningen ved Politihøgskolen for mulig helsemessig risiko. Evalueringen skal fremme mulig forslag til endring av teknikker, kontrollmekanismer og generell kontroll med pågrepene.

Gjennom denne problemstillingen skal pågripelsesteknikkene og kontrollteknikkene først evalueres, deretter skal det fremmes forslag på bakgrunn av denne evalueringen.

Avgrensning

I denne sammenhengen er det en evaluering av det som defineres som kontrollteknikker og pågripelsesteknikker. Disse er i boken *Arrestasjonsteknikk* beskrevet under kapitlene Håndjernspåsett, Visitasjon og transport, Pågripelsesteknikker 1 mot 1 og Pågripelsesteknikker 2 mot 1.

Det er i denne rapporten ikke vurdert situasjoner der politiet bruker våpen som maktmiddel, eller teknikker som er knyttet til nødvergesituasjoner, her også frigjøringsteknikkene.

Definisjon av helsemessig risiko:

Med helserisiko menes i denne sammenhengen grep og posisjoner der det er *betydelig* risiko for liv og fysisk skade. Det vil i mange sammenhenger oppfattes som lite ambisiøst at politiets pågripelsesteknikker kan ha en virkning som må vurderes i forhold til betydelig fare for livstruende skader. I denne avgrensningen ligger erkjennelsen av at det vil være en fare for skade i forbindelse med bruk av fysisk makt. Det er imidlertid svært viktig at de teknikkene politiet benytter, i størst mulig grad reduserer risiko for alvorlige hendelser.

Metode

I en prosess der politiets bruk av makt skal evalueres, er det et viktig prinsipp at dette gjøres av en kvalifisert uavhengig fagperson. Den norske legeforening ble i brev datert 03.11.08 bedt om å oppnevne en sakkyndig som kunne bistå Politihøgskolen i arbeidet med å:

- Gjøre en vurdering av ulike teknikker og grepsposisjoner

- Evaluere pensumlitteratur og ulike teknikker gjennom en demonstrasjon utført av Politihøgskolens undervisningspersonell

- Målet med evalueringen er å vurdere om noen av teknikkene, eller elementer av teknikkene, er farlige (innebærer en uforholdsmessig risiko), og om det kan finnes tiltak som begrenser/ eliminerer helse- og skaderisiko. (vedlegg 1)

20.11.08 mottok Politihøgskolen et svarbrev fra Den norske legeforening, der spesialist i allmenntilleggsmedisin Gisle Schmidt ble foreslått oppnevnt (vedlegg 2).

Pensumlitteratur i arrestasjonsteknikk ble oversendt til sakkyndig lege. I møte avholdt ved Politihøgskolen 19.12.08 demonstrerte Politihøgskolen følgende øvelser: transportteknikker, kontrollteknikker (mageleie, sideleie, bruk av håndjern), nedleggelsesteknikker 1 mot 1 og 2 mot 1. Øvelsene ble demonstrert i rolig tempo, og i tempo som ligger tett opp til den realistiske utførelsen. I evalueringen ble det også gjennomgått en DVD som viser eksamenskravene i arrestasjonsteknikk, og en DVD som viser pågrepelse 4 mot 1.

På bakgrunn av dette oversendte sakkyndig lege følgende uttalelse;

«Kommentarer til metoder i arrestasjonsteknikk slik de beskrives i lærebok ved Anders Lohne Lie og Pål Lagestad og slik de undervises ved Politihøgskolen.

Læreboka er gjennomgått med fokus på det fysiske skadepotensialet ved de forskjellige arrestasjonsteknikker som undervises og trenes på Politihøgskolen, særlig gjelder det de metodene som beskrives i sidene fra og med 38 til og med 85 i læreboka.

Jeg har vurdert tekst og illustrasjoner fra et medisinsk perspektiv. Jeg har også besøkt Politihøgskolen i Oslo, og jeg har der fått demonstrert alle de beskrevne metodene ved praktiske øvelser gjort av to erfarne instruktører ved skolen. I tillegg har jeg studert videoopptak bl a fra eksamen i arrestasjonsteknikk der også pågripelsesmetoden 4 mot 1 ble demonstrert.

Læreboka poengterer viktigheten av alltid å søke å løse konflikter med publikum på lavest mulig nivå, uten bruk av fysisk makt. Dette fremgår da også av politiloven § 6.

Når fysisk maktutøvelse er nødvendig ved at arrestant setter seg til motverge eller direkte angriper tjenestepersonellet under pågrepelse, er skadepotensialet betydelig dersom ikke tjenestepersonell er tilstrekkelig opplært og trent i å bruke effektive og på samme tid skadebegrensende arrestasjonsteknikker.

Når maktutøvelse anses nødvendig, skal det legges vekt på å få kontroll over situasjonen så raskt som mulig ved bruk av effektive teknikker med minst mulig skadepotensial.

Halsgrep er farlig, idet dette grepet kan kompromittere blodtilførsel, respirasjon og hjertefunksjon i en grad som i verste fall kan føre til død. Grepet er ulovlig med mindre det handler om nødverge. Dette er viktig!

Når arrestant er lagt i mageleie for håndjernspåsettelse, understrekes viktigheten av at han snus på siden så raskt det er mulig, idet mageleie, gjerne med politibetjentens kne på arrestantens rygg for å sikre og stabilisere situasjonen, kan føre til kompromittert respirasjon og kvelning. Dette presiseres hver gang denne situasjonen beskrives i tekst og eller billedillustrasjon. Dette er også viktig!

Når arrestant legges i bakken, må man sørge for at hodet skjermes for slag mot underlag.

De vanligste teknikker baserer seg på bend av ett eller flere ledd i arm. Det påpekes at det er særlig skulderleddet som er utsatt for skade, og det oppfordres til å være forsiktig med brå og ekstreme utslag i skulderledd, særlig brå bevegelse av overarm oppover og bakover, hvilket i verste fall kan føre skulder ut av ledd.

Bildematerialet illustrer godt de metoder for pågrepelse som skal brukes. Bilder der tjenestemannen sitter med kneet på skuldrene til arrestant som ligger på magen mens håndjern påsettes, kan misforstås dit hen at tjenestemannens kne faktisk er plassert på arrestantens nakke/hals. Det skal imidlertid plasseres på arrestantens rygg/skulder. Det understrekes da også gjentatte ganger i tekst at kompresjon mot hals ikke skal forekomme. Det understrekes også at arrestanten så fort det er mulig skal snus over på siden slik at respirasjon ikke kompromitteres under mageleie.

De beskrevne arrestasjonsteknikker i tekst og bilder er nøye utarbeidet, og forutsatt riktig utført virker de fra et medisinsk synspunkt forsvarlige når det gjelder å begrense skadepotensialet så langt det er mulig. Dette inntrykket ble forsterket ved demonstrasjon av praktiske øvelser og ved gjennomgang av video-opptak.

God og riktig praksis forutsetter at teknikkene innøves og innarbeides slik at de kan gjennomføres rutinemessig når situasjonen krever det. Dette forutsettes at teknikkene trenes regelmessig både gjennom de tre årene på Politihøgskolen, men at de også inngår som ledd i etterutdanningen av politibetjenter. Boka understreker viktigheten av nettopp dette, og jeg forstår det slik at studentene trener systematisk og at de må demonstrere sine ferdigheter gjennom en krevende eksamen med praktiske øvelser. Dette er også viktig!

Oslo 17.2.09

Gisle Schmidt, Spesialist i allmennmedisin»

Mine kommentarer til utredning fra spesialist i allmennmedisin Gisle Schmidt

I evalueringen fra spesialist i allmennmedisin Gisle Schmidt er det noen presiseringer det er verdt å merke seg.

«Halsgrep er farlig, idet dette grepet kan kompromittere blodtilførsel, respirasjon og hjertefunksjon i en grad som i verste fall kan føre til død. Grepet er ulovlig med mindre det handler om nødverge. Dette er viktig!»

Her presiseres farligheten av bruk av halsgrep. Grepet er ikke i pensum ved Politihøgskolen og dermed ikke å anse som en pågrepelsesteknikk. Dette er for øvrig også regulert i rundskriv fra Justisdepartementet og Politidirektoratet, senest fra

Politidirektoratet i skriv 2007/011. Denne presiseringen er å anse som ivaretatt. Videre er det interessant å se denne uttalelsen i lys av rapportens kapittel - ulovlig bruk av makt (halsgrep/»kyllingen), der nettopp politiets bruk av ulovlig makt blir drøftet.

Ved mageleie har Schmidt følgende kommentarer:

«Bildematerialet illustrer godt de metoder for pågripelse som skal brukes. Bilder der tjenestemannen sitter med kneet på skuldrene til arrestant som ligger på magen mens håndjern påsettes, kan misforstås dit hen at tjenestemannens kne faktisk er plassert på arrestantens nakke/hals. Det skal imidlertid plasseres på arrestantens rygg/skulder. Det understrekes da også gjentatte ganger i tekst at kompresjon mot hals ikke skal forekomme. Det understrekes også at arrestanten så fort det er mulig skal snus over på siden slik at respirasjon ikke kompromitteres under mageleie.»

Da det kan være vanskelig ut fra bildene å se hvor tjenestemannens ben er plassert, og hvordan trykket skal fordeles, er det på bakgrunn av dette ekstra viktig i undervisningen å presisere plassering av tjenestemannens ben. Dette presiseres i teksten, men krever ekstra oppmerksomhet, da det kan være potensielt farlig å utøve denne posisjonen dersom presset går mot nakke/hals. Det vil i forbindelse med en revidering av dagens pensumlitteratur være naturlig å følge opp Schmidts vurdering, og ytterligere tydeliggjøre tjenestemannens posisjon ved håndjernspåsett av umedgjørlig arrestant.

Konklusjon

Schmidts konklusjon etter å ha vurdert Politihøgskolens pensum er at det er medisinsk forsvarlig å utføre pågripelser ved bruk av disse teknikkene.

«De beskrevne arrestasjonsteknikker i tekst og bilder er nøye utarbeidet, og forutsatt riktig utført virker de fra et medisinsk synspunkt forsvarlige når det gjelder å begrense skadepotensialet så langt det er mulig. Dette inntrykket ble forsterket ved demonstrasjon av praktiske øvelser og ved gjennomgang av video-opptak.» (Min utheving) (Vedlegg 3)

Forslag til tiltak

Den medisinske evalueringen slår fast at pensumteknikkene i arrestasjonsteknikk er forsvarlige, og at det ikke er grunn til å endre dem. Det er likevel grunn til å ta inn over seg noen betraktninger som kan styrke pensumet i AT.

Fremtidig medisinsk forankring

Dagens pågripelsesteknikker er gjennom dette arbeidet evaluert av medisinsk sakkyndig. Det er viktig at dette også ivaretas i fremtiden når nye teknikker og metoder vurderes.

Et konkret tiltak vil derfor være å formalisere et samarbeid med en medisinsk sakkyndig som er uavhengig oppnevnt av Den norske legeforening. Dette vil være samme prosess som ved denne evalueringen, og det er naturlig at Den norske legeforening blir forespurt i så måte. Det bør rettes en formell henvendelse fra Politihøgskolen til Den norske legeforening med et klart mandat for en slik rolle. Den medisinske sakkyndige, gjennom Den norske legeforening, vil med dette fungere som en referanse for Politihøgskolen. Det vil fortsatt være Politihøgskolen som tar den endelige beslutningen om hva som skal være gjeldende pensum. Men beslutningen vil kunne fattes også på bakgrunn av medisinsk vurdering. Dette tiltaket er også i tråd med NOU 2009:12 sine anbefalinger, der de sier:

«Nasjonal erfaringslæring må styrkes for å forebygge dødsfall og helserisiko i arrest og i forbindelse med innbringelser/pågripelser. Utvalget mener dette bør gjøres som systematisk prosjektarbeid ved å trekke inn ekstern ekspertise med medisinsk og annen kompetanse og i konsultasjon med Spesialenheten» (NOU 2009:12:162)

Arbeidet med et slikt tiltak er iverksatt med et internt notat ved PHS (19. mai 2009), fremmet av faggruppen i arrestasjonsteknikk ved Anders Lohne Lie. Forslaget ble presentert og godkjent av skolesjef Hans Sverre Sjøvold.

17. juni 2009 ble det sendt et brev til Den norske legeforening med konkret forespørsel om samarbeid i forhold til denne problematikken.

Implementere evaluering i pensumlitteraturen

Ett annet tiltak vil være å implementere den medisinske evalueringen i en revidert utgave av pensumboken *Arrestasjonsteknikk*. Dette vil gi pensumboken en ny dimensjon som vil komme brukeren til gode. Den enkelte tjenestemann/-kvinne kan tenkes i større grad å få en trygghet for at den maktanvendelsen de får opplæring i, er medisinsk forsvarlig. Videre kan en synliggjøring av denne evalueringen bidra til økt bevissthet, knyttet til viktigheten av å vurdere risikoen ved den maktutøvelsen som foretas. Pensumboken i arrestasjonsteknikk er tenkt revidert i løpet av 2010.

Ferdighetsutvikling i politietaten

I den medisinske evalueringen blir det presisert at teknikkene må trenes regelmessig.

«God og riktig praksis forutsetter at teknikkene innøves og innarbeides slik at de kan gjennomføres rutinemessig når situasjonen krever det. Dette forutsettes at teknikkene trenes regelmessig gjennom de tre årene på Politihøgskolen, og at de også inngår som ledd i etterutdanningen av politibetjenter.»

I denne sammenhengen er det nærliggende å trekke paralleller til idrettsvitenskapen og det den sier om trening. Her refereres det ofte til viktigheten av repeterende teknisk trening med høy grad av likhet til konkurransesituasjonen. Dette underbygger den sakkynndiges uttalelse på flere punkter. Teknikkene må innøves og innarbeides rutinemessig når situasjonen krever det, enten det er snakk om pågripelsesteknikker eller en hvilken som helst idrett. Videre påpeker den sakkynndige at teknikkene forutsetter regelmessig trening. Det er ikke lett å danne seg et bilde av en idrettsutøver som ønsker å prestere godt, men som kun trener 3 ganger i året. Ved en slik sammenlikning er det lett å innse at behovet for regelmessig trening også blir viktig i forbindelse med utvikling av AT-ferdigheter.

Dette må sees i lys av rapportens opplysning om at kun 41 % av dagens tjenestemenn behersker disse ferdighetene. Videre vet vi at de trener ca. 1–3 ganger i året, mens det kreves trening ca. 1 gang i måneden for å inneha akseptable ferdigheter.

Konsekvenser

For Politidirektoratet og Politihøgskolen er regelmessig evaluering og kontroll av politiets bruk av fysisk makt en sikkerhet og kvalitetssikring. Dette er særlig viktig der en må se effektivitet i forhold til sikkerhet. Gjennom disse tiltakene er det en dreining av fokus i denne sammenhengen fra effektivitet alene til sikkerhet og effektivitet.

Det ligger klare anbefalinger gjennom den medisinske evalueringen, og i hovedrapporten om tiltak i forhold til ferdighetsutvikling av arrestasjonsteknikk for polititjenestemenn i operativ tjeneste.

Hvilke konsekvenser vil disse tiltakene ha for den enkelte tjenestemann og -kvinne? En effekt av en medisinsk evaluering kan være at det operative mannskapet kan bli tryggere på de pågripelsesteknikkene de etterstreber å bruke, og at disse vil

ha en akseptabel skaderisiko. I det øyeblikket en pågrepelse ender med å skade en arrestant, vil tjenestemannen og -kvinnen nå i større grad og med større sikkerhet forsvare handlingene gjennom den medisinske evalueringen, forutsatt at pågrepsen ble utført i henhold til gjeldende teknikker. Denne rapporten kan leses på en slik måte, men det ligger utenfor denne rapportens mandat å utrede konsekvensene av en medisinsk evaluering. De presenterte konsekvensene er i så måte kun å anse som betraktninger knyttet til den medisinske evalueringen av arrestasjonsteknikkene.

Litteraturliste

- NOU 2009:12. (2009). *Et ansvarlig politi : åpenhet, kontroll og læring : evalueringsrapport fra utvalget oppnevnt av Justis- og politidepartementet 5. mars 2008 : avgitt 12. mai*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Spesialenheten for politisaker. (2006). Vedtak i sak 060621 / 200600496. from 9. desember 2009 fra <http://www.spesialenheten.no/AVGJØRELSER/tabid/4678/language/nb-NO/Default.aspx>

Appendiks 2

«Utarbeide en oversikt over nordisk undervisningsmaterieell på politiets bruk av fysisk makt, med særlig fokus på helse- og skaderisiko.»

Innledning

Hvilket fokus har de nordiske landene på helse- og skaderisiko i forbindelse med opplæring av politiet i bruk av fysisk makt? Gjennom pensumlitteratur kjenner vi arrestasjonsteknikken i de nordiske landene. Er det slik at litteraturen er den kunnskapen som faktisk formidles i undervisning og opplæring av studenter og elever ved politiutdanningene?

I dette appendikset ønsker vi å presentere innholdet i den faktiske opplæringen ved de nordiske politiutdanningene. Før vi gjør det, er det i denne sammenhengen grunn til å presentere et nordisk faglig samarbeid der det er opprettet en arbeidsgruppe som jobber med politiets bruk av makt. Det er gjennom dette samarbeidet de påfølgende data er innhentet.

Nordcop

I arbeidet for å utarbeide en enhetlig nordisk forståelse av politiets bruk av makt er Nordcop et sentralt organ. Dette er en del av et internasjonalt utdanningssamarbeid.

I mobilitetsrapporten 2008 fra Senter for internasjonalisering av høgre utdanning (SIU) er intensjonen med det internasjonale utdanningssamarbeidet beskrevet. I dette samarbeidet er Nordcop et av samarbeidsprogrammene.

«Internasjonaliseringen er blitt en sentral politisk målsetning for alle deler av det norske utdanningssystemet. Å stimulere til økt internasjonalisering er blant annet en viktig del av Kvalitetsreformen, som ble innført ved norske høyere utdanningsinstitusjoner i 2003/04.

Her heter det at alle norske studenter som ønsker det, skal gis mulighet til å få et studieopphold i utlandet. Økt mobilitet og samarbeid på tvers av landegrensene har også blitt en stadig viktigere politisk målsetning i mange andre land de senere årene, og utgjør kjernen i Bologna-prosessen, der hensikten er å skape et felles europeisk utdanningsrom.»

<http://siu.no/var/plain/storage/original/application/7e9c96192b4f6714819d2484f1241839.pdf>

Nordcop, som ser på et felles utdanningsrom i forhold til politiutdanningen i Norden, er en arena der politiets fysiske maktbruk blir diskutert og evaluert. «Use of force» er ett av flere fagfelt innenfor politiutdanningen som belyses i Nordcop-samarbeidet. En del av dette programmet ser på studentutveksling. Videre er en betydelig del av gruppens arbeid rettet mot innholdet i de nordiske landenes undervisning i bruk av makt. Med maktbruk i denne sammenhengen menes det den praktiske bruken av fysisk makt, våpen og taktikk.

I samarbeidsgruppen «Use of force» er det 2–3 representanter fra hvert av de nordiske landene¹. Felles for representantene er at de er direkte knyttet til den praktiske undervisningen og administreringen av utdanningen i sitt land. Det gjelder både grunnutdanning og videreutdanning i fagfeltet. Gjennom dette vil hver representant sitte med førstehånds kunnskap om hva som faktisk formidles i faget i deres respektive utdanninger.

Problemstilling

I denne rapporten har vi valgt å svare på Politidirektoratets bestilling knyttet til en nordisk oversikt av politiets bruk av fysisk makt gjennom følgende problemstilling: *Utarbeide en oversikt over nordisk undervisningsmaterieell på politiets bruk av fysisk makt, med særlig fokus på helse- og skaderisiko.*

For å nærme oss denne problemstillingen har vi valgt å ta utgangspunkt i det enkelte lands fagpersoner. Videre har det vært viktig at disse selv beskriver hva de vektlegger, og hvordan, når det gjelder helse- og skaderisiko i forbindelse med arres-

¹ Danmark har som eneste land valgt å stå utenfor Nordcop-samarbeidet. Det er av den grunn ikke en del av denne rapporten.

tasjonsteknikk i undervisningen. Gjennom en slik tilnærming blir det ikke noen fortolkning av data, da de selv beskriver faginnholdet.

For å gjøre denne rapporten tilgjengelig for de andre nordiske landene var det videre nødvendig å oversette den til engelsk. Denne oversettelsen ble foretatt av engelsklæreren ved Politihøgskolen i Oslo. Den oversatte teksten ble deretter sendt til de respektive land for godkjenning. Gjennom en slik prosess er det grunn til å mene at innholdet i denne rapporten er i samsvar med den enkelte faglærers presentasjon av sitt eget faginnhold knyttet til denne problemstillingen.

Neste kapittel er rapporten i sin helhet, slik den er formidlet til de andre nordiske landene

Report

This document is a result of Nordic cooperation since 2004. The Norwegian Police University College has during the last year carried out a research project on police officers use of physical force. Assistant Professor Anders Lohne Lie has headed this project, and the exchange of experiences between the Nordic Countries is a part of this work. Representatives from Finland, Sweden, Iceland and Norway participate in the Nordcop project. Denmark has chosen not to participate in this project, and is therefore not represented in this report.

On the Nordcop meeting from 17th to 20th November 2008 in Tammerfors, the following decisions were made:

- *To add a point on safety and risk factors on all minutes from meetings*
- *That this point should not be graded with “Good” “OK” or “Quite good”*
- *That all countries will compile a list of questions and topics that will be addressed when discussing safety and risk factors. These will be compiled by week 51 and sent to Anders L., who will compile them in one document.*
- *That everything that should be checked will be presented after Anders has compiled all the documents. Anders will propose a wording for the minutes in the box for “comments” and a separate check list.*

(Minutes by B. Kaijser)

The reason why we make this document is that all the Nordic countries should possess knowledge about the risks involved in police work and the techniques regarding this, as far as the use of physical force is concerned. In addition, we wish to share our knowledge on this topic in order to use it when teaching in our respective countries.

What are the advantages of this sharing of knowledge?

There will be several benefits to such an exchange of knowledge. The most obvious benefit being that this will contribute to better teaching and understanding, and an

emphasis on the health and safety risks concerning police use of physical force. This will help to make carrying out arrests safer, and hopefully there will be less risk of both officers and prisoners suffering unnecessary injuries/death.

Update

This is a document that is not final and will require updates. It is the responsibility of each country to ensure that their contribution is up to date. The updated material must be sent by May 1st every year. An annual revision will be ready by August 15th of the same year.

Responsibilities

Norway's representative in Nordcop is responsible for the revision of this document by August 15th 2010

Every country, represented by their Nordcop Use of force representative, is responsible for sending in updated material to Norway by May 1st 2010.

The document is to be presented at the Director's meeting in Denmark August 2010. Version 1.0 has been compiled by the Norwegian representative in Nordcop, Anders Lohne Lie, August 15th 2009.

Iceland:

The report that follows is information that was collected by Gudmundur Asgeirsson, Chief Inspector at the Icelandic National Police College. This information is what is taught involving safety and risk factors at the College.

Some of the material is taught orally and therefore there is not so much written material available regarding this subject. Self study, before a new student starts in the College, is not an option in Iceland and no material is sent out to students before the school starts.

General:

The first thing that the students are taught is that they have to use force with moderation. They cannot use more force than they need to, to overcome the force that is used against them. They are told that to be able to use force without hurting themselves or the third person, they have to know how to use tactics that they are taught and weapons that they are given to use. They are also told that they can only use tactics/methods that they learn in the college and only use weapons that are issued to them and nothing else, with the exception of emergency situations.

Use of Physical force:

Students are always reminded that they have to use physical force with great care and that they can't use more physical force than is needed, to accomplish their goal. A pathologist visits the College every year and holds a lecture concerning safety and risk factors in physical use of force. He covers the injuries that can occur, discusses «Excited delirium syndrome» and also known facts where people have died in police custody caused by trouble with breathing because of pressure on the chest and lack of oxygen flow to the brain.

This fact is mentioned frequently during the studies and the students are well aware of this serious risk factor when they graduate. Attention is brought to handcuffing, and safety rules are introduced to students regarding the use of handcuffs. Handcuffed persons should never be handcuffed to other persons, be handcuffed on one hand (except in an emergency), handcuffed to a solid object and last but not

least, two officers should escort a handcuffed person at all times. A handcuffed person should never be left alone.

Self defence:

In the self defence part the same main issues count as in the use of physical force. The students have the right to defend themselves with use of force but have to bear in mind the amount of force that they use to overcome the unlawful assault.

OC pepper spray:

As you have heard and seen on video the students at the Icelandic National Police College get full effect of contamination OC pepper spray. In that drill they learn how their body reacts to the pepper spray, what can go wrong and how to apply first aid, both physical and psychological. Students are introduced to how the pepper spray acts on the eyes and how it can burn the eye diaphragm if they are not thoroughly rinsed. We also talk about the effect on the skin, the nose and the lungs and how students should assist the contaminated person with first aid. The effect on the lungs can appear as suffocation and people can react with much fear.

If the effect of the OC has not diminished in 20 minutes, the contaminated person should be brought to a doctor or hospital. The same procedure should be used if there is an open wound on the person and OC has gone into it, also if the person has a history of a respiratory system condition.

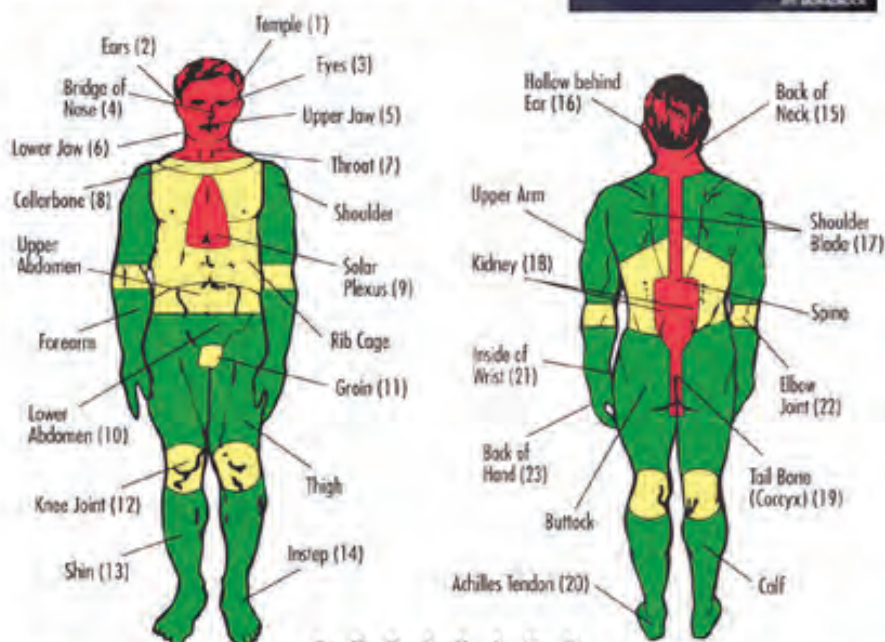
OC should not be sprayed directly into the eyes, within 1 meter of the subject if possible, and also OC should never be used in the same room as an infant. Emergency defence justifies the use of OC in these circumstances.

Baton:

The same main rules apply to the use of the baton as in other uses of force; officers have to use the baton with great care and try to minimize the injuries if they decide to use it. Students are shown a similar picture as seen below and are made well aware of what zones of the body they are allowed to hit and what zones are absolutely forbidden. An exception to this is when lives are threatened.

MONADNOCK BATON CHART

Escalation Of Trauma By Vital And Vulnerable Striking Areas

STRIKING

GREEN TARGET AREAS	YELLOW TARGET AREAS	RED TARGET AREAS
REASONING: Minimal level of resultant trauma. Injury tends to be temporary rather than long-lasting, however exceptions can occur. Except for the HEAD, NECK, and SPINE, the whole body is a Green Target Area for the application of baton blocking and restraint skills.	REASONING: Moderate to serious level of resultant trauma. Injury tends to be more long-lasting, but may also be temporary.	REASONING: Highest level of resultant trauma. Injury tends to range from serious to long-lasting rather than temporary and may include unconsciousness, serious bodily injury, shock or death.

©1998 MONADNOCK POLICE TRAINING COUNCIL, INC. Fitzwilliam, New Hampshire USA

Finland:

Expandable baton:

- the baton should only be used as a striking weapon
- do NOT strike at the head, throat, neck, spine, kidneys, or groin, and do not jab the subject in the chest or stomach
- all students must participate in the training

OC gas:

- should not be used if the subject is less than 1 meter away
- we warn the students about allergies, asthma, contact lenses and **anaphylactic shock**
- all students must participate in the training

Handcuffs:

- in most cases, the hands are cuffed behind the back of the subject
- how tight should the cuffs be? «LITTLE FINGER IN BETWEEN»
- always double lock the handcuffs
- do not apply pressure to their chest when a person is handcuffed
- all students must participate in the training

Taser guns:

- do not aim higher than the chest
- Watch out for the falling person not to hurt himself

Physical use of force:

- do not apply pressure to the spine or neck of a person who is lying down
- when holding someone in a headlock their head should always be supported against your own body or e.g. the ground; do not pull or wrench, and if you are slipping you should let go at once when applying the hammerlock technique, lay down the person only forwards, lift him up from the arms, not by the handcuffs
- do not kick or strike the subject

- Use only techniques that you have police education to, and the police administration allows you.

RISK FACTORS IN THE NECK AREA...

...all police officers should be aware of these risks and the teacher/trainer should teach this both for their own sakes and to secure the legal rights of others.

15.9.2003 Memorandum: doctors' lectures on the subject (unofficial) and positions taken in different legal proceedings.

Subject:

Risk factors in the neck area when using extreme measures of physical force: like when applying a chokehold on the neck area.

1. Fracture of the tongue bone:

The tongue bone is positioned between the chin and the Adam's apple. If this bone is fractured through pulling or pressuring, e.g. from behind with the hands, with a baton or a similar device, the cartilage is crushed and, according to the doctors, death ensues, that is, there are few possible treatments.

2. Fracture/crushing of the cervical vertebrae:

The Adam's apple is an elastic piece of cartilage in the neck. If this cartilage is damaged «too much» or is crushed etc. either caused by pressure from behind or from the side of an arm chokehold, that is the «Hapettaminen» restricting the oxygen flow, so that the neck area «swells up» and one is near to choking. In the instances in which the cartilage does not revert to its correct form, there will be problems.

3. Fracture of the neck vertebrae

Fracture of the neck vertebrae causes death. Sudden wringing sb's neck, jerking etc., cf. traffic accidents.

4. So called paraganglion caroticum point/-s

This/these *paraganglion caroticum point/-s* is/are situated on the neck, approximately 4-5 cm under the ear, this point is a so called nerve-branch, that is a carotid point which regulates certain life functions. If you press this point or another which cau-

ses a pressure, this could make the heart and lungs stop functioning. If you do not succeed with resuscitation (cardiac massage/opening airways) the person dies.

In addition, it also seems like, in the event that the pressure of the fingers is applied to these points, there is a risk of the hands not functioning at all, or that they do not react according to your wishes.

5. Cerebral haemorrhage

Hard pressure to the neck (pressure to veins, or similar) can cause cracked veins, cerebral haemorrhage, of which the consequences can be serious.

6. Disruption of the heart rate

Severe pressure to the neck can cause a disrupted and uneven heart rate. The heart has to be resynchronized in a hospital. According to the doctors this situation is not necessarily fatal, as the heart rate can be resynchronized.

7. Heart attack or thrombosis in the brain

Pressure to the veins in the neck area may cause coagulation from the walls of the veins to move and end up in the brain – that is, the risk of thrombosis increases. Recently, in Tammerfors, there was such a case (according to the statement made by the police pathologist!).

IN THE TRAINING

Stress the risk factors

To learn the correct and gentle way of using the chokehold, that is secure the neck area, side pressure (pressure to the veins), a loose hold while you count to three, COMMAND, CALM DOWN, STOP IT ETC. If you have too, repeat the technique. Instead of this chokehold, rather learn out headlock, which is a more controllable technique. In this technique you also leave the neck area free.

Remember your own safety!

THE POLICE COLLEGE

Made by Jorma Salimäki/Ilari Kauppinen/Marko Mäkelä

Sweden:

The documentation for the topic in Sweden is to be found in the book on conflict management/self defence (2006) in the chapter on suffocation/collapse of blood circulation.

Suffocation/collapse of blood circulation can occur when a person, for a lengthy period of time, is lying down, and if one or more of the following circumstances apply:

- The person is lying on his stomach (prone) and is handcuffed with his hands behind the back.
- The person is pushed down towards the ground with pressure being applied to the back, the abdomen or the chest.
- The person is placed in a position where he cannot move.

The risk increases if the person:

- Is under the influence of alcohol or stimulants working on the central nervous system (amphetamines, cocaine) as well as certain psychoactive drugs.
- Has been violent, but been physically restrained.
- Is overweight.

The risk decreases if:

- Handcuffed people are allowed to sit up straight – especially during transportation – or lie on their side.
- The police avoid applying pressure to the subject's back, abdomen or chest, after the subject has stopped his active resistance.
- The subject's health condition is checked continuously.

Warning signals

- The subject's violent resistance gradually comes to a halt, but relatively quickly.
- Gurgling sounds can be heard in the respiration – this could be perceived as if the subject has fallen asleep.
- Difficulty speaking.
- The colour of the face and lips changes.

Summary

In order for the police to apprehend someone, it is sometimes necessary to lay that person down on the ground and to push the subject to the ground.

Pressure against the abdomen, the chest or the back, is only acceptable for a short period of time. The subject's health condition must be checked continuously. He is, as soon as possible, to be freed to such an extent that he can breathe unobstructed.

It is also important that he is not put in a compressed position in which he cannot move for an extended period of time, e.g. during transportation.

For the instructor

Train your officers in the ability to handcuff a perpetrator who is lying down or kneeling. Then the whole course of events – from laying the subject down, to the handcuffs being fastened – will be over with quickly, and the perpetrator may be given more liberty of movement.

In addition, there is material about circumstantial oxygen deficiency, presented in a lecture and a DVD recording of this.

Made by: Anders Lohne Lie. The contribution is read and approved by Ulf Håggmann and Bjørn Kaijser 28. May 2009 (By mail)

Norway:

Apprehension techniques

The Norwegian contribution has been compiled by Assistant Professor Anders Lohne Lie. The contribution has been read and approved by the other teachers in Arrestation Techniques.

Use of the elbow bend

When teaching the elbow bend we stress the risk of injuries, especially around the shoulder joint. This applies in the techniques for laying people down and restraining techniques after handcuffs have been fastened.

«...as the shoulder lock moves the person the other way. The shoulder joint is probably the joint most likely to be injured, and one should exercise caution when using the shoulder lock technique and avoid sudden and hard movements and strains.»

«The wrist is a more stable joint than the shoulder joint, which makes it less likely that it will be injured.»

(Arrestation Technique 2007)

Oral presentation in class:

In addition to reference to and stressing of specific points in the curriculum literature, we stress that handcuffs should not be used as a bending instrument. This is a mechanical bend that can cause injuries in the wrist region. For the same reason, handcuffs should not be tightened too much.

Chokeholds

In our curriculum we discuss chokeholds like this:

The chokehold is a technique that is not part of the curriculum at the Norwegian Police University College, since using the chokehold may cause death. However, there have been cases where the chokehold has been applied in physical confrontations. This is why we wish to inform about the risks involved with the use of chokeholds as well as explaining about the guidelines for the use of chokeholds.

Based on a case in Bærum where an 18-year-old boy died after being held in a so-called chokehold, the Ministry of Justice issued a directive forbidding the use of chokeholds (G-72/91). In the directive, reference was made to the medico-legal statements that showed that the afore-mentioned chokehold reduces the blood flow to the brain, as well as causing a blockage or constriction of the air passage. The chokehold would also lead to an irritation to the nerve centre which can lead to disruptions in the heart rate and a falling bloodpressure, and sometimes sudden cardiac arrest. The ministry asked in the directive that all police officers were informed about the dangers of using the chokehold.

In a new directive (G-20/92) the chokehold was described as a hold that the police officer applies by putting his hands or arms around the neck of the apprehended person, and, with varying degrees of strength, apply pressure to the neck in order to pacify the subject and keep him still. In this directive it was emphasized that the police officer who, in a given situation, applies the chokehold in self defence, must be able to assess whether the assault he or she is subjected to, is serious enough to warrant the use of a chokehold as opposed to other, more lenient means. ***In other words, the chokehold is only to be used in self defence.*** The regulation of the police's use of the chokehold (Directives G-72/91 and G-20/92) is continued in Directive 2007/011 from the National Police Directorate.

Oral presentation in class:

In class we stress that they are forbidden to use the chokehold when conducting arrests, and make references to the directives written by the Ministry of Justice where this is emphasized. Furthermore, medical experts lecture on the topic of the chokehold and prone position, on the stomach, where the various risks are presented (Cf. appendix, in Norwegian).

Prone position (on the stomach)

In the literature on our curriculum (*Arrestation Technique*, 2007), the topic is presented the following way:

In Directive 2007/011, the National Police Directorate has specified the following directions for putting people in a prone position on the stomach:

«in the situations where it appears absolutely necessary in order to gain control of a

struggling subject, it is possible to put them in a prone position. As soon as the apprehended person has been handcuffed, or you have gained sufficient control of the subject some other way, the subject should no longer remain prone. In the instances where putting people in a prone position are part of the apprehension itself, particular care must be taken.

The police shall treat the apprehended person in such a way as to provide optimal conditions for breathing. When dealing with struggling persons, special care should be taken regarding the extra need for oxygen created by the subject's activity»(3).

Most of the arrestation techniques that we teach end in a prone position. This is considered a good position in which to handcuff someone, while at the same time controlling that person. The intention with the use of this position is to limit the freedom of movement of the arms with a wrist- or shoulder bend where the person's arm is held between the officer's thighs. Your own weight should, in these instances, be on your own legs, supported against the person's small of the back, not their spine or neck.

It is important to point out that the prone position sometimes may influence the breathing of the person, especially if it is not applied according to the above-mentioned directions. This is specified by experts:

"If someone has been forced into a prone position with their hands fastened with handcuffs on their back, this might be dangerous as the movement of the chest is hampered, in particular if pressure is applied to their chest. This may lead to hypoxia (lack of oxygen) and unconsciousness and cardiac arrest. Overweight people may be particularly vulnerable if, at the same time, pressure is put on the stomach, so that the intestines are pressed against the diaphragm muscle. This can hamper the ability of the lungs to widen when the person tries to draw breath. This situation can be particularly unfortunate and dangerous if the person has, beforehand, exercised much physical activity and thus already suffers from a relative lack of oxygen. Simultaneously applying a "footlock", where the knees are bent far back, and maybe tied together with the hands, is considered even more unfortunate for the breathing, and does entail medical risk."

(Leth and Gregersen 2004 in Professor Em. Dr.med. Olav A. Haugen)

Since putting people in a prone position is considered an important part of the techniques in the control phase when apprehending someone, it is important that the officers are aware of the risks and thus are able to make informed judgements depending on the situation. The officers must always assess each application of the technique individually. In the book *Conflict Management/Self Defence, a Handbook in apprehension and self defence techniques* (Konflikthandtering/självskydd, Handbok

i ingripande- och självförsvarsteknik, Polihögskolan/Rikspolisstyrelsen, 1998), several risks and danger signals considering the application of the technique of putting people in a prone position are described:

The risk increases when the person:

- Is under the influence of alcohol or stimulants working on the central nervous system (amphetamines, cocaine) as well as certain psychoactive drugs.
- Has been apprehended forcefully, and as a result of this, is worn out.
- Is overweight.

The risk decreases if:

- Handcuffed people are allowed to sit up straight – especially during transportation – or lie on their side.
- The police avoid applying pressure to the subject's back, abdomen or chest, after the subject has stopped his active resistance.
- The subject's health condition is checked continuously by communication and attention.

Warning signals:

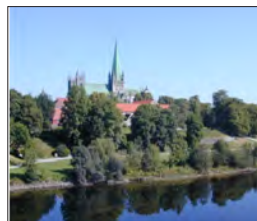
- The subject's violent resistance gradually comes to a halt, but relatively quickly.
- Gurgling sounds can be heard in the respiration. This could be perceived as if the subject has fallen asleep.
- Difficulty speaking.
- The colour of the face and lips changes.

Presentation in class:

The topic is addressed in most classes, focusing on the the use of the lateral position.

Click on the picture in order to show a lecture on risks involved when applying the chokehold, prone position and covering of the head. By Professor, Dr. Med. Olav A. Haugen.

Until now, this instruction has been offered to instructors as part of the instructor's course, but from the acade-

mic year 09/10 it will most probably also be taught on the Bachelor programme.

Click on the picture in order to show the presentation of the theoretic part of our Certification programme for OC Pepper spray.

Telescopic baton:

AS far as the theory on the use of the telescopic baton is concerned, we look at Directive 2007/004, where the correct and incorrect use of the telescopic baton is specified.

Appendiks 3

«Hva er halsgrep, mageleie og sideleie?»

Dette appendikset dekker Politidirektoratets bestilling knyttet til kunnskap om faremomenter i forbindelse med pågripelser. I rapporten har det vært fokus på halsgrep, kontrollteknikk i mageleie og sideleie. Disse teknikkene krever en ytterligere beskrivelse for at en skal forstå hvordan de benyttes, og hvilke faremomenter som er knyttet til dem. Rapporten vil i stor grad støtte seg på relevant internasjonal litteratur

Med utgangspunkt i Politidirektoratets bestilling er problemstillingen:

Halsgrep, mageleie og sideleie – Hva er det? Belyst gjennom nasjonal og internasjonal litteratur.

Dette appendikset kan konkretisere problematikken rundt Obiorasaken, som er beskrevet innledningsvis i rapporten.

Hva er halsgrep?

Halsgrep er i rundskriv definert som ulovlig teknikk (Rundskriv 2007/011). I mange av de sakene som nevnt innledningsvis i rapporten, ser vi det som nødvendig å konkretisere hva dette grepet innbefatter. Gjennomgangen vil også konkretisere risikoen ved å bruke denne teknikken.

«Halsgrep anses i denne sammenheng som et kvelertak, hvor hender, armer eller andre midler legges omkring eller i tilknytning til den pågrepnes hals, og hvor det trykkes, strammes eller klemmes rundt halsen.»

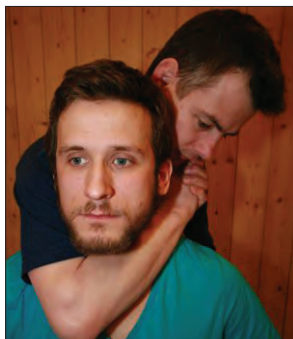
Rundskriv 2007/011

Vi ser her at definisjonen er vid, men at grepet er en kobling rundt halsen. Denne koblingen kan være bakfra, fra siden og forfra.

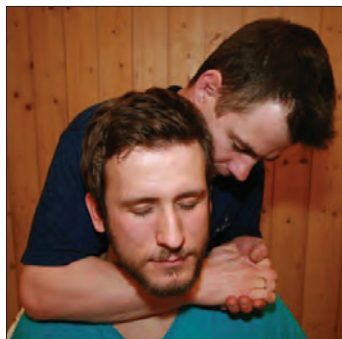
Betegnelsen «kyllingen» er tatt med i rapporten som et folkelig uttrykk for halsgrep. Dette begrepet er godt kjent i politietaten og er av den grunn blitt benyttet i spørreskjemaet sammen med halsgrep. Halsgrep er i rapporten betegnet med både «kyllingen» og halsgrep.

«kyllingen»

«Carotid sleeper»

«Choke hold»

Når effekten av halsgrep skal beskrives, kan en skille mellom «carotid sleeper» og «choke hold». «Carotid sleeper» er en grepskobling der grepet er koblet slik at presset kommer på sidene av halsen. Dette er en vanlig form for kveling i idretter som judo og ju jitsu. En slik grepskobling vil resultere i en innsnevring av blodtilførselen til og fra hjernen og resultere i besvimelse etter få sekunder. Der «carotid sleeper» er blodkveling, er «choke hold» en luftkveling. Dette grepet kobles rundt halsen, og presset kommer forfra inn mot pusterøret (på eller under strupehodet) og vil snevre dette inn. Det vil her være samme effekt som ved blodkveling, personen vil besvime som følge av manglende oksygen til hjernen. Det vil kreve vesentlig mindre kraft å utføre en blodkveling enn en luftkveling. Et kraftig press mot luftrøret ansees å ha et større skadepotensial enn press mot blodårene. Ved halsgrep og tilsvarende koblinger er det også en risiko for hjerterytmeforstyrrelse, som følge av press på nerveknuter i halsregionen.

Som det går frem av illustrasjonen, ser vi at halsgrep i stor grad er selvforklarende, og trenger derfor ikke den samme utdypende beskrivelsen som mageleie.

Hva er mageleie?

Mageleie er aktuelt i forbindelse med pågripelser, der arrestanten blir lagt i bakken ved bruk av makt. Dersom vedkommende påføres håndjern i liggende posisjon og håndjernene blir satt på slik at arrestantens hender er på ryggen, innebærer dette at personen ligger på magen. I denne situasjonen vil det være et press på arrestantens mage/buk, og dette presset vil variere i tid, avhengig av motstand, tekniske ferdigheter, arrestantens bekledning, osv.

I norsk politi har det vært lite fokus på faremomentene ved å bli lagt i mageleie. Dette kan skyldes at det ikke har vært noen alvorlige skader eller dødsfall knyttet til denne problemstillingen (mageleie) før Obiorasaken i 2006. Her ble dødsårsaken av sakkyndige beskrevet som kvelning (oksygenmangel), blant annet som følge av mageleieposisjon med håndjern påsatt.

I forbindelse med pågrep er det nærliggende å tenke seg at personen blir holdt nede med kraft av en eller flere personer/tjenestepersoner. Den pågrepne kan ha håndjern på seg, og bena kan være fiksert i en beinlås. Med andre ord er det mange ulike scenarioer der alle kan defineres som mageleie. En definisjon av mageleie er: *«Mageleie er en posisjon der vedkommende ved tvang ligger på magen.»*

I Norge blir kontrollposisjonen i håndjernspåsett av umedgjørlig arrestant gjennomført ved at polititjenestemannen sitter på arrestantens rygg. I pensumboken i arrestasjonsteknikk presiseres det viktigheten av ikke å sitte på ryggen over tid (avhengig av arrestantens tilstand), samt at det ikke skal være press på nakke-regionen. Det er også beskrevet i bildeteksten at «Din kroppsvekt skal i hovedsak fordeles over egne føtter». Grunnen til dette er at du ikke skal kontrollere arrestanten ved å trykke ham ned med din egen kroppsvekt, men at kontrollen skal etableres gjennom bendfunksjonene. Dette er for å begrense trykket på arrestantens bryst-/mageregion.

Håndjernsposisjon: Sitt skrått inn på personens rygg. Personens arm låses mellom egne ben, med albuespissen mot din lyske. Din kroppsvekt skal i hovedsak fordeles over egne føtter. Det ene kneet ligger mot personens korsrygg. Det andre kneet skal ligge med press mot personens arm (NB: ikke på nakken). I denne posisjonen har du mulighet til å styre personen med håndledds- og skulderbend.

NB: Ikke sitt i denne posisjonen over lengre tid (se faremomenter ved bruk av mageleie).

(Lie og Lagestad 2007:38)

I internasjonal litteratur (retts- og akuttmedisin) er posisjon og tilstand der en person får for lite oksygen ved mageleieposisjon ofte blitt beskrevet med ord og uttrykk som «hogtie», «hobble», «excited delirium», «positional asphyxia», «restraint asphyxiation». Dette er begreper med ulik betydning. Felles for dem er at de ofte settes i sammenheng med tilsvarende saker der pasienten/arrestanten legges på bakken og blir påført alvorlig skade eller dør i forbindelse med tvangsfiksering i mageleieposisjon.

Mageleie i internasjonal litteratur

Internasjonal litteratur benytter ulike betegnelser om mageleie. Det er nyanser i posisjonene, men felles er at de beskriver posisjoner der personen ligger på magen. I Micalewicz mfl. (2007) omtales posisjonen som *Prone maximal restraint position (PMRP)*. Posisjonen beskrives ved at

«an individual is prone with his/her wrists secured behind the back, ankles bound together, and wrists and ankles tied together using handcuffs, cords, chains or hobble devices».

Micalewicz mfl.(2007:171)

Personen ligger her i en posisjon der hendene er koblet sammen på ryggen. Anklene er også bundet sammen, og koblet med hendene.

Prone maximal restraint position / «hogtie»

Ved en slik beskrivelse av posisjonen vil dette være en pasifiseringsteknikk som ikke kan sammenliknes med de teknikkene norsk politi skal utøve ved pågripelse og kontroll av arrestanter. Ved opplæring av norske polititjenestemenn og -kvinner er

det ingen teknikker som er slik som beskrevet her, der armer og føtter er koblet sammen. Der Micalewicz refererer til prone maximal restraint position, beskriver Laur (2004) denne posisjonen som «hogtie». Videre refererer han i samme artikkel til «hobble». Forskjellen mellom «hogtie» og «hobble» er hvorvidt ben og armer er bundet sammen eller ikke:

The maximal prone restraint method (hogtie) involves securing both wrists and ankles together behind the back, while the «hobble» is the tactic of securing the ankles together (without connecting them to the wrists), to inhibit the subject from placing the soles of their feet in contact with the ground whether they're in a back down or face down prone position

(Laur:6).

Lawence skiller mellom «hogtie» og «hobble» på en slik måte at beskrivelsen av «the hobble» i stor grad sammenliknes med bruk av beinlås, slik den er beskrevet i Lie og Lagestad (2007), der den utføres på en person med håndjern påsatt på ryggen.

Beinlås/«hobble»

Den tekniske forskjellen mellom «hogtie» og «hobble» er altså hvorvidt ben og armer er koblet til hverandre. Der ankler og håndledd er koblet sammen («hogtied»), vil personen få et større strekk i bryst og mageregion enn ved bruk av beinlås og håndjernspåsett hver for seg (hobble). «Hogtie» vil derfor være mer belastende for den som utsettes for denne posisjonen, blant annet for respirasjonen. Chan et al.

(Upublisert bilde)

(1998) differensierer ikke mellom «hogtie», «hobble» og PMRP. Han innleder artikkelen ved å referere til posisjonen slik:

«The use of hogtie restraint (also known as hobble or prone maximal restraint) by law enforcement and pre-hospital personnel has come under scrutiny because of reports of sudden deaths in persons placed in this restraint position.»

(Chan et al. 1998:1)

Det er altså ulike betegnelser for tilnærmet like posisjoner. Forskjellene gjelder i hvilken grad handleddd og ankler er fiksert. Det som imidlertid er felles, er at personen ligger på magen, og videre at vedkommende har fikserte handleddd og/eller bein. Og fikseringen av handleddene, som i politisammenheng er ved bruk av håndjern.

Med utgangspunkt i vår egen definisjon av mageleie ser vi at det i norsk pensumlitteratur (Lie og Lagestad 2007) er beskrevet tre ulike kontrollsituasjoner der arrestanten ligger på magen. Den ene er håndjernspåsett, der en tjenestemann holder kontroll på arrestanten i forbindelse med håndjernspåsett (1), videre er det samme kontrollfunksjon med to tjenestemenn (2). Den tredje er kontroll ved bruk av beinlås der den andre tjenestemannen kontrollerer arrestantens overkropp (3).

(Lie og Lagestad 2007 s. 38, 82 og 84)

Gjennom teori og praksis er det bekreftet at det er en helsemessig risiko forbundet med posisjoner der arrestanten ligger på magen, men hva er det som er så farlig?

Excited delirium og positional asphyxiation

For å forstå hva som kan skje i en situasjon der mageleie benyttes som kontrollteknikk, er det viktig å beskrive to forhold, excited delirium syndrome, som er beskrivelse av en tilstand, og positional asphyxia / restraint asphyxiation, som er beskrivelse av posisjon som kan fremkalle excited delirium syndrome.

Excited delirium syndrome (EDS)

Det er ulike reaksjoner som kan inntreffe når en personer blir lagt i bakken, og kontrollert ved bruk av mageleie. Dersom arrestanten reagerer eller oppfører seg unormalt, er det grunn til ekstra observasjon av vedkommende. Det kan være at vedkommende har oppmerksomhetsproblemer, virker desorientert, har inkonsekvente tankeprosesser, forstyrret virkelighetsoppfatning, taleproblemer, problemer med å identifisere tid og sted samt generelle identifiseringsproblemer. Slike symptomer kan selvsagt være et resultat av andre faktorer, for eksempel ruspåvirkning, men de er alle symptomer som også knyttes til begrepet delirium.

«**Delirium** involves an acute (minutes to hours) transient disturbance in consciousness and cognition. There is disorientation; disorganized and inconsistent thought processes; inability to distinguish reality from hallucinations; disturbance in speech; disorientation to time and place; misidentification of individuals.»

(Di Maio et al. 2006:1)

Delirium er en tilstand der flere av disse symptomene inntreffer. Hvis en person i denne tilstanden også er fysisk utagerende og har voldelig atferd, definerer Di Maio dette som excited delirium (ED). Excited delirium «*When the delirium involves combative and/or violent behavior, it is termed excited delirium.*» (Di Maio et al. 2006:1) En person som er i en slik tilstand, der flere av disse faktorene er til stede, kan på grunn av dette sies å være i en excited delirium-tilstand. Hvis personen som følge av denne tilstanden dør, under eller i etterkant av tilstanden, kan dette betegnes som excited delirium syndrome. (EDS)

«**Excited delirium syndrome** involves the sudden death of an individual during or following an episode of excited delirium, in which an autopsy fails to reveal evidence of sufficient trauma or natural disease to explain the death.»

(Di Maio et al. 2006)

Disse begrepene er også presentert av sakkyndig i den såkalte Obiorasaken, prof. dr.med. Eldar Søreide. Også han bekrefter at dette er kjent, og at det foreligger kunnskap om farer ved bruk av mageleie fra både rettsmedisinsk og akuttmedisinsk litteratur. Videre uttaler han at farene knyttet til denne form for kvelning ikke er godt nok kjent blant helsepersonell og polititjenestemenn. Der har fokuset på farer i forbindelse med kvelning ensidig vært rettet mot bruk av kvelertak. Noe av årsaken til dette fokuset er nok at det er mer åpenbart at kvelning oppstår ved bruk av halsgrep enn ved mageleie. Videre er det nok dessverre slik at kunnskap etableres ved erfaring. Det er i Norge to registrerte tilfeller av dødsfall der arrestanten dør som følge av direkte kvelning ved halsgrep. I etterkant av dette var det sterkt fokus på faremomenter ved bruk av halsgrep (jf. rundskriv). Denne prosessen kan i stor grad sammenliknes med etterarbeidet i forbindelse med Obiorasaken, der Eugene E. Obiora døde som følge av å bli fiksert i mageleieposisjon av politiet.

Positional asphyxia og restraint asphyxiation

Det er beskrevet ulike posisjoner der arrestanten med makt blir pasifisert i en mageleieposisjon (restraint asphyxiation). Positional asphyxia er en generell beskrivelse av ethvert tilfelle der vedkommende får luftveishindring og dør som følge av den posisjonen han er brakt i. Eksempler på en slik posisjon kan være en svært ruset person som sovner med ansiktet ned mot en pute. Bell (1992) beskriver ulike dødsfall som følge av positional asphyxiation. Her beskrives dødsfall der en 77 år gammel person har ligget over badekarkanten slik at det har blitt et betydelig press mot mageregionen. Videre beskrives dødsfall der personene har sittet eller ligget i posisjoner som har hindret oksygentillførsel. Fellesnevneren i dette studiet er at alle har vært rus-/alkoholpåvirket. Definisjon:

Positional asphyxia «When a person's bodily position results in partial or complete airway obstruction, death may occur from asphyxiation.»

(Bell et al. 1992:101)

Bell skisserer seks ulike kriterier i sin studie for å definere positional asphyxia: personer som er funnet i posisjoner der de ikke har kunnet puste, som følge av hodeposisjon, press på mage osv. Videre beskrives det hvordan personene selv har plassert seg i posisjonen som forårsaker død. De er så ruset at de ikke har vært i stand til å endre denne

posisjonen. Det har ikke vært fysisk hindring i luftveiene for eksempel på grunn av matbiter osv. De er ikke blitt gassforgiftet eller har hatt hjerteproblemer.

Criteria considered as positional asphyxia

1. The person is discovered in a position that does not allow adequate breathing. Although this may involve a restrictive or confining position, it may also involve simple flexion of the head into the chest, a partial or complete external airway obstruction, or neck compression.
2. Scene and historical evidence indicate that the decedent placed himself or herself in that position inadvertently and without the deliberate action of another person.
3. The person could not extricate himself or herself from the fatal position (for example, because of chemical intoxication or dementia).
4. There is no evidence of internal airway obstruction (for instance, fatal food aspiration).
5. There is no evidence of carbon monoxide or other suffocating gases.
6. There is no evidence of significant cardiac disease.

(Bell et al. 1992:102)

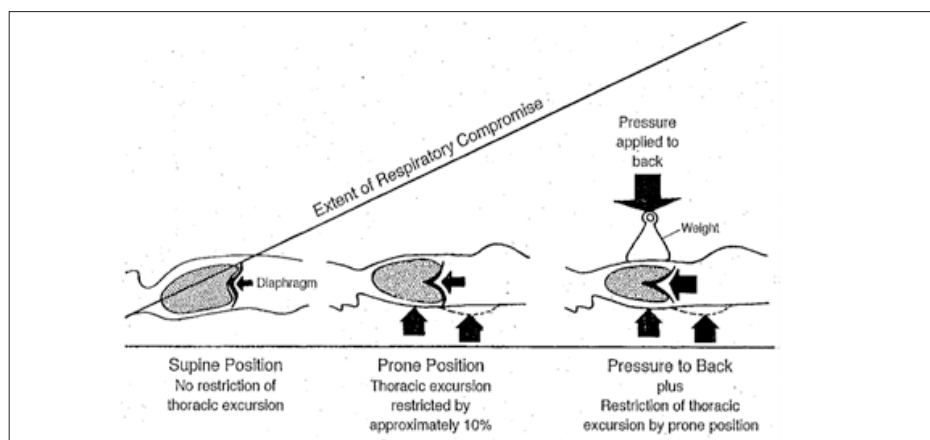
I disse kriteriene er det lagt vekt på at vedkommende selv har skyld i dødsfallet, da det ikke er noen form for ytre påvirkning. Hvis vi bruker samme definisjon som ved positional asphyxia, men i en kontekst der vedkommende ved tvang blir holdt i en slik posisjon, kalles det restraint asphyxiation.

I forbindelse med pågripelser kan det oppstå posisjoner der oksygentilførselen blir hindret. Ved bruk av kontrollgrep vil personer kunne påføres et ytre press som hindrer optimal lufttilførsel, selv der det ikke er snakk om grep rundt hals. Posisjoner som i internasjonal litteratur er knyttet opp mot denne tilstanden, er blant annet, som tidligere beskrevet, «hogtie» og «hobble».

Symptomer/kjennetegn

Hva er det som skjer når en person holdes i en posisjon på magen? For å puste er vi avhengige av å kunne bevege brystkassen ut og inn for å fylle/tømme lungene for

luft. Ved mageleie blir den frie pustemekanismen forhindret. For det første vil en person som ligger med brystet mot bakken, oppleve et visst press fra bakken. Dette begrenser pustemulighetene noe, men oppleves ikke som særlig problematisk i seg selv. Dersom personen som ligger i denne posisjonen, er overvektig, vil dette presset øke. Ved at magen presses mot bakken vil de indre organene presse oppover mot lungene. Det gir mindre plass for lungene til å fylles med luft. Når trykket ytterlig forsterkes ved press mot personens rygg i form av en eller flere personer, som ved en pågripelse, kan trykket bli betydelig. I realiteten utsettes denne personens lunger for trykk fra tre sider; brystkassen hindres da i å bevege seg, og en reduserer det naturlige rommet til lungene.²

(Reay 1998:15)

I en pågripelsessituasjon vil en person i en slik situasjon kunne oppleve stress. Personen vil forsøke å komme seg ut av den ubehagelige tilstanden, noe som fra politiets side kan oppleves som motstand. I dette forsøket vil personens behov for luft også øke betraktelig. Ved økt motstand vil politiet bruke mer kraft for å opprettholde kontroll, noe som igjen medfører større press mot personen. Over noe tid vil dette kunne føre til positional asphyxiation og excited delirium syndrome.

2 «Supine Position» kan oversettes med å liggende utstrakt på ryggen. «Prone position» er også liggende, men i denne sammenheng liggende på magen. «Thoracic excursion» kan oversettes med åndedrett. «Extent of respiratory compromise» som er knyttet til den jevnt økende linjen kan oversettes til omfang av åndedrettshindring.

«Tvangsfiksering med hendene festet med håndjern og med arrestanten i bukleeie er risikofyllt, idet brystkassens bevegelser blir vanskelig, spesielt hvis det øves trykk mot brystkassen. Dette kan føre til livstruende surstoffmangel med bevisstløshet og hjer-testans. Overvektige personer kan være særlig utsatt dersom det samtidig øves press mot magen, slik at innvollene presses mot mellomgulvsmuskelen. Dette kan hindre lungene i å utvide seg ved forsøk på å puste inn. Denne situasjonen kan være særlig uheldig og farlig dersom vedkommende på forhånd har utvist stor fysisk aktivitet og allerede har en relativ surstoffmangel. Samtidig anleggelse av «fotlås» der knærne er sterkt bøyet og eventuelt bundet sammen med hendene, anses som ytterligere uheldig for åndedrettet, og er ikke uten medisinsk risiko.»

(Leth og Gregersen, 2003 i prof. emeritus dr.med. Olav A. Haugen)

I Spesialenheten for politisaker sitt vedtak i Obiorasaken beskrives faremomentene som er knyttet til bukleeie (mageleie). Her benyttes begrepet fotlås, som er samme teknikk som tidligere i rapporten og læreboken i arrestasjonsteknikk er beskrevet som beinlås. Hendelsesforløpet og posisjonen som i uttalelsen over er beskrevet, er det samme som i internasjonal litteratur beskrives som restraint asphyxiation.

I denne rapporten konkluderes dødsårsaken på en slik måte at den viser en ytterligere kobling mellom hendelsesforløpet i Obiorasaken og restraint asphyxiation.

Forebyggende tiltak

Det er grunn til å presisere at læreboken i arrestasjonsteknikk ikke var tilgjengelig verken for studenter eller operativt mannskap i 2006, da politiet pågrep Obiora. I denne boken presiseres faremomentene og forebyggende aspekter på følgende måte:

Risikoen øker når personen er:

- Påvirket av alkohol eller sentralstimulerende midler (amfetamin, kokain), samt noen psykofarmaka.
- Blitt pågrepet med makt, og som et resultat av dette er sliten.
- Overvektig.

Faresignaler:

- Personens voldsomme motstand opphører gradvis, men relativt hurtig.
- Gurgelelyder fra åndedretten. Dette kan oppfattes som om personen sovner.

- Taleproblemer.
- Fargen på ansiktet og leppene endrer seg.

Videre er det beskrevet noen tiltak som kan redusere faren for død ved tvangsfiksering i mageleie.

Risikoen reduseres dersom:

- Personer med håndjern påsatt får sitte, særlig ved transport, eller ligge på siden.
- Politibetjenten(e) unngår press mot personens rygg, mage eller brystkasse etter at vedkommende har roet ned sin aktive motstand.
- Personens helsetilstand kontrolleres kontinuerlig gjennom kommunikasjon og tilsyn.

(Lie og Lagestad 2007:14)

Vi ser her at faktorer hos arrestanten i pågripelsessituasjonen som ruspåvirkning, stress, fysisk aktivitet, sammen med fiksering av kroppsposisjon og trykk mot overkroppen, kan ha fatale konsekvenser. En del av disse mekanismene kan man i situasjonen i svært liten grad påvirke. Det kan være vanskelig å gjøre noe med stresset i situasjonen. Det kan rett og slett ikke være tid til det. Videre kan man ikke påvirke den aktiviteten som foregår forut for pågripelsen. Det at en person er sliten i forkant av pågripelsen kan ikke være avgjørende for om man foretar en fysisk pågripelse eller ikke. Om vedkommende er ruspåvirket, er også forhold du som tjenestemann ikke alltid kan bedømme i situasjonen, eller kan ta hensyn til på grunn av situasjonen. Arrestantens helsetilstand kan det også være svært vanskelig å kjenne. Gjennom dette kan det virke svært tilfeldig om arrestanten er i en risikogruppe, mer eller mindre disponert for alvorlige følger i forbindelse med en pågripelse. Hva er det man kan gjøre for å begrense eller forhindre pågripelser som ender med død som følge av tvangsbetinget mageleie?

Sideleie

Et helt konkret tiltak for å redusere risiko for alvorlig skade og død er innføring av kontrollteknikken sideleie. Dette er en teknisk tilnærming for å opprettholde kon-

troll på en person som er påsatt håndjern, men fortsatt er så utagerende at vedkommende må kontrolleres i liggende posisjon. Sideleie er en kontrollteknikk der kontrollen er etablert uten trykk mot arrestantens kropp. Personen blir lagt på siden og får derfor fri respirasjon, samtidig som tjenestemannen har mulighet til kontroll og tilsyn. Dette tiltaket kan imidlertid ikke frata tjenestemannen et ansvar for hele tiden å vurdere og redusere helserisikoen som vil være knyttet til en pågripelsessituasjon.

(Lie og Lagestad, 2007:42)

Sideleie er en teknisk videreføring av mageleie. Dette er en kontrollposisjon der arrestanten trekkes over på siden slik at vedkommende har frie luftveier. Sammen med kontroll gir denne posisjonen tjenestemannen en bedre mulighet til å observere arrestantens tilstand, da man blant annet kan observere brystbevegelse og se ansiktet til personen.

Litteraturliste

- Bell, M. D., Rao, V. J., Wetli, C. V., & Rodriguez, R. N. (1992). Positional Asphyxiation in adults. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 13(2), 101-107.
- Chan, T. C., Vilke, G. M., & Neuman, T. (1998). Reexamination of Custody Restraint Position and Positional Asphyxia. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 19(3), 201-205.
- DiMaio, T. G., & DiMaio, V. J. M. (2006). *Excited delirium syndrome : Cause of Death and Prevention*. Boca Raton: CRC/Taylor & Francis.
- Laur, D. (2004). *Excited delirium and its correlation to sudden and unexpected death proximal to restraint*: Canadian police research centre

- Leth, P. M., & Gregersen, M. (2003). Pludselige dødsfald i forbindelse med anholdelse og tvangs-fiksering af voldsomt ophidsede personer. *Nordisk Rettsmedisin*, 9(1/2), 14-17.
- Lie, A. L., & Lagestad, P. (2007). *Arrestasjonsteknikk*. Oslo: Politihøgskolen.
- Michalewicz, B. A., Chan, T. C., Vilke, G. M., Levy, S. S., Neuman, T. S., & Kolkhorst, F. W. (2007). Ventilatory and metabolic demands during aggressive physical restraint in healthy adults. *Journal of Forensic Sciences*, 52(1), 171-175.
- Reay, D. T. (1998). Death in custody. *Clinics in Laboratory Medicine*, 18(1), 1-22.

Vedlegg

- Vedlegg 1: Forespørsel om bistand i forbindelse med medisinsk/mekanisk evaluering av politiets pågripelsesteknikker (2007/00035/008)
- Vedlegg 2: Forespørsel om bistand i forbindelse med medisinsk/mekanisk evaluering av politiets pågripelsesteknikker (08/5281)
- Vedlegg 3: Kommentarer til metoder i arrestasjonsteknikk slik de beskrives i lærebok ved Anders Lohne Lie og Pål Lagestad og slik de undervises ved Politihøgskolen

POLITHØGSKOLEN

Den Norske Legeforening
Postboks 1152 Sentrum
0107 Oslo

✓ Per dato
03.11.2008
✓ Vår referanse
2007/00035/008
✓ Saksnr i saken
Anders Lohne Lie
✓ Omrøke nr. 101/08

Forespørsel om bistand i forbindelse med medisinsk/mekanisk evaluering av politiets pågripelsesteknikker

I forbindelse med en rapport som utarbeides på forespørsel fra Politidirektoratet, er det ønskelig å ha en medisinsk og mekanisk evaluering av de arrestasjonsteknikker som det gis opplæring i ved Politihøgskolen. Disse teknikkene er delt inn i ulike grupper. I denne sammenheng er det "pågripelsesteknikker" som ønskes evaluert.

Konkret gjelder forespørselen:

Kan Den Norske Legeforening bistå Politihøgskolen med å oppnevne en lege som kan foreta en medisinsk vurdering av ulike teknikker og grepssposisjoner?

Evalueringen bør gjennomføres ved gjennomgang av gjeldende pensumliteratur og praktisk demonstrasjon av teknikkene, utført av Politihøgskolens undervisningspersonell.

Der Politihøgskolen ønsker å få belyst er om noen av disse teknikkene, eller elementer av teknikkene, er farlige (innebærer en uforholdsmessig helsemessig risiko), og om det kan finnes tiltak som begrenser/ eliminerer helse- og skaderisiko ved bruk av disse teknikkene?

Politihøgskolen er kjent med at overlege Arvid Jensen ved sykehuset Østfold er benyttet som sakkyndig i saker der politiet har benyttet makt. Han besitter således særlig kunnskap med tanke på problemstillingen. Like fullt er det viktig at Den Norske Legeforening på selvstendig grunnlag foretar oppnevningen.

POLITHØGSKOLEN
Jernbanetorget 3
Postboks 1047 Sentrum, 0211 Oslo
Tlf +47 22 13 09 20 - Faks +47 22 13 13 31
Oslo, tlf 22 743 017 - Gsm 7591 62 54311

Arbeidsskole
Stokkervann 1
Postboks 10013 Bodo
Tlf +47 75 58 63 00
Faks +47 75 58 58 50

Undervisningsmater
Lagard Gård
Postboks 1301 Rungtun
Tlf +47 23 62 37 50
Faks +47 23 62 37 50

Juridisk skole og ervervsmater
Fredriksten 10
Postboks 1011 Sandness
Tlf +47 13 13 43 00
Faks +47 13 13 43 00

POLITHØGSKOLEN

tilbakemelding.

Anders Lohne Lie
prosjektleder

Følgende Pensumliteratur arrestasjonsteknikk

**DEN NORSKE
LEGEFORENING**

Politi høgskolen
PB 5027 Majorstuen
0301 OSLO

POLITISJEFEN

24 NOV 2008

2007/00035 008

15.01

POL 1401

Kop

Deres ref.: 2007/00035/008
Vår ref.: 08/5281
Dato: 20.11.2008

Forespørsel om bistand i forbindelse med medisinsk/mekanisk evaluering av politiets pågripelsesteknikker

Det vises til brev av 03.11.08 angående ovennevnte. Forespørselen ble forelagt Norsk forening for allmenntmedisin, og etter forslag fra dem har spesialist i allmenntmedisin Gisle Schmidt, sagt seg villig til å påta seg oppgaven. Hans adresse er

Gisle Schmidt
Bogerud legesenter,
Postboks 17 Bogerud
0621 Oslo

Tlf 924 62 962
Mail: gschmid@online.no

Vi mottok boken Arrestasjonsteknikk sammen med ovennevnte brev, og vil sørge videreforsendelse til Gisle Schmidt. Vi regner med at dere tar kontakt med ham for videre avtaler.

Med hilsen
Den norske legeforening

Bente R. Karlsson

Bente R. Karlsson
Fagsjef/lege

Kopi: Gisle Schmidt, Bogerud legesenter, Postboks 17 Bogerud, 0621 Oslo

Den norske legelæring • Postboks 1152 Sentrum • NO-0107 Oslo • legelæring@legelæring.no • Besøksadresse: Akersgt. 2
www.legelæring.no • Telefon: +47 23 10 90 00 • Faks: +47 23 10 90 10 • Org.nr. NO 960 474 341 MVA • Bankgiro 5005 06.23189

Kommentarer til metoder i arrestasjonsteknikk slik de beskrives i lærebok ved Anders Lohne Lie og Pål Lagestad og slik de undervises ved Politihøgskolen.

Læreboka er gjennomgått med fokus på det fysiske skadepotensialet ved de forskjellige arrestasjonsteknikker som undervises og trenes på Politihøgskolen, særlig gjelder det de metodene som beskrives i sidene fra og med 38 til og med 85 i læreboka.

Jeg har vurdert tekst og illustrasjoner fra et medisinsk perspektiv. Jeg har også besøkt Politihøgskolen i Oslo og jeg har der fått demonstrert alle de beskrevne metodene ved praktiske øvelser gjort av to erfarne instruktører ved skolen. I tillegg har jeg studert videoopptak bl a fra eksamen i arrestasjonsteknikk der også pågripelsesmetoden 4 mot 1 ble demonstrert.

Læreboka poengterer viktigheten av alltid å søke å løse konflikter med publikum på uten bruk av fysisk makt. Dette fremgår de også av Politilovens §6.

Når fysisk maktutøvelse er nødvendig ved at arrestant setter seg til motvæge eller d tjenestepersonellet under pågripelse, er skadepotensialet betydelig dersom ikke tjenestepersonellet er tilstrekkelig opplært og trent i å bruke effektive og på samme tid, skadebegrensende arrestasjonsteknikker.

Når maktutøvelse anses nødvendig, skal det legges vekt på å få kontroll over situasjonen med bruk av effektive teknikker med minst mulig skadepotensial.

Halsgrep er farlig i det dette grepet kan kompromittere blodtilførsel, respirasjon og grad som i verste fall kan føre til død. Grepet er ulovlig med mindre det handler om i viktige tilfeller.

Når arrestant er lagt i mageleie for håndjernspåsettelse, understrekes viktigheten av å stå raskt det er mulig. I det mageleie, gjerne med politibetjentens kne på arrestantens stabilisere situasjonen, kan føre til kompromittert respirasjon og kvelning. Dette presen denne situasjonen beskrives i tekst og eller billedillustrasjon. Dette er også viktig.

Når arrestant legges i bakken, må man sørge for at hodet skjermes for slag mot underlaget.

De vanligste teknikker baserer seg på bend av et eller flere ledd i arm. Det påpekes at skulderleddet som er utsatt for skade, og det oppfordres til å være forsiktig med brå bevegelse, særlig brå bevegelse av overarm oppover og bakover, hvilket i verste fall kan føre til skade av ledd.

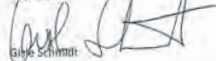
Bildematerialet illustrer godt de metoder for pågripelse som skal brukes. Bilder der tjenestepersonellet sitter med kneet på skuldrene til arrestant som ligger på magen mens håndjern påsettes dit hen at tjenestemannens kne faktisk er plassert på arrestantens nakke/hals. Det skal plasseres på arrestantens rygg/skulder. Det understrekes da også gjentatte ganger i teksten.

mot hals ikke skal forekomme. Det understrekes også at arrestanten så fort det er mulig skal snus over på siden slik at respirasjon ikke kompromitteres under mageleie.

De beskrevne arrestasjonsteknikker i tekst og bilder er nøye utarbeidet og forutsatt riktig utført, virker de fra et medisinsk synspunkt forsvarlige når det gjelder å begrense skadepotensialet så langt det er mulig. Dette inntrykket ble forsterket ved demonstrasjon av praktiske øvelser og ved gjennomgang av video-opptak.

God og riktig praksis forutsetter at teknikkene innøves og innarbeides slik at de kan gjennomføres rutinemessig når situasjonen krever det. Dette forutsettes at teknikkene trenes regelmessig både gjennom de tre årene på politihøgskolen, men at de også inngår som ledd i etterutdanningen av politibetjenter. Boka understreker viktigheten av nettopp dette, og jeg forstår det slik at studentene trener systematisk og at de må demonstrere sine ferdigheter gjennom en krevende eksamen med praktiske øvelser. Dette er også viktig!

Oslo 17.2.09

Erling Schmidt

Spesialist i allmennmedisin

Politihøgskolen

Slemdalsveien 5
Postboks 5027, Majorstuen
0301 Oslo
Tlf: 23 19 99 00
Faks: 23 19 99 01
www.phs.no

Denne rapporten er en kartlegging og testing av politiets kunnskaper og ferdigheter i pågripelses- og kontrollteknikker.

For å svare på problemstillingen ble det gjennomført en kvantitativ spørreundersøkelse og en praktisk test av ferdigheter.

Som statens legitime maktutøver må politiet alltid være i stand til å bruke makt på en måte som er hensynsfull, legitim og nødvendig. Resultatene fra den praktiske testen viser blant annet at innsatspersonellets ferdigheter i å utføre arrestasjonsteknikk er lavt. Rapporten har klare anbefalinger i hvordan kunnskap- og ferdighetsnivået kan økes.

Som vedlegg til rapporten er det tre appendiks som går dypere i noen fagspesifikke og tekniske problemstillinger knyttet til problemområdet.

I appendiks 1 presenteres en medisinsk evaluering av politiets arrestasjonsteknikker. I appendiks 2 er det en nordisk sammenlikning av fokuset helse- og skaderisiko i tilknytning til arrestasjonsteknikk. Det siste appendikset belyser teknikkene halsgrep, mageleie og sideleie.

POLITIHØGSKOLEN

PHS Forskning 2010:2

